

Høgskulen på Vestlandet

Samfunnsfag 3, emne 4 - Masteroppgave

MGBSA550-O-2023-VÅR2-FLOWassign

Predefinert informasjon

Startdato:	02-05-2023 09:00 CEST	Termin:	2023 VÅR2
Sluttdato:	15-05-2023 14:00 CEST	Vurderingsform:	Norsk 6-trinns skala (A-F)
Eksamensform:	Masteroppgave		
Flowkode:	203 MGBSA550 1 O 2023 VÅR2		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltaker

Kandidatnr.:	231
---------------------	-----

Informasjon fra deltaker

Antall ord *:	31197
----------------------	-------

Egenerklæring *: Ja

Jeg bekrefter at jeg har Ja registrert oppgavetittelen på norsk og engelsk i StudentWeb og vet at denne vil stå på vitnemålet mitt *:

Jeg godkjenner autalen om publisering av masteroppgaven min *

Ja

Er masteroppgaven skrevet som del av et større forskningsprosjekt ved HVL? *

Nei

Er masteroppgaven skrevet ved bedrift/uirksomhet i næringsliv eller offentlig sektor? *

Nei

Høgskulen
på Vestlandet

MASTEROPPGAVE

Hva er en ekte historiker? Om scholarly persona og troverdighet i Michelet-debatten

What is a real historian? About scholarly persona and credibility in the Michelet-debate

Caroline Sandvik Strømsnes

Kandidatnummer: 231

Master i Samfunnsfag, MGBSA550

Fakultet for lærerutdanning, kultur og idrett

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag

Veileder: Morten Hammerborg

Innleveringsdato: 15.mai 2023

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Forord

Holocaust som tematikk er noe som har interessert meg i mange år. Helt fra jeg leste Anne Franks dagbok som 10-12-åring, har temaet fascinert meg. Det har slått meg som uforståelig hvordan mennesker kan utsette andre mennesker for så grusomme handlinger, hvordan mennesker kan bestemme seg for å ville utrydde et helt folkeslag. Derfor har jeg hatt ønske om å lære meg så mye om temaet som jeg kan, og å valget om å skrive om Holocaust-tematikk i masterprosjektet mitt var en selvfølge. Arbeidet med denne masteroppgaven og Michelet-debatten som tema har åpnet øynene mine for nye fortellinger, og har bidratt til å forstå hvordan historie skapes, og hvordan ulike tolkninger diskuteres og nyanserer fortidens fortellinger på nye måter. Det har vært en utfordrende, men veldig spennende prosess. Jeg vil gjerne takke min flotte veileder Morten Hammerborg, for hjelp og støtte i valg av tema, for god veiledning og enorm entusiasme! Uten din støtte og dine tilbakemeldinger hadde ikke dette gått.

At jeg står her i dag, og er ferdig med fem års lærerstudier og masteroppgave, er ingen selvfølge. De siste årene har vært utfordrende, og ved flere anledninger har jeg lurt på om jeg skulle hoppe av studiene, og på grunn av vanskeligheter med både fysisk og psykisk helse har det å fullføre ofte virket som en umulighet. At jeg har kommet så langt jeg har, viser meg hvor mye jeg egentlig klarer, bare jeg bestemmer meg for det. Og for dette er jeg utrolig stolt. I den anledning vil jeg takke de fantastiske damene i UP-gruppen! Takk for at dere var med på å hjelpe meg å finne tilbake troen på meg selv, og for alle fine ord og oppmuntringer!

Det er mange som har bidratt til å få meg der jeg er i dag. Jeg vil først takke mine nydelige studievenninner, my Top Tier Ladies! Sofie, Anne-Sunniva, Silje og Malene, dere er fantastiske! Takk for at dere har vært der for meg, for oppmuntrende ord og gode innspill. Takk til familie og venner, som har holdt ut med mine konstante resonnementer og foredrag, hjulpet meg med korrekturlesing, og for mange gode samtaler!

Til min nydelige Gwen, min beste venninne. Takk for at du overbeviste meg om å ikke gi meg, og for at du alltid har vært der for meg. Jeg hadde ikke stått her i dag uten deg.

Julian, min kjære. Takk for at du har vært her for meg, for å minne meg på å ta pauser, og for å ta vare på meg når ting har vært vanskelig. Du har minnet meg på hvor mye jeg får til, og hvor langt jeg har kommet. Du vet det ikke, men du har hjulpet meg mer enn du tror. Jeg elsker deg.

Caroline Sandvik Strømsnes

14.mai 2023

Sammendrag

I 2018 ga Marte Michelet ut sin bok *Hva visste hjemmefronten?*, som umiddelbart skapte reaksjoner i både offentligheten og historiefeltet. Debatten som oppsto i etterkant var enorm, og er unik i den forbindelse at den har foregått hovedsakelig i bokform. I denne undersøkelsen har jeg valgt et noe uvanlig perspektiv. Jeg har ikke hatt ønske om å se på hvem som har «rett», men hvordan aktørene argumenterer for sin egen troverdighet. Debatten har gitt en unik mulighet for å undersøke hvordan historikere iscenesetter seg selv i sitt forfatterskap, og hvordan de gjennom selvfremstillelse og kritikk av andre forsøker å fremstå som den mest troverdige historiefortelleren. Derfor har jeg valgt å undersøke følgende problemstilling: «*Hvordan kommer meninger om historikernes scholarly personae til uttrykk i Michelet-debatten?*»

For å svare på problemstillingen, tar studien utgangspunkt i Herman Pauls teori om *scholarly personae*, som handler om hvilke kvaliteter som kreves for å kunne kalle seg en «ekte historiker», og hvordan historikere ved å fremstille seg selv på en viss måte, fremstår som troverdige historiefortellere. Gjennom en kvalitativ tekstanalyse og diskursiv tilnærming til de fire bøkene jeg har analysert, har jeg sett på hvordan forfatterne av bøkene fremstiller seg selv, historikere, historisk arbeid, og andre aktører i debatten. Analysen har spesielt fokus på hvilke ferdigheter og kunnskaper som anses som viktige for å drive med historisk forskning, hvilke personlighetstrekk aktørene fremhever som nyttige, hvilke intensjoner de ulike aktørene har hatt med å skrive sine bidrag til debatten, og hvordan aktørene gjennom sin selvscenesettelse og kritikk av andre forsøker å fremstå som troverdige historiefortellere.

Studien konkluderer med at de ulike aktørene har mange like meninger om hva som kreves for å arbeide med historiske temaer, men er uenig om hva disse innebærer, og hvorvidt andre aktører i debatten oppnår disse. Det kommer også tydelig frem i analysen at måten aktørene fremstiller seg selv på, bidrar til å øke deres egen troverdighet, samtidig som de ved å fremstille motstridende aktører på en negativ måte, forsøker å diskreditere deres arbeid. Den diskursive kampen i debatten dreier seg om mer enn å ha den «riktige» versjonen av historien. Det er den som klarer å fremstå mest troverdig i måten en opptrer på, den med det mest pålitelige *scholarly personae*, som «eier» den riktige versjonen av historien.

Abstract

In 2018, Marte Michelet published her book *Hva visste hjemmefronten?*, which immediately gathered reactions in both the public and the historical field. The debate that arose afterwards was enormous, and is unique in that it has taken place mainly in book form. In this study, I have chosen a somewhat unusual perspective. My intention is not to study who is "right", but how the authors argue for their own credibility. The debate has provided a unique opportunity to examine how historians stage themselves within their writing, and how, through self-presentation and criticism of others, they try to appear as the most credible storyteller. Therefore, I have chosen to examine the following issue: "*How are opinions about the historians' scholarly personae expressed in the Michelet debate?*"

To answer the issue, the study is based in Herman Paul's theory of scholarly personae, which is about what qualities are required to be able to call oneself a "real historian", and how historians, by presenting themselves in a certain way, appear as credible storytellers. Through a qualitative text analysis and discursive approach to the four books I have analysed, I have looked at how the authors of the books portray themselves, historians, historical work and other authors in the debate. The analysis has a particular focus on which skills and knowledges that are considered important for conducting historical research, which personality traits the actors highlight as useful, what intentions the different authors have had in writing their contributions to the debate, and how the authors through their self-staging and criticism of others try to appear as credible storytellers.

The study concludes that the different authors have many similar opinions about what is required to work with historical issues, but disagree about what these entail, and whether other authors in the debate achieve these. It also becomes clear in the analysis that the way the actors portray themselves helps to increase their own credibility, while by portraying opposing actors in a negative way, they try to discredit their work. The discursive struggle in the debate is about more than having the "correct" version of history. It is the one who manages to appear the most credible in the way one acts, the one with the most reliable scholarly personae, who "owns" the correct version of history.

Innholdsfortegnelse

Forord	1
Sammendrag	2
Abstract	3
1. Introduksjon	7
1.1 Innledning	7
Oppgavens disposisjon.....	8
1.2 Relevans for skolen	8
1.3 Debatten og historien.....	10
1.3.1 Det norske Holocaust – hva vet vi?	10
1.3.2 Michelet-debatten	12
1.4 Tidligere forskning	14
2. Teori og begreper	16
2.1 Herman Pauls teser om Scholarly Persona	16
2.2 Begrepsavklaring	22
2.2.1 Holocaust	22
2.2.2 Antisemittisme	23
2.2.3 Kilder og tolkning	24
3. Metode.....	26
3.1 Kvalitativ innholdsanalyse	26
3.2 Diskursanalyse.....	27
3.3 Utvalg, datainnsamling og analyse	28
3.4 Reliabilitet, validitet og posisjonalitet	30
3.5 Forskningsetiske hensyn.....	31
4. Analyse og diskusjon	33
4.1 Hva visste hjemmefronten – Marte Michelet	33
4.1.1 Marte Michelet.....	33
4.1.2 Sammendrag av boken.....	34
4.1.3 Bokens omtale av historiefeltet, historikere og selvframstilling	36

Hjemmefront-narrativet	36
Historikere som dekker over sannheten?	39
«Jeg har forsøkt å løsrive meg fra vedtatte sannheter»	41
Oppsummering.....	43
4.2 Rapport fra en gjennomgang av Hva visste hjemmefronten? – Elise Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen	45
4.2.1 Berggren, Bruland og Tangestuen	45
4.2.2 Sammendrag av boken	46
4.2.3 Bokens omtale av historiefeltet, Michelet og selvfremstillelse	47
«Gjennomgangen vår avdekkjer eit mønster av feilaktig kjeldebruk»	47
«Mange har åtvare mot å sjå på historia med dagens briller»	50
Selvfremstillelse?	54
Oppsummering.....	55
4.3 Hva vet historikerne? – Espen Søybye	57
4.3.1 Espen Søybye	57
4.3.2 Sammendrag av boken	57
4.3.3 Bokens omtale av historikerne, Michelet, historisk arbeid og selvfremstillelse.....	59
«Uavhengige og upartiske representanter for vitenskapen»?	59
«Jeg tror ikke det er noen tapt sak å forsvare Hva visste hjemmefronten.»	65
«Når den skal passe i helheten endrer helheten seg også» - Kilder og historisk arbeid ..	67
«Det er ikke noe nytt for meg at jeg gjør feil» - Søybyes selvfremstillelse	71
Oppsummering.....	73
4.4 Tilsvar – Marte Michelet	75
4.4.1 Sammendrag av boken	75
4.4.2 Bokens omtale av historikere, historisk arbeid og selvfremstillelse	76
«En ensidig faktasjekk med oppramsing av angivelige feil.»	76
«Nye kilder vil dukke opp, hvis vi bare ikke gir opp» - Historisk praksis og kildehandtering	83

Et forsøk på renvasking – Michelets selvframstilling.....	85
Oppsummering.....	87
4.5 En kamp om troverdighet	89
5. Avslutning	92
6. Bibliografi	94

1. Introduksjon

1.1 Innledning

Dersom du besøker Nasjonalbibliotekets hjemmesider, og skriver inn «Holocaust» i søkefeltet, får du opp til sammen over 60 000 treff på begrepet. Går du derimot inn og sorterer treffene etter tidspunkt, oppdager man noe oppsiktsvekkende. Fra krigens slutt i 1945, til 1978, var begrepet nærmest ubrukt, men i 1979 skjer det en endring. Da eksploderer antallet treff, og antallet øker og øker for hvert år som går. I 2022 alene er begrepet brukt 1298 ganger i norske aviser.¹ Dette viser at interesse rundt Holocaust har økt drastisk de siste tiårene. Temaet har blitt aktualisert gjennom litteratur, film og serier, som for eksempel filmen *Den største forbrytelsen* fra 2020, og NRK-serien *Last: jøder* som gikk på høsten 2022. Historien om det norske Holocaust fikk også mye oppmerksomhet da HL-senteret 26.november 2022 arrangerte en minnemarkering for å minnes de 529 jødene som 80 år tidligere ble deportert med skipet DS Donau, og fraktet til konsentrasjonsleiren Auschwitz.² Historiene på feltet skaper mye interesse og engasjement, og i noen tilfeller debatt. Men få historier har skapt så mye debatt som Marte Michelets påstander i 2018.

«Da jeg ga ut denne boka for seks uker siden så var jeg jo forberedt på kontrovers og debatt, men at det skulle få det omfanget det nå har fått, det hadde jeg aldri i livet forestilt meg.»³

Dette sa Marte Michelet, da hun skulle introdusere sitt innlegg på seminaret *Krigens Fortellinger* i desember 2018. Seminaret fulgte etter en av de mest opphetede historiedebattene i nyere tid, og 500 deltakere var påmeldt for å delta i denne diskusjonen. Hennes bok, *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet*, la frem nye påstander om jødedeportasjonene og hjemmefronten under andre verdenskrig, og skapte så mye oppmerksomhet blant både offentligheten og historikermiljøet. Diskusjonene ble samlet under navnet Michelet-debatten, oppkalt etter forfatteren som skrev grunnlaget for oppstanden.

Denne masteroppgaven dreier seg om denne såkalte Michelet-debatten. Formålet med min undersøkelse er å belyse hvordan de ulike aktørene omtaler seg selv og andre, og hvilke

---

¹ (Nasjonalbiblioteket, u.å)

² (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2022)

³ (HL-senteret, 2018, 32:22)

kriterier de mener må oppfylles for å kunne skrive om historiske hendelser. På den måten vil jeg forsøke å besvare følgende problemstilling:

«*Hvordan kommer meninger om historikernes scholarly personae til uttrykk i Michelet-debatten?*»

For å oppnå dette, vil jeg ta utgangspunkt i fire bøker: *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet* av Marte Michelet, *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?* av Elise Barring Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen, *Hva vet historikerne? Om hjemmefronten og deportasjonen av jødene* av Espen Søybye, og til slutt *Tilsvar – Svar på motboken til Hva visste hjemmefronten?* av Marte Michelet. Disse vil jeg undersøke ved hjelp av Herman Pauls teser om *scholarly personae*, som handler om de kvalitetene som kreves for å kunne kalle seg en «ekte historiker», og hvordan man fremstår som en troverdig historieforteller.

Oppgavens disposisjon

Oppgaven min er strukturert i fem hovedkapitler. Kapittel 1 er en introduksjon til temaet, hvor jeg i tillegg til å presentere oppgavens rammer og fokus, går gjennom temaets potensielle bruksområder i skolen, tidligere forskning, samt bakgrunnen for oppgaven gjennom en beskrivelse av Holocaust i Norge og den overnevnte Michelet-debatten. Kapittel 2 dreier seg om de teoretiske rammene for oppgaven, hvor jeg introduserer Herman Pauls artikkel om *scholarly personae*, samt noen viktige begrepsdefinisjoner som kommer opp gjentatte ganger i analysekapittelet. Videre er kapittel 3 viet til metode, hvor jeg går gjennom metodiske avveielser, utvalg og analysens avgrensninger. Kapittel 4, det mest omfattende kapittelet i denne oppgaven, er viet til analyse av de fire bøkene jeg presenterer i kapittel 3. Til slutt vil jeg avrunde oppgaven i kapittel 5.

1.2 Relevans for skolen

Michelet-debatten i seg selv er ikke skolerelatert, men kan i stor grad kobles til høyst skolerelevante temaer. Blant disse er temaet Holocaust, som er det eneste historiske temaet som er eksplisitt nevnt i fagfornyelsen, gjennom kompetansemålet som lyder slik:

[Eleven skal kunne] *gjøre rede for årsaker til og konsekvenser av terrorhandlinger og folkemord, som holocaust, og reflektere over hvordan ekstreme holdninger og ekstreme handlinger kan forebygges.*⁴

At Holocaust er eksplisitt nevnt på en slik måte gjør at man som lærer i samfunnsfag er tilnærmet pålagt å undervise om det. Dette gjenspeiles også i Regjeringens *Handlingsplan mot antisemittisme*, som definerer skolen som en av de viktigste samfunnsarenaene hvor man skal motarbeide antisemittisme på en mer helhetlig måte.⁵ Holocaust har de siste årene blitt et større tema i historieundervisningen, og på mange skoler har temaet fått stort fokus gjennom for eksempel skoleturer og temaarbeid.⁶

Et av samfunnsfagets formål er at elevene skal få utforske «*lokalsamfunnet de lever i*».⁷ En måte å oppfylle dette formålet på kan være å undersøke hvorvidt det bodde jødiske innbyggere i lokalmiljøet under andre verdenskrig, og hvilken skjebne de ble utsatt for. Et eksempel på hvordan dette kan gjøres er å bruke snublesteiner, som er et prosjekt som er satt i gang i samarbeid med Jødisk Museum i Oslo. Snublesteiner er små minnesmerker som er utformet som brosteiner med en messingplate, hver sten som representasjon av et enkeltmenneske. Steinene blir støpt inn i fortauet på stedene hvor jødene eller andre deporterte bodde eller arbeidet.⁸ I dag finnes det 757 snublesteiner i Norge, hvorav 17 av disse er satt ned i Bergen.⁹

Et av kjerneelementene i samfunnsfag er *Samfunnskritisk tenkning og sammenhenger*, som blant annet innebærer at elevene skal kunne se kunnskap, hendelser og fenomener fra flere perspektiver.¹⁰ I sammenheng med kildebruk og historiebevissthet, kan man bruke Michelet-debatten som et eksempel på at historie ikke nødvendigvis er en fasit, og at man kan tolke ulike ting ut fra samme kilde. Debatten viser godt at det er en ulikhet mellom fortid og historie, og at når det er så mange ulikheter så er det viktig å forstå hvordan historie er en konstruksjon av fortidshendelser.

---

⁴ (Kunnskapsdepartementet, 2020)

⁵ (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, 2021, s. 18)

⁶ (Kverndøkk, 2011, s. 145)

⁷ (Kunnskapsdepartementet, 2020)

⁸ (Jødisk Museum Oslo, u.d.)

⁹ (Jødisk Museum Oslo, u.d.)

¹⁰ (Kunnskapsdepartementet, 2020)

1.3 Debatten og historien

1.3.1 Det norske Holocaust – hva vet vi?¹¹

9.april 1941 ble Norge invadert av tyske styrker, og underlagt et nazistisk styre. Ved invasjonen bodde det rett i overkant av 2000 jøder i Norge, hvor de fleste var første- eller andre generasjons innvandrere fra Litauen, Latvia, Polen og Hviterussland.¹² Umiddelbart etter okkupasjonen begynte det tyske regimet å skille ut og forfølge den jødiske befolkningen, hvor deres radioapparater ble beslaglagt i mai 1940.¹³ Deretter fulgte kartlegging av jøder og jødiske bedrifter,¹⁴ og etter hvert også arrestasjoner og terrorisering av enkeltjøder, noe som skapte sterk uro blant den jødiske befolkningen.¹⁵

Den mer systematiske forfølgelsen av jødene begynte først i januar 1942, da det ble bestemt at jødene skulle registreres. Dette innebar at deres legitimasjonskort skulle stemples med en rød J, for Jøde.¹⁶ Denne bestemmelsen var som følge av de såkalte Nürnberg-lovene, som var raselover som ble innført i land og områder som hadde blitt annektert eller okkupert av Tyskland, samt de landene som var Tysklands allierte.¹⁷ I tillegg til denne registreringen og merkingen, ble alle jøder pålagt å fylle ut et spørreskjema, hvor de måtte svare på «*en hel del intrikate spørsmål*».¹⁸

På høsten 1942 ble forfølgelsen av de norske jødene enda mer systematisert. Utover høsten ble det innført unntakstilstand i Midt-Norge, jødiske menn ble arrestert, og mange ble henrettet. Holdningene mot jødene ble stadig mer radikalisert, og styresmaktene «*ventet nå bare på en anledning til å gjennomføre en større landsomfattende aksjon (...)*» mot jødene. Denne anledningen viste seg da en politimann ble skutt på Haldentoget 22.oktober 1942, og jødene fikk skylden.¹⁹

---

¹¹ I dette kapitlet bruker jeg Bjarte Brulands bok *Holocaust i Norge* fra 2017 som kilde. Jeg måtte ta noen runder før jeg bestemte meg for å bruke denne, da Bruland selv er deltakende i Michelet-debatten, og Michelet har kritisert Bruland for enkelte partier i boken. Derimot er *Holocaust i Norge* den første samlede gjennomgangen av det norske Holocaust, og derfor en naturlig kilde for å skrive denne delen. Jeg kommer dessuten ikke til å bruke de delene Michelet kritiserer han for, da de ikke er like relevant i dette sammendraget.

¹² (Bruland, 2017, s. 28)

¹³ (Bruland, 2017, s. 76)

¹⁴ (Bruland, 2017, s. 87)

¹⁵ (Bruland, 2017, s. 98)

¹⁶ (Bruland, 2017, s. 179)

¹⁷ (Bruland, 2017, s. 182)

¹⁸ (Bruland, 2017, s. 193)

¹⁹ (Bruland, 2017, s. 651)

26.oktober 1942 gikk politiet i Oslo til aksjon, og arresterte alle jødiske menn. De foregående dagene hadde politiet også aksjonert mot jødiske menn i andre norske byer, og i løpet av disse dagene ble til sammen 260 jødiske menn arrestert,²⁰ og samlet på Bredtveit fengsel, og deretter sendt videre til Berg Interneringsleir utenfor Tønsberg. Mange menn ble også arrestert i dagene som fulgte, deriblant de som ikke var hjemme under aksjonene, og de som oppholdt seg på sykehus og lignende.²¹ Samme dag innførte Quisling-styret også en lov som «*fratok landets jøder all eiendom og alle eiendeler*»,²² og kvinnene som sto igjen ble pålagt meldeplikt. Dette innebar at de hver dag måtte møte opp og legitimere seg hos sin lokale politienhet.²³

26. november 1942 gikk styresmaktene på nytt til aksjon mot jødene, og denne gangen skulle alle arresteres, også kvinner og barn. Det var nå bestemt at «*alle jøder med «J» stemplede legitimasjonskort, samt deres familie skulde evakueres fra Norge, (...)*»,²⁴ og aksjonen skulle settes i gang med en gang. 198 jødiske kvinner og barn ble arrestert denne dagen, og de ble sammen med mennene som ble arrestert en måned tidligere og jøder arrestert i andre deler av landet, transportert til Amerikalinjens kai i Oslo, hvor de alle ble plassert på skipet Donau. Da skipet forlot Oslo, var det totalt 529 jøder om bord, hvorav alle ble transportert til konsentrasjonsleiren Auschwitz i det okkuperte Polen. De ankom der 1.desember 1942, og for de fleste av dem endte reisen – og livet – her.²⁵

Til sammen 773 norske jøder ble deportert fra Norge under andre verdenskrig, de fleste av dem om bord på Donau 26.november 1942, eller skipet Gotenland 24. februar 1943.²⁶ De fleste ble sendt direkte til Auschwitz. Av de 773 deporterte, overlevde bare 38 personer.²⁷

---

²⁰ (Bruland, 2017, s. 252)

²¹ (Bruland, 2017, s. 258)

²² (Bruland, 2017, s. 477)

²³ (Bruland, 2017, s. 276)

²⁴ (Bruland, 2017, s. 281)

²⁵ (Bruland, 2017, s. 330)

²⁶ (Bruland, 2017, s. 674)

²⁷ (Bruland, 2017, s. 589)

1.3.2 Michelet-debatten

I november 2018 publiserte Marte Michelet boken *Hva visste hjemmefronten? – Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet*. I boken påsto hun at sentrale aktører innen Hjemmefronten ble varslet om de forestående deportasjonene av de norske jødene, men at de ikke gjorde nok for å hjelpe dem. Boken ble i offentligheten mottatt med blandede tilbakemeldinger. Blant andre omtalte Dagbladet boken som en «*rystende avsløring*», og Aftenposten skrev at «*Michelet dokumenterer godt at meldingene kom frem, og at svært lite ble gjort.*»²⁸ Derimot ble denne rosen raskt møtt av sterk kritikk, både fra historikere og etterkommere av aktører som er omtalt i boken. Arnfinn Moland, tidligere leder for Norsk Hjemmefrontmuseum, beskrev boken som «*faglig og etisk forfeilet*», og historiker Mats Tangestuen påsto at Michelet hadde endret på kildene for å få dem til å passe hennes problemstilling.²⁹

20. desember 2018 arrangerte HL-senteret og Universitetet i Oslo seminaret *Krigens Fortellinger*, hvor sentrale punkter i Michelets bok ble diskutert, deriblant antisemittisme, flukt og varslinger. Seminaret trakk 500 publikummere, og i tillegg til Michelet selv deltok historikere, journalister og andre som har vist særlig interesse for Holocaust-tematikken i Norge. Formålet med seminaret var å gi et overblikk over hva man kunne vite om historien på det tidspunktet, og hva som anses som viktig å finne ut av.^{30 31}

På nyåret 2019 ba avisen *Dag og Tid* tre historikere, Elise B. Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen, om å gå gjennom de mest sentrale påstandene til Michelet. Gjennomgangen skulle egentlig utgis i avisform, men arbeidet ble så omfattende at det resulterte i boken *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?*, som kom ut høsten 2020. Dette er den første boken som kom ut som en direkte reaksjon på debatten som oppsto. Også denne utgivelsen ble møtt med blandede tilbakemeldinger i offentligheten, hvor Dagbladet omtalte boken som et «*imponerende stykke kildekritikk*», mens Aftenposten beskrev historikernes behandling av boken for å være som om «*Fanden leser Bibelen*».³²

---

²⁸ (Fonn, 2023, s. 255)

²⁹ (Fonn, 2023, s. 258)

³⁰ (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2019)

³¹ Dette seminaret ble strømmet til YouTube når det pågikk, hvor det fremdeles er tilgjengelig. Seminaret belyser mange interessante poenger, så det er vel verdt en kikk.

³² (Fonn, 2023, s. 258)

I 2021 kom også Espen Sjøbye med sin bok *Hva vet historikerne? Om hjemmefronten og deportasjonen av jødene*, hvor han går gjennom historikernes bok, og går Michelet i forsvar.³³ Også denne boken var ment som et mindre format, en pamflett, men hans synspunkter og refleksjoner sprengte de tiltenkte formatene. Derfor ble denne også utgitt i bokformat, og ble den andre boken gitt ut i direkte sammenheng med debatten.³⁴

Sommeren 2021 kom Michelets bok *Tilsvar. Svar på motboken til Hva visste hjemmefronten?*, hvor hun svarer på det som kom frem i historikernes gjennomgang. Denne boken var også tenkt til et mindre format, men kom ut som en bok. Michelet deler her synspunkter på debatten, og hvordan hun mener mange av anklagene historikerne har satt mot henne i Rapport ikke har hold. Hun mener også å ha tilbakevist kritikken på «punkt etter punkt».³⁵

Høsten 2022 publiserte Michelet en ny utgave av *Hva visste hjemmefronten?*, hvor mange partier fra hennes tidligere utgivelse har blitt endret, både de feilene hun hadde gjort, men også lagt til informasjon som støtter hennes påstander.³⁶ Dette kommer jeg tilbake til i denne oppgavens avslutning.

Birgitte Kjos Fonn beskriver Michelet-debatten som «en av de heftigste norske sakprosadebattene på mange år». Den har bidratt til å skape mer oppmerksomhet rundt skjebnen til de over 700 jødene som ble deportert og drept under andre verdenskrig, men også å skape mer forståelse rundt hvordan historikere og forfattere faktisk arbeider når de skriver om historiske temaer.³⁷

---

³³ (Fonn, 2023, s. 260)

³⁴ (Fonn, 2023, s. 261)

³⁵ (Fonn, 2023, s. 260)

³⁶ (Fonn, 2023, s. 265)

³⁷ (Fonn, 2023, ss. 265-266)

1.4 Tidligere forskning

Ettersom Michelet-debatten er en relativt fersk hendelse, og en debatt som man ikke nødvendigvis har sett slutten på enda, finnes det foreløpig lite fagfellevurdert forskning på temaet. Temaet er omtalt i masteroppgaven til Grete Roska fra 2022, hvor hun undersøker den offentlige debatten rundt populærkulturelle fremstillinger av norsk okkupasjonshistorie. I oppgaven kommer hun inn på hvordan *Hva visste hjemmefronten?*, i tillegg til to TV-serier, har blitt tatt imot i offentligheten. I oppgaven kommer hun frem til at de overnevnte populærkulturelle fremstillingene vekker engasjement selv 77 år etter krigen, og at de nye perspektivene på okkupasjonshistorien ses som viktige og riktige å fremheve, men at det er dette som skaper debatt.³⁸

I årets første utgave av Mediehistorisk Tidsskrift hadde de i anledning fjorårets 80-års markering av deportasjonen av jødene, viet en hel utgave til hvordan historier om Holocaust og jødene kommer frem i media. I denne utgaven ble det publisert det tidsskriftet kalte en «forumsartikkel», i denne sammenheng en artikkel som ikke er fagfellevurdert, hvor professor i journalistikk Birgitte Kjos Fonn går gjennom Michelet-debatten.³⁹ Denne er brukt som bakgrunn for min orientering i avsnitt 1.3.2.

Jan Heiret, professor i historie ved Universitetet i Bergen, publiserte i Historisk Tidsskrift i mars 2023 en artikkel hvor han analyserer Michelet-debatten, med spesielt henblikk på kilder, tolkninger og fortellergrep. I artikkelen bruker han debatten «*til å identifisere sentrale stridsspørsmål i norsk holocaust-forskning*», og målet med undersøkelsen er å «*avklare hva vi etter Michelet-debatten kan vite om det norske Holocaust.*»⁴⁰ Gjennom undersøkelser av de fem bøkene som kom ut som en del av debatten,⁴¹ studerer han et utvalg av kildediskusjoner som kan bidra til å belyse sentrale stridsspørsmål. I de tilfellene han undersøker, mener han det handler om tolkninger heller enn uredelighet og triksing, og at «*de gjensidige beskyldningene om sviktende faglig dømmekraft og slett utført håndverk har samtidig ført forfatterne ned i skyttergraver som har blitt gravd dypere ved hjelp av sjangervalg og fortellergrep.*»⁴² Han slår også fast at både Michelet og Berggren, Bruland og Tangestuen

---

³⁸ (Roska, 2022)

³⁹ (Fonn, 2023)

⁴⁰ (Heiret, 2023, s. 8)

⁴¹ I tillegg til bøkene jeg analyserer i denne oppgaven, har han tatt for seg boken *Historie og moral. Nazismen, jødene og hjemmefronten*, en artikkelsamling redigert av Øystein Sørensen og Kjetil Braut Simonsen.

⁴² (Heiret, 2023, s. 23)

legger til grunn et for snevert tolkningsgrunnlag som ikke skaper rom for diskusjoner rundt ulike tolkninger, og at det på den måten oppstår bastante konklusjoner på et diskutabelt grunnlag. De skaper også moraliserende kategoriseringer, som han mener hindrer norsk Holocaust-forskning fra å komme videre.⁴³

Min studie skiller seg noe fra disse tidligere arbeidene. Der Heiret analyserer forfatternes tolkninger og kildebruk, og hva vi kan vite om det norske Holocaust ut fra de kildene som presenteres i bøkene, og Roska og Fonn undersøker hvordan debatten har foregått og hvordan historiene har blitt mottatt i offentligheten, går jeg i en annen retning. Mitt formål med denne studien er å se på hvilke scholarly personae som formidles gjennom debattens bøker, og hvordan aktørene fremstiller seg selv og «de andre» som mer eller mindre troverdige historiefortellere.

---

⁴³ (Heiret, 2023, s. 24)

2. Teori og begreper

I analysekapittelet mitt senere i oppgaven vil jeg se på hvordan historikernes *scholarly personae* kommer frem i Michelet-debatten. Jeg vil derfor gå gjennom hva denne teorien dreier seg om i dette kapittelet, hvor jeg først sammenfatter Herman Pauls artikkel og danner ved hjelp av den et begrepsapparat jeg skal bruke i analysen min. Deretter vil jeg gå gjennom noen sentrale begreper som gjentatte ganger dukker opp både i bøkene jeg analyserer, samt i min diskusjon av disse.

2.1 Herman Pauls teser om *Scholarly Persona* ⁴⁴

Herman Paul er professor i historie ved Leiden Universitet i Nederland, og har blant annet fordypet seg i historiefilosofi og religionshistorie. I løpet av de siste tiårene har han skrevet flere artikler om *Scholarly personae*,⁴⁵ og i 2022 ga han ut boken *Historians' Virtues: From Antiquity to the Twenty-First Century*. Den tar for seg hvordan en historikers personlige egenskaper spiller inn på historiske studier, og hvordan disse påvirkningene har utviklet seg over ulike tidsperioder. Han kommer i boken frem til at det er både store likheter og ulikheter i hvordan man har snakket om historikernes virtues gjennom tidene, og at disse utviklingene viser hvordan historikere «(...) position themselves vis-à-vis political regimes, religious traditions, or neoliberal university systems».⁴⁶ I hans artikkel *What is a scholarly persona? Ten theses on virtues, skills and desires* kommer Paul med ti teser om hvordan historikers ferdigheter og dyder kommer frem i akademisk virksomhet. Disse er som følger:

Thesis 1: There is more at stake than styles of writing

I denne tesen argumenterer Paul med at selv om historisk lærdom som oftest manifesterer seg i ulike måter å skrive på, handler det også om måter å arbeide på – som lesing, notering, undervisning, veiledning, nettverksbygging, markedsføring og selvpromotering – oppgaver historikere ofte påtar seg. Paul sier også at ved å se på dyder og ferdigheter ved historikernes virksomhet, kan man analysere oppførsel og karakter hos den enkelte historiker. I de neste tesene kommer han derfor med definisjoner på *scholarly personae*, dyder og ferdigheter som kan brukes som et vokabular i en slik analyse.⁴⁷

---

⁴⁴ Denne delen, til og med tese 10, er basert på min prosjektoppgave fra våren 2022. Noen endringer er gjort, men ordlyden er stort sett lik. (Strømsnes, 2022)

⁴⁵ (Universiteit Leiden, u.d.)

⁴⁶ (Paul, 2022)

⁴⁷ (Paul, 2014, s. 352)

Thesis 2: Scholarly personae are ideal-typical models of scholarly selfhood

I sin andre tese, skiller Paul mellom *literary personae*, som kan sees som jeg-et (fortellerstemmen) man møter på i en tekst, og *scholarly personae*, som en modell for hvilke evner, holdninger og personlighetstrekk som regnes som viktige for å drive med vitenskapelige studier. Et slikt *personae* kan forstås som en idealtypisk modell for hvordan en akademiker – her en historiker – skal være, og hvilke evner og kunnskaper en må ha for å bli anerkjent i fagmiljøet. Paul skriver at «*scholarly personae are no private dreams or individual ideals of how to be a historian, but collectively recognized models that individuals have to appropriate, in one way or another, in order to be recognizable as «real» historians.*»⁴⁸

Thesis 3: Scholarly personae mold the self

I denne delen påpeker Paul at *scholarly personae* ikke må forveksles med det latinske *persona*, som kan oversettes til maske, og kan forstås som en rolle man kan ta av og på som man ønsker. Han mener heller at *personae* former historikere i en mer grunnleggende forstand, og at de holdninger, evner og trekk en må ha for å være historiker ikke er noe man legger fra seg når man forlater kontoret, det er noe som følger en hele tiden. De evner man tilegner seg i prosessen med å bli en «ekte» historiker er evner man tar med seg i andre deler av livet, som for eksempel kritisk tenkning, nøyaktighet og kreativitet.⁴⁹

Thesis 4: Scholarly personae embody qualities of virtue and skill

Den fjerde tesen i artikkelen tar for seg *skills and virtues*, og representerer de ulike kvalitetene som inngår i et *scholarly persona*. Paul definerer skills som «*a mastery of a technique*», en kompetanse som kreves for å utføre et spesifikt arbeid. For historikere kan slike kompetanser være så mangt, definert av hva man undersøker. Skal man analysere dokumenter fra middelalderen, vil kompetanse i latin være viktig, og statistiske ferdigheter vil være nyttig om man skal arbeide med tallmaterialer.⁵⁰ Virtues handler om personlighetstrekk eller personlige kvaliteter (dispositions), og på samme måte som skills er det noe som må læres. De er derimot ikke like teknisk vanskelige som skills, og er heller ikke like koblet mot oppgaver i samme forstand, men mer hvilke personlige kvaliteter man har, hvilke goder man søker, og hvordan

---

⁴⁸ (Paul, 2014, ss. 353-354)

⁴⁹ (Paul, 2014, ss. 355-356)

⁵⁰ (Paul, 2014, s. 358)

disse godene er konstruktive mot arbeidet man utfører. Virtues på denne måten kan være mot, nøyaktighet og tålmodighet for å nevne noen, og sammen med skills utgjør dette grunnlaget for det som kan ansees som *scholarly personae*.⁵¹

Thesis 5: Virtues come with adjectives specifying the goods they pursue

I denne delen spesifiserer Paul at virtues og goods – dyder og goder – ikke er det samme, men inngår i en kompleks sammenheng. Dyder handler om de personlige kvaliteter man har, mens goder sikter til de utbytter som følger ved å drive med akademisk arbeid. For det første, å tilegne seg goder krever utøvelse av flere ulike dyder. Et eksempel på dette er kunnskap, som er en gode som ikke kan tilegnes bare ved bruk av nøyaktighet, det krever en balanse mellom for eksempel nøyaktighet, mot og utholdenhet for å være bærende. For det andre, en dyd kan tjene mot mer enn ett gode. Et eksempel på dette kan være objektivitet, en dyd som kan tjene for både moralske goder og historiske goder, for å nevne noe. Disse to punktene blir oppsummert slik: «*virtues «as such», without an adjective specifying the goods they pursue, do not exist.*»⁵²

Thesis 6: Human beings, scholars included, are committed to multiple goods

At mennesker ofte er drevet mot flere goder samtidig, og ofte er dradd mellom motsatte goder som trygghet versus spenning eller frihet versus ansvar, er et kjent fenomen. Dette er indre konflikter som forekommer hos akademikere også, og en har gjerne flere konflikterende forpliktelser man ønsker å oppnå. Et ord som blir brukt for å beskrive disse forpliktelsene er «*relations*», og viser til hvordan forpliktelsene ikke utelukker hverandre, men eksisterer samtidig. Om man ser disse forpliktelsene i sammenheng *scholarly personae*, kan man si at de ferdigheter og dyder hver enkelt historiker innehar, kan være en indikasjon på de mål man ønsker å oppnå i sitt arbeid.⁵³

Thesis 7: Scholarly personae are embodied constellations of commitments

I denne tesen presiserer Paul hvordan *scholarly personae*, forstått som «*models of scholarly selfhood*», kan sees på som modeller for hva det betyr å være forpliktet til en viss samling av goder. Han skriver også at for å kunne identifisere et *scholarly personae* hos en historiker, holder det ikke å undersøke bare den individuelle historiker, men krever at man sammenligner

---

⁵¹ (Paul, 2014, ss. 358-360)

⁵² (Paul, 2014, ss. 360-361)

⁵³ (Paul, 2014, ss. 362-363)

med historikere som drives mot ulike mål og goder. Samtidig, det å prøve å finne en fellesnevner, eller en felles «essens» av hva det vil si å være historiker, vil gjøre *scholarly personae* umulig å identifisere.⁵⁴

Thesis 8: Scholarly personae are contested and unstable

Scholarly personae innenfor historie er noe som er omstridt, og det er ofte diskusjoner rundt hvilke evner og goder som er verdt å fokusere på. Det er diskusjoner både mellom ulike akademiske retninger, og mellom ulike retninger innenfor historiestudier. Det at scholarly personae er så omstridt, gjør at det også er et ustabil begrep, på den måten at det alltid kan bli justert, lagt bort, eller bli inkorporert i andre personae. Hva som skal til for å bli ansett som en historiker endrer seg også med tiden, og kan sees i sammenheng med hva som er «attraktivt» å studere.⁵⁵

Thesis 9: Virtues and skills are rooted in desires, which are susceptible to manipulation

Hvilke dyder og ferdigheter man ønsker å tilegne seg, eller innehar, er koblet til hva man ønsker å oppnå i sitt arbeid som historiker. Det vil også si at det ofte kreves ulike handlinger dersom man ønsker å tilfredsstille egen nysgjerrighet heller enn å oppnå sosial status innenfor forskningsfeltet. Men hvilke ønsker – desires – man har, er ofte utsatt for manipulasjon, i at de ønsker man har ofte blir påvirket av ytre impulser som karrieremuligheter, belønningssystemer innenfor academia og hvilke maktrelasjoner man er involvert i. Selv om historikere oftest blir oppmuntret til å gå sine egne veier, finnes det alltid impulser som gjør at man velger «minste motstands vei», eller retninger som kan gi mer innflytelse, berømmelse eller økonomiske goder.⁵⁶

Thesis 10: If philosophy of history has the task of elucidating what it takes to study the past, then the persona of the historian should rank high on its agenda

Historiefilosofi er en historisk retning med stort mangfold, som blir tildelt mange ulike oppgaver. Det er også mange meninger om hva man egentlig skal studere innenfor dette feltet. Paul presiserer at dersom det å oppklare hva som skal til for å kunne studere fortiden er en vital del av feltet, så må det å undersøke scholarly personae rangere høyt på denne agendaen. Dette grunner i tre argumenter:

---

⁵⁴ (Paul, 2014, ss. 364-365)

⁵⁵ (Paul, 2014, ss. 365-367)

⁵⁶ (Paul, 2014, ss. 367-369)

- Historiefilosofi har tradisjonelt sett fokusert på produktene av studiene, heller enn prosessene som er gjort. På den måten har de gitt resultatene mye vekt, uten å vise hvordan prosessene er med på å danne kunnskaper om fortiden. For å endre på dette er det naturlig å begynne med *scholarly personae*, for å vise hvilke evner og dyder som kreves.
- De dominerende eksemplene på «ekte historikere» bygger på vestlige akademikere. Dette er et syn som nå blir utfordret, men det er fremdeles en lang vei å gå. Det «vestlige» *scholarly personae*, som i mange tilfeller blir ansett som riktig, blir nå utfordret med alternativer fra andre regioner, og krever at man studerer fenomenet nøyere.
- En av utviklingene innenfor forskningsfeltene, er at akademikere i dag er trukket mer mot økonomiske og sosiale goder enn tidligere. Det gjør at definisjonene innenfor *scholarly personae* er i stadig endring, og at avstanden til det som tidligere blir sett på som «ekte» blir større.⁵⁷

For å sammenfatte, så påpeker Herman Paul at historikerens *scholarly personae* er noe som er i stadig endring, og som skiller seg fra hverandre basert på hvilke historiske felt man baserer seg på. Et *scholarly personae* kan undersøkes og analyseres ved å se på hvilke ferdigheter og personlighetstrekk en historiker innehar, hvilke goder de søker å oppnå, og hvilke forpliktelser man er bundet av. Det er også viktig å være oppmerksom på hvilke utvendige krefter som er med på å påvirke hvordan et *scholarly personae* utvikler og viser seg, og at det er et begrep som er ustabil og stadig utfordret. Kort sagt, handler *scholarly personae* om de kvalitetene som kreves for å kunne kalle seg en «ekte historiker», og hvordan man fremstår som en troverdig historieforteller.

I denne oppgaven vil det være vanskelig å belyse alle tesene med det datamaterialet jeg har. Eksempelvis vil det være vanskelig å si noe om hvilke krefter som påvirker aktørens *personae*, hvilke forpliktelser de er drevet av utenfor bokens rammer, og hvilke diskusjoner om *scholarly personae* som eksisterer på feltene. Jeg vil derfor ha særlig fokus på punkt to, fire og ni, som tidligere vist handler om hvilke ferdigheter, kunnskaper og personlighetstrekk som kreves for å skrive om historiske temaer, hvilke spesifikke kunnskaper som trengs for

---

⁵⁷ (Paul, 2014, ss. 369-371)

ulike temaer, og hvilke intensjoner man har med arbeidet man gjør. Jeg kommer tilbake til dette i metodekapittelet.

2.2 Begrepsavklaring

2.2.1 Holocaust

Holocaust som begrep viser til den systematiske diskrimineringen, forfølgelsen og folkemordet de europeiske jødene ble utsatt for i perioden mellom 1933 og 1945, hvor de nazistiske styresmaktene forsøkte å utrydde hele den jødiske befolkningen i Europa, samt andre folkegrupper nazistene anså som «uønskede».⁵⁸ Denne statsstyrte, systematiske aksjonen ble kalt «den endelige løsningen på jødeproblemet», og resulterte i at over 6 millioner jøder, og flere hundre tusen andre, ble tilintetgjort i konsentrasjonsleirer som var bygget for å systematisere drapene.^{59 60}

Begrepet Holocaust er omdiskutert, da det direkte oversatt fra gresk betyr «brennoffer». Dette kan gi feilaktige antydninger om at folkemordet var et frivillig gitt offer, som noe som skulle tjene mot et «større gode», og denne betydningen kan redusere historiens betydning. Derfor velger noen grupper å bruke begrepet Shoah, som oversatt fra hebraisk betyr «katastrofe», og sikter mer mot de katastrofale hendelsene jødene ble utsatt for under nazistenes styre. Denne definisjonen blir spesielt brukt i Israel, men også i kombinasjon med Holocaust verden over.⁶¹ Det er også usikkerhet om hvilke grupper som skal inkluderes under Holocaust-begrepet, da også folkegrupper som blant andre sigøynere, homofile, Jehovas vitner og funksjonshemmede også ble forfulgt og drept i nazistenes dødsleirer.⁶² En løsning på denne diskusjonen har vært å skille mellom Holocaust med stor forbokstav om folkemordet på jødene, mens holocaust med liten forbokstav er en samlebetegnelse for alle gruppene som ble forfulgt av nazistene.⁶³

Med bakgrunn i de ulike definisjonene av Holocaust, velger jeg derfor å skrive Holocaust med stor forbokstav i denne oppgaven, da den delen av historien jeg fokuserer på handler om jødeforfølgelsene i Norge, ikke alle gruppene som faller under den brede definisjonen. Jeg bruker det også fordi i tre av de fire bøkene jeg analyserer, blir begrepet konsekvent benyttet med stor forbokstav,⁶⁴ og derfor vil det også skape mer sammenheng i min analyse av dem dersom begrepsapparatet er likt.

---

⁵⁸ (IHRA, 2020)

⁵⁹ (Cowan & Maitles, 2017, s. 7)

⁶⁰ (Banik, 2023)

⁶¹ (Cowan & Maitles, 2017, s. 5)

⁶² (Cowan & Maitles, 2017, s. 7)

⁶³ (Banik, 2023)

⁶⁴ Michelet bruker Holocaust i begge sine bøker, det gjør også Berggren, Bruland og Tangestuen i Rapport. Unntaket her er Søybye, som skriver «holocaust» med liten forbokstav, riktignok uten å redegjøre for dette valget.

2.2.2 Antisemittisme

Antisemittisme er et begrep som kort definert handler om «*hat som rammer jøder fordi de er jøder*». Nøyaktig hvilken definisjon som brukes om begrepet, avhenger av hvilke historiske perioder og hvilken faglig tilnærming man har, men de kjennetegnes alle av «*et hat som baserer seg på innbilte egenskaper som tillegges jødene (...)*». ⁶⁵ Antisemittismen som fenomen har røtter tilbake til antikken, hvor antijødiske forestillinger og holdninger har gjort seg synlige gjennom blant annet diskriminering og forfølgelser av jødiske grupper. ⁶⁶

Eriksen, Harket og Lorenz skiller i sin bok om antisemittisme ut den nasjonalsosialistiske antisemittismen som en egen kategori. I denne «nye», nazistiske jødefiendtligheten sto jødene i veien for den «tyske gjenfødelsen», og var en demonisk makt som måtte knuses. De skriver at «*Nasjonalsosialistene kombinerte dermed den eldre kristne antisemittismen, «moderne» rasetenkning og «vitenskap» (...)*», og at Tyskland hadde en «*plikt til å tilintetgjøre jødene før de hadde lagt hele menneskeheten under seg*». ⁶⁷ Dette synet på jødene bidro til det som resulterte i mordet på 6 millioner jøder, i det vi i dag kjenner som Holocaust.

Hannah Arendt (1906-1975) ⁶⁸ skiller mellom begrepene *judeophobia* og *antisemitism*, hvor hun definerer *judeophobia* som holdninger som nekter jøder rettigheter som statsborgerskap, mens *antisemitism* er en mer ekstrem tolkning av jødehat som nekter jøder retten til å leve. Cowan og Maitles er noe kritisk til denne forståelsen, og argumenterer for å bruke de to begrepene parallelt i blant annet undervisning for å unngå misforståelser. ⁶⁹

Når jeg snakker om antisemittisme i denne oppgaven, sikter jeg til fordommer og diskriminering mot jøder i bred forstand. Dette er fordi begrepet slik som det blir brukt i debatten, også sikter til fordommer og fiendtlige holdninger mot jøder, nettopp fordi de var jøder.

---

⁶⁵ (Eriksen, Harket, & Lorenz, 2005, s. 7)

⁶⁶ (Eriksen, Harket, & Lorenz, 2005, s. 19)

⁶⁷ (Eriksen, Harket, & Lorenz, 2005, s. 491)

⁶⁸ Hannah Arendt var en tysk filosof, mest kjent for sine tanker om totalitarisme og sin artikkelserie om Adolf Eichmann. Hun var selv jødisk, og flyktet til Paris, og senere emigrerte til USA i 1941. (Aavitsland, 2022)

⁶⁹ (Cowan & Maitles, 2017, s. 42)

2.2.3 Kilder og tolkning

I Michelet-debatten dreier mange av konfliktpunktene seg om kilder, kildebruk og tolkninger av kilder. Men hvilke kilder benytter en historiker seg av? Det skal jeg se på her.

Innenfor historisk forskning drives det i dag med et *funksjonelt* kildebegrep, som handler om at en kilde alltid er en kilde til *noe*, sett i relasjon til historikerens forskningsinteresser. Det handler om at alt materialet som kan svare på det spørsmålet en historiker stiller, kan regnes som en historisk kilde. Av den grunn har historikere et bredt spekter av kildemateriale man kan hente informasjon fra: Skriftlige kilder, muntlige fremstillinger, kunst og arkitektur, og spor i naturen, for å nevne noen.⁷⁰ Utfordringen er likevel at noen hendelser har etterlatt seg færre skriftlige spor enn andre, noe som er tilfellet innenfor den norske Holocaust-forskningen. Det gjør at man må ty til andre strategier for å finne tilstrekkelig informasjon, som å lete etter alternativt kildemateriale som for eksempel muntlige kilder. Dette kan være nyttig for å fylle ut den manglende informasjonen i skriftlige kilder, men setter likevel nye krav til historikeren om kildekritikk og refleksjon.⁷¹

I Å *gripe fortida* har forfatterne skrevet et kapittel om kritikk og tolkning av kildemateriale, hvor de skriver om hvordan man kan tolke kildene ulikt:

(...) klart at det ikkje finst kjelder som kan gi innsyn i alt. Dei som finst, kan dessutan tolkast på fleire måtar, og tolkninga er avhengig av mange forhold som ikkje finst i kjeldene, men i historikaren sjølv: Perspektiv, fantasi, kunnskap og dristigheit. I meir indirekte forstand påverkar også historikarens eiga samtid fortolkninga (...). Derfor talar sjeldan kjelder for seg sjølve, og derfor kan vi aldri fortelje ting akkurat slik dei var.⁷²

Hvordan man tolker kildematerialet, påvirkes altså av hvilke kunnskaper og holdninger man har når man går inn i materialet. At det er et så stort tolkningsmangfold, ser forfatterne på som en fordel, og at man på den måten kan stille nye spørsmål, finne nye kilder, og skrive nye fortellinger. På den andre siden påpeker de at ikke alle tolkninger er mulige, og at tolkninger må ha rot i faktiske forhold og kildemateriale for å være gyldige.⁷³

---

⁷⁰ (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, s. 45)

⁷¹ (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, ss. 47-48)

⁷² (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, s. 63)

⁷³ (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, s. 64)

En historiker arbeider primært med skriftlige kilder, men i mange tilfeller må man støtte seg på muntlige kilder som intervjuer, som er en gjenganger på Holocaust-feltet. I bruken av disse krever det at historikeren må kritisk vurdere materialet, da flere faktorer kan påvirke hvilken informasjon som kommer frem, og troverdigheten av disse. Minnet hos de man intervjuer kan være skrøpelig, og de kan derfor glemme hendelser og faktaopplysninger. De man intervjuer kan også endre på sin fremstilling, for å fremstå med mer akseptable holdninger og personlighetstrekk. Til slutt må man være oppmerksom på dynamikken mellom intervjuer og intervjuobjekt, da den som blir intervjuet mer eller mindre bevisst kan rette seg etter hva en tror at intervjueren vil høre, eller at intervjueren legger svarene i munnen på intervjuobjektet. Er man oppmerksom på disse faktorene, kommer man også nærmere en mer nyansert fremstilling av det historiske materialet.⁷⁴

---

⁷⁴ (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, ss. 84-85)

3. Metode

I denne masteroppgaven skal jeg se på hvordan *scholarly persona* kommer frem i Michelet-debatten. Ettersom debatten handler om Michelets bok *Hva visste hjemmefronten?*, og mesteparten av debatten i etterkant også har foregått i skriftlig form, lå det derfor naturlig å gå inn i materialet med en tekstanalytisk tilnærming. For å få frem materialet på en god måte har jeg derfor benyttet meg hovedsakelig av en kvalitativ innholdsanalyse, samt elementer fra en diskursiv analyse. I denne delen vil jeg gå gjennom disse to metodene, se på hvilke utfordringer, refleksjoner og etiske hensyn som inngår i disse, og alternative metoder som hadde vært mulig. Jeg vil også gå gjennom bøkene jeg har brukt, og hvordan jeg har gått frem for å analysere disse.⁷⁵

3.1 Kvalitativ innholdsanalyse

I hoveddelen av oppgaven min kommer jeg til å benytte meg av innholdsanalyse, en form for tekstanalyse som defineres som «[...] *samlebetegnelse for forskjellige typer tekstanalyser som er basert på generelle strategier for kvalitativ analyse, hvor man identifiserer noen temaer eller kategorier i tekstene.*»⁷⁶ Dette er en form for tekstanalyse som skiller seg noe fra de andre variantene av metoden, da den ikke kommer med et sett med begreper som brukes som et verktøy i analysen. Ved bruk av metoden får man stor frihet til å velge hvilke teoretiske begreper og arbeidsmetoder man ønsker å bruke, ut fra hvilket teoretisk og empirisk materiale en velger å analysere.⁷⁷

Man kan kategorisere innholdsanalyse på to måter: Kvalitativ innholdsanalyse og kvantitativ innholdsanalyse. Kvalitative metoder blir beskrevet som metoder som «*Innhenter informasjon om virkeligheten gjennom ord eller språk.*», mens kvantitative metoder er «*basert på at informasjon om virkeligheten formidles ved hjelp av tall.*»⁷⁸ Den kvalitative formen for innholdsanalyse handler derfor om meningen i teksten og språket. Metoden legger i seg selvlite føringer, og som forsker står man fritt til å velge hva man ønsker å undersøke, og hvordan man analyserer dette. Kvantitativ innholdsanalyse handler om – i likhet med andre kvantitative metoder – et tallmateriale. En slik analyse er nyttig om man skal undersøke et

---

⁷⁵ De følgende redegjørelsene er i stor grad basert på min prosjektskisse fra våren 2022. Noen deler er endret for å passe inn med arbeidet jeg har gjort i masteroppgaven, men ordlyden er stort sett likt. (Strømsnes, 2022)

⁷⁶ (Gleiss & Sæther, 2021, s. 136)

⁷⁷ (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 137-138)

⁷⁸ (Postholm & Jacobsen, 2021, s. 89)

større forskningsmateriale, og for å si noe mer generelt om for eksempel forekomsten av ulike begreper, spesifikke ord eller lignende. For å drive en slik studie kan det være nødvendig å danne forhåndsbestemte kategorier å kode innholdet i, slik at man får et meningsbærende materiale å analysere.⁷⁹

I min oppgave har jeg hatt ønske om å analysere tekstene på en måte som gjør at jeg får frem hvilke meninger de ulike forfatterne har, hvordan de argumenterer og hvordan de anser seg selv og andre i debatten. Jeg valgte derfor å bruke en kvalitativ tilnærming til innholdsanalyse som min metode, da jeg mener dette er den beste metoden for å få frem nettopp disse elementene. Å bruke en kvantitativ innholdsanalyse hadde vært relevant for oppgaven dersom jeg skulle sett på forekomsten av bestemte ord og uttrykk i de ulike bøkene, men ettersom jeg skal se på meninger og argumenter i tekstene vil ikke en tallbasert tilnærming være velegnet for analysen jeg vil utføre.

3.2 Diskursanalyse

I kombinasjon med innholdsanalyse vil jeg bruke elementer fra diskursanalyse. En diskurs defineres som *«en samling utsagn i en bestemt sosial kontekst – samt skrevne og uskrevne regler for hva som kan og ikke kan sies i konteksten»*. Det viser til et kognitivt og normativt fellesskap som uttrykkes gjennom språket, og som sees på som etablerte verdsett i en institusjon.⁸⁰ Diskursanalyse er en måte å analysere denne språkbruken på, hvor man ser på *«hvordan de ideer og begreper som reproduseres i denne konteksten tolker og er med på å forme (et visst utsnitt av) den samfunnsmessige virkeligheten»*.⁸¹ Ut fra disse definisjonene kan man tolke diskurser som kollektive forståelser av noe som danner seg i ulike samfunnsgrupperinger, og diskursanalyse kan brukes for å skape mening i disse, samt å se på likheter og forskjeller i ulike diskurser fra ulike grupperinger. Gleiss og Sæther skriver også at *«diskurser kan forme identiteter ved å skrive bestemte forståelser av hva det vil si å være kvinne, norsk lesbisk eller fra arbeiderklassen. Diskurser kan også legitimere bestemte aktører eller handlinger»*.⁸² Av den grunn ser jeg denne metoden som relevant for denne oppgaven, da jeg undersøker hvordan ulike aktører argumenterer for hva som kreves for å utføre historisk arbeid. I utvalget jeg skal analysere, er en av bøkene skrevet av historikere,

---

⁷⁹ (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 138-139)

⁸⁰ (Bratberg, 2014, s. 29)

⁸¹ (Bratberg, 2014, s. 31)

⁸² (Gleiss & Sæther, 2021, s. 132)

mens de tre andre er skrevet av forfattere med bakgrunn hovedsakelig fra journalistikken. Ved hjelp av en diskursanalyse kan man på den måten få frem hvilke meningsmangfold som forekommer, og hvordan de ulike argumenterer for sine meninger.

Ettersom diskursanalyse legger vekt på sammenhengen mellom språkbruk og makt, kan man bruke denne metoden til å analysere hvordan ulike aktører kjemper om makten til å definere et begrep – en såkalt diskursiv kamp.⁸³ Michelet-debatten kan i den forbindelse ses på som en diskursiv kamp, hvor ulike aktører kjemper om makten til å definere hvordan vi forstår det norske Holocaust, historien om Hjemmefronten, og i denne oppgaven, hvordan man skal definere en historikers arbeid. Dette gjør også metoden relevant for min oppgave.

3.3 Utvalg, datainnsamling og analyse

I denne oppgaven har jeg fokusert på Michelet-debatten gjennom fire bøker innenfor temaet. Den første er *Hva visste hjemmefronten?* av Marte Michelet, som er utgangspunktet for hele debatten. Videre skal jeg se på *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?* av Elise B. Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen, hvor de tre historikerne går gjennom Michelets sentrale argumenter og påstander. Videre ser jeg på *Hva vet historikerne? – om hjemmefronten og deportasjonen av jødene* av Espen Søybye, hvor han diskuterer kilder og historikernes virksomhet. Til slutt vil jeg se på *Tilsvaret – Svar på motboken til Hva visste hjemmefronten?* av Marte Michelet, hvor hun svarer på kritikken fra de tre historikerne i Rapport. Bøkene og forfatterne er presentert mer utfyllende i analysedelen.

I oppgaven har jeg valgt å bruke 2020-utgaven av *Hva visste hjemmefronten?*, selv om originalutgaven er fra 2018. Det er flere faktorer som har spilt inn på dette valget. Den nye versjonen kom ut etter debatten var godt i gang, og til tross for kritikken Michelet har fått, er de fleste av hennes fremstillinger identiske i 2020-utgaven. Hun har fjernet og endret noen få partier, men etter å ha lest disse har jeg funnet ut at disse delene ikke er avgjørende for min oppgave. Derimot er det nye forordet, skrevet av Espen Søybye, interessant for min problemstilling, noe jeg kommer tilbake til i analysen.

I tillegg til disse bøkene, kunne jeg belyst problemstillingen ved å bruke debattinnleggene som ble skrevet av ulike aktører under debatten, eller analysert de muntlige innleggene som

---

⁸³ (Gleiss & Sæther, 2021, s. 126)

ble presentert på seminaret *Krigens fortellinger* i regi av HL-senteret i desember 2018.⁸⁴ Begge disse alternativene vurderte jeg i begynnelsen av analyse-prosessen, men etter hvert som jeg kom godt nok inn i de fire bøkene overfor forsto jeg at det jeg hadde var nok for å kunne belyse min problemstilling i tilstrekkelig grad. Videoopptaket av seminaret har likevel vært et godt verktøy for å få bedre forståelse for debatten som helhet, og for å se hvilke konfliktpunkter som eksisterer på holocaust-feltet i dag.

Datainnsamlingsprosessen begynte med at jeg satte meg noen kriterier for hvilke punkter jeg ville finne ut noe om. Jeg bestemte meg derfor for å først gå bredt ut, og markere ut og notere ned alle sitater jeg kunne finne som sa noe om historikere, historiefeltet, kilder og kildebruk, og utsagn som sier noe om bokens forfatter eller forfattere, eller andre aktører innen debatten og det aktuelle forskningsfeltet. Deretter leste jeg gjennom alle bøkene i kronologisk rekkefølge etter utgivelsesdato, og markerte ut alle sitater som kunne passe inn i kriteriene. Videre noterte jeg ned alle sitatene i separate dokumenter, noe som resulterte i nærmest 120 sider til sammen med sitater og notater fra bøkene. Til slutt gikk jeg gjennom hvert av dokumentene, sorterte de mest beskrivende sitatene i kategorier som «omtale av historikere», «kildebruk», «hjemmefront-narrativet» og lignende, og markerte til slutt ut de sitatene som var mest beskrivende for det jeg valgte å fokusere på. I denne prosessen kom det frem mange interessante temaer og sitater som jeg gjerne skulle diskutert, men det var det dessverre ikke plass til. Derfor måtte jeg ta noen avgrensninger, og valgte derfor å ta i bruk de sitatene og delene som er presentert i analysen, valgt ut fra de temaene som jeg anså som mest interessante, og mest beskrivende for problemstillingen. Resultatene fra dette er presentert i neste kapittel.

I analysen av de fire bøkene, vil jeg ved hjelp av Herman Pauls teser og begrepsapparatet jeg har dannet ut fra disse, se på hvordan de ulike aktørene fremstiller Holocaust-feltet, historikere og deres virksomhet, og til slutt seg selv. Jeg vil se på hvordan aktørene ved hjelp av selvframstilling, kritikk av andre og hvilke historiefaglige kunnskaper de fremhever, forsøker å framstille seg selv som troverdige historiefortellere, og hvordan de eventuelt forsøker å svekke andres troverdighet. Analysedelen min er derfor disponert i en form som er motivert av Herman Pauls teser, hvor jeg legger den opp i en omtrent lik form for hver bok, hvor jeg kommer innom de samme hovedtemaene i hver del.

---

⁸⁴ (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter, 2019)

En utfordring jeg møtte på når jeg leste bøkene, var hvor kraftig aktørens selvscenesettelse og kritikk fungerte som virkemiddel. Aktørens omtale av seg selv og andre er med på å skape kontraster mellom dem, og gir inntrykk av at en selv er mer troverdig enn den andre, som jeg kommer tilbake til i analysen. I min gjennomlesing av bøkene, byttet jeg «side» flere ganger, hvor jeg i min lesing av *Hva visste hjemmefronten?* fikk sympati for Michelets rolle, mens jeg ble skeptisk til hvordan historikerne drev sitt arbeid. Dette ble derimot snudd på hodet når jeg leste *Rapport*, hvor jeg ble overbevist av historikernes forsøk på å diskreditere Michelets versjon. Igjen endret det seg når jeg av Søybyes sterke kritikk i *Hva vet historikerne?* fikk inntrykk av at historikerne ikke gjorde et så godt arbeid som de selv gjorde inntrykk av, og dette ble videre forsterket når jeg leste Michelets *Tilsvare*. Dette var overraskende, da jeg på vei inn i dette materialet trodde jeg skulle klare å lese bøkene helt objektivt. Det gjorde også analyseprosessen litt mer utfordrende, da jeg ofte var rask til å «dømme» aktørens utsagn og måter å skrive på ut fra egne synspunkter. Derfor har jeg aktivt arbeidet med og fokusert på å fremstille deres fremstillinger som nettopp det – uten å tillegge for mye av mine egne tolkninger eller dommer over materialet. Jeg har så langt det har vært mulig forsøkt å holde meg nøytral i mine omtaler, og har gått tilbake og lest over analysene ofte for å presisere nettopp dette.

3.4 Reliabilitet, validitet og posisjonaltet

Når man driver med forskning, krever arbeidet en viss kvalitetssikring. For å vurdere eget arbeid er det vanlig å bruke tre begreper: Reliabilitet, validitet og posisjonaltet. Reliabilitet handler om kvaliteten på forskningsarbeidet, og hvorvidt undersøkelsen som er gjort er til å stole på. Et av de sentrale spørsmålene å stille seg her er «hvordan har datamaterialet blitt påvirket av måten det har blitt samlet inn på?», og i sammenheng med tekstanalyse kan det handle om at kodingen av datamaterialet blir påvirket av forskerens subjektive tilnærming.⁸⁵ Validitet – eller gyldighet – handler om kvaliteten på datamaterialet og om hvor godt forskningsdesignet henger sammen. Det handler om hvor godt forskeren svarer på problemstillingen, om utvalget og metoden er egnet for å gi et godt bilde av virkeligheten, og om fortolkninger og konklusjoner er godt nok forankret i datamaterialet. I tekstanalyse vil validitet kunne handle om hvorvidt fortolkningene av litteraturen og opplysningene som blir hentet ut er grundige og nøyaktige nok til å gi et godt bilde av virkeligheten.⁸⁶ Til slutt

---

⁸⁵ (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 202-203)

⁸⁶ (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 204-205)

handler posisjonalitet om hvordan forskerens erfaringer og identitet påvirker materialet, og hvordan det har noe å si for analysene som blir gjort.⁸⁷

I forbindelse med den tekstanalysen jeg har gjort i denne oppgaven, har jeg i det at jeg har hatt tilgang på kildene jeg baserer studien min på og datamaterialet hele tiden, hatt muligheten til å gå tilbake og kvalitetssjekke arbeidet mitt gjentatte ganger. Jeg vil derfor si at det har styrket reliabiliteten til min studie. Derimot har min inngangsposisjon til materialet – min posisjonalitet – ha kunnet påvirket innsamlingen noe. Som jeg har vist tidligere, har jeg fokusert på de delene *jeg* mener forteller noe om hva det vil si å være historiker. Fortolkninger er subjektive, noe som betyr at jeg kan tolke sitater på en annen måte enn en annen som leser det samme materialet. Med min bakgrunn som lærerstudent, ikke historiker, ser jeg på materialet fra et mer pedagogisk standpunkt, enn en holocaustforsker innenfor historiske studier kanskje ville gjort. Men ut fra min sterke interesse og tidligere kunnskaper om temaet, vil jeg se på materialet annerledes enn en som går inn i det med et mer «ferskt» blikk.

Når det kommer til undersøkelsens validitet, vil jeg si at denne studien er med på å danne et godt bilde av hvilke meninger om historikerens *scholarly persona* som kommer frem i Michelet-debatten, ettersom jeg har analysert et ganske stort tekstmateriale for å finne frem til en konklusjon. Studien sier derimot ikke noe om historiefeltet *generelt*, da det kan kreves andre typer kunnskaper og ferdigheter for å skrive om historie innenfor andre tradisjoner og fagområder. Noen poenger kan selvfølgelig være gjeldende over flere plan, men i denne studien er ikke dette noe jeg vil legge særlig fokus på.

3.5 Forskningsetiske hensyn

Ettersom hovedvekten av min oppgave ligger på å gjennomføre tekstanalyser, er ikke etiske hensyn rundt personvern være noe jeg trenger å forholde meg til i stor grad. Bøkene er publisert i det offentlige rom, og å analysere bøkene som de er vil ikke utlevere personopplysninger på noen større måte enn som allerede er gjort. Jeg må derimot ta hensyn til personers rykte og ære, og ikke komme med argumenter og påstander som ikke er grundig drøftet og begrunnet i analysematerialet.

---

⁸⁷ (Gleiss & Sæther, 2021, s. 49)

I arbeid med tekst og tekstanalyse, er plagiat og kildehenvisninger blant de viktigste etiske punktene å være bevisst. I analysen jeg presenterer senere, er dette også noe som er diskutert i stor grad i Michelet-debatten, og noe Michelet selv er blitt mye kritisert for. I min oppgave, hvor jeg analyserer tekst, er dette noe jeg må være oppmerksom på. Jeg må, så langt det er mulig, forsøke å gjengi informasjon så nøyaktig og riktig som mulig, og unngå å trekke raske konklusjoner jeg ikke har grunnlag for.⁸⁸ Jeg må også være nøye med kildehenvisningene mine, og ikke kopiere fra andres arbeid uten å kreditere dem for det. Dette er spesielt viktig når jeg skal bruke så store deler av oppgaven min på tekstanalyse, så jeg må være konsekvent i min bruk av kildehenvisninger.

---

⁸⁸ (Gleiss & Sæther, 2021, ss. 251-252)

4. Analyse og diskusjon

I denne delen vil jeg presentere de fire bøkene i kronologisk rekkefølge etter utgivelsesdato. Først vil jeg presentere forfatteren eller forfatterne av boken, hvilken bakgrunn de har, og hvilket grunnlag de har for å si noe om feltet de omtaler. Deretter vil jeg presentere et sammendrag av boken, og dra frem hvilket struktur- og temamessig innhold den har, og hvilke temaer den enkelte boken anser som viktig å dra frem. Til slutt vil jeg – for hver enkelt bok – undersøke hvordan de ulike aktørene omtaler historikere og historiefeltet, de andre aktørene i debatten, og til slutt hvordan de fremstiller seg selv og sitt arbeid innenfor feltet. Mitt mål er ikke å finne ut hvem som eventuelt har rett eller feil i debatten, men å se på hvordan aktørene omtaler hverandre og seg selv, og hvordan de ved å iscenesette seg selv legitimerer sin egen troverdighet. Dette vil jeg gjøre ved å bruke Herman Pauls teser som et analytisk verktøy, hvor jeg spesielt vil fokusere på hvilke ferdigheter og personlighetstrekk som kreves for å skrive om historiske temaer, og da spesielt om Holocaust, og hvilke intensjoner aktørene selv har med sin fremstilling, og hvordan de anser andre aktørers intensjoner. Til slutt vil jeg sammenfatte de fire analysene i en samlet diskusjon.

4.1 Hva visste hjemmefronten – Marte Michelet

4.1.1 Marte Michelet

Marte Michelet (f.1975) er en norsk forfatter, journalist og kommentator. Hun var journalist og kommentator for Dagbladet i perioden 2006 til 2014, og arbeidet der som debatt- og kronikkansvarlig og restaurantanmelder.^{89 90} I 2014 ga hun ut sin første bok, *Den største forbrytelsen – ofre og gjerningsmenn i det norske Holocaust*.⁹¹ Boken handler om det norske Holocaust, fortalt gjennom historien om den norsk-jødiske familien Braude, som ble utsatt for ulike skjebner under krigen. Boken forteller om hvordan de norske jødene ble behandlet i tiden før krigen brøt ut, hvordan de ble registrert av det norske politiet, utsatt for diskriminering, og til slutt internert, deportert og – i de fleste tilfeller – drept i konsentrasjonsleirene. Den forteller også om hvilken rolle det norske politiet hadde i deportasjonene, en del av historien som har vært mindre kjent for den norske allmennheten.⁹²

---

⁸⁹ (Hovdenakk & Sæveraas, 2022)

⁹⁰ Jeg bruker her Store Norske Leksikon som kilde, ettersom de to kildene jeg hadde tilgjengelig var denne, og beskrivelsen av henne i Hva visste hjemmefronten?. Jeg bruker derfor SNL fordi den er mer nøytralt beskrivende enn hennes bok.

⁹¹ (Michelet, 2014)

⁹² (Michelet, 2014)

Den største forbrytelsen ble møtt med strålende kritikk når den ble utgitt, og ble blant annet kalt «årets viktigste sakprosabok» av HL-senterets direktør Guri Hjeltnes. Boken skaffet Michelet i 2014 Brageprisen i kategorien sakprosa, og en film basert på boken hadde premiere i desember 2020.⁹³ I 2018 kom hun ut med sin neste bok om jødeforfølgelsene i Norge, som satte i gang en av de mest omfattende historiedebattene i senere tid.

4.1.2 Sammendrag av boken

*Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene og hemmeligholdet*⁹⁴ kom ut i 2018, og fikk umiddelbart både enorm ros og slående kritikk.⁹⁵ Michelets hensikt med boken var å dra frem en tidligere ukjent del av den norske Holocaust-historien: At høytstående personer i hjemmefronten skal ha fått varsler om aksjonen mot jødene i 1942, så tidlig som tre måneder før de skjedde, og at historien skal ha blitt dysset ned av historikere i ettertid.⁹⁶

I *Hva visste hjemmefronten?* forsøker Michelet å «kartlegge hva den norske motstandsbevegelsen fikk vite om kommende jødedeportasjoner fra Norge på forhånd, og å legge fram hvordan motstandsbevegelsen reagerte ved de avgjørende veiskillene.»⁹⁷ Tidligere historieskrivning har konkludert med at aksjonen mot jødene skjedde som lyn fra klar himmel, men funnene hun presenterer i boken viser heller til en teori om at det skal ha kommet gjentatte varsler, men at det likevel ikke ble iverksatt aksjoner for å hjelpe jødene.⁹⁸ Blant bevisene Michelet presenterer, ligger det at Gunnar Sønsteby, Arvid Brodersen og Tore Gjelsvik – alle sentrale motstandsfolk – skal ha blitt varslet om de forestående arrestasjonene i forkant av hendelsene, noe de tre selv har bekreftet.⁹⁹ Sønsteby skal ha visst om aksjonene så tidlig som tre måneder på forhånd, og skal ha fått informasjonen fra sine kontakter i Statspolitiet.¹⁰⁰ Brodersen sa i et intervju med historiker Ragnar Ulstein at han fikk varsel fra den tyske juristen Helmut James von Moltke under hans første norgesbesøk, som har blitt datert til april 1942,¹⁰¹ samt at både han og Gjelsvik skal ha fått enda et varsel av von Moltke i

---

⁹³ (Hovdenakk & Sæveraas, 2022)

⁹⁴ (Michelet, 2018) (Utgaven jeg bruker i denne oppgaven er fra 2020, se kap. 3.3)

⁹⁵ Se kapittel 1.3.2

⁹⁶ (Michelet, 2020, ss. 12-13)

⁹⁷ (Michelet, 2020, s. 335)

⁹⁸ (Michelet, 2020, ss. 335-336)

⁹⁹ (Michelet, 2020, s. 336)

¹⁰⁰ (Michelet, 2020, s. 161)

¹⁰¹ (Michelet, 2020, ss. 134-135)

september 1942.¹⁰² Det ble likevel ikke satt i gang konkrete tiltak for å hjelpe jødene, før den første varslingsaksjonen ble satt i gang av Wolfgang Geldmacher før arrestasjonene av de jødiske mennene 26.oktober 1942.¹⁰³

Boken presenterer mange ulike historier, som sammen danner et bilde av at de norske jødene sto alene. Dette viser Michelet gjennom å fortelle historier om blant annet informasjonsflyten under krigen, og hvordan informasjonen som kom ut ble påvirket av holdninger mot jødene. Et eksempel på dette er informasjonen som kom gjennom eksilregjeringen i London og London Radio, som til tross for at de hadde mye informasjon om hva jødene i Europa ble utsatt for, stilte seg passiv til temaet.¹⁰⁴ Hun skriver også om hvordan det i november 1942 – tiden mellom arrestasjonen av de jødiske mennene og deportasjonen – ble helt stille, og at det ikke fantes respons på arrestasjonene fra motstandsbevegelsen. De jødiske kvinnene som sto igjen ble satt i en vanskelig situasjon, hvor de måtte møte opp på politistasjonen og legitimere seg daglig, og ble fratatt alt de eide. I tillegg visste de ingenting om faren de sto ovenfor, og hvilken skjebne som ventet dem om de ikke valgte å flykte.¹⁰⁵

Et av de viktigste temaene i boken – og det temaet som har blitt mest diskutert i debatten etterpå – er historien om jødernes flukt fra Norge. Her kommer Michelet med flere historier om hvordan jødene ble nedprioritert, diskriminert og svindlet i sitt forsøk på å flykte til Sverige, ofte begrunnet i antijødiske holdninger og profittmotiv blant de som drev fluktrutene.¹⁰⁶ Hun skriver blant annet mye om Carl Fredriksens Transport, en illegal flukttjeneste som i løpet av en kort periode fraktet ut ca. 350 jøder til Sverige.¹⁰⁷ Michelet forteller i kapitlet *Fluktens skyggesider* hvordan Carl Fredriksens Transport ble etablert i en tid hvor fluktrutene var under enormt press av både jøder og motstandsfolk som hadde behov for hjelp til flukt, men at selv da hadde jødene *vikeplikt* for andre flyktninger. På disse rutene ble det også innført et nytt betalingsprinsipp som bare gjaldt jødene, noe Michelet omtaler som «*organisert utpressing*».¹⁰⁸ Hun er også sterkt kritisk til hvordan historikere og forfattere har fremstilt disse hjelperne, noe som jeg kommer tilbake til senere.

---

¹⁰² (Michelet, 2020, s. 185)

¹⁰³ (Michelet, 2020, s. 336)

¹⁰⁴ (Michelet, 2020, ss. 148-155)

¹⁰⁵ (Michelet, 2020, ss. 227-231)

¹⁰⁶ (Michelet, 2020, ss. 341-342)

¹⁰⁷ (Michelet, 2020, s. 259)

¹⁰⁸ (Michelet, 2020, s. 268)

Hva visste Hjemmefronten? drar som nevnt frem en mer ukjent side av norsk Holocausthistorie, og Michelet konkluderer innsatsen på denne måten:

Motstanden mot jødedeportasjonene kan kanskje karakteriseres som «betydelig» hvis man sikter til hvor mange nordmenn som ble involvert i å bistå jøder på den ene eller den andre måten. Men fra sentralt hold må motstanden mot aksjonen karakteriseres som minimal, på grensen til fraværende.¹⁰⁹

De funnene hun presenterer i boken omtaler hun som elementer som «*rokker (...) ved den etablerte historieskrivningen*»,¹¹⁰ og kommer samtidig med klare dommer over hvordan det historiske arbeidet på feltet er preget av vedtatte sannheter, ukritiske fremstillinger og *patriotiske skylapper*. Dette kommer jeg inn på i neste kapittel.

4.1.3 Bokens omtale av historiefeltet, historikere og selvframstilling

Hjemmefront-narrativet

Michelet beskriver i boken sin hvordan Holocaust som tema – og deriblant det norske Holocaust – lenge var ekskludert fra historiefortellingen, og nedtonet i forhold til andre temaer. I sin beskrivelse av hvordan temaet har blitt behandlet i Norge, viser hun til det hun kaller «Hjemmefront-narrativet», som handler om hvordan bildet av en samlet Milorg og Hjemmefront hadde spilt en avgjørende rolle i å nedkjempe Hitler-Tyskland,¹¹¹ og at Hjemmefronten hadde gjort en «massiv innsats for jødene».¹¹² Hun forteller at gjennom stiftelsen Hjemmefrontmuseet, som ble startet av sentrale personligheter i motstandsledelsen, fikk Hjemmefronten selv mye kontroll over hvordan historien ble skrevet og formidlet i etterkrigstiden: «*Samtidig var Hauges og Gjelsviks mål at museet ikke bare skulle stille ut krigshistorien, men også skrive krigshistorien. Fra første stund var tanken at museet skulle bli en «hjørnestein» i okkupasjonsforskningen.*»¹¹³ At museet skulle «skrive krigshistorien», forteller Michelet, ble gjennomført på den måten at museet fikk plukke ut de temaene de ønsket at historiestudenter ved Universitetet i Oslo skulle skrive om og forske på. De ansatte også egne historikere, deriblant Ragnar Ulstein, som skulle fylle museet med «historisk korrekt» innhold og en «representativ presentasjon» av motstandsbevegelsen.¹¹⁴ Slik som Michelet fremstiller dette på, kan tyde på at hun mener Hjemmefrontmuseet har hatt for mye

---

¹⁰⁹ (Michelet, 2020, s. 343)

¹¹⁰ (Michelet, 2020, s. 335)

¹¹¹ (Michelet, 2020, s. 298)

¹¹² (Michelet, 2020, s. 327)

¹¹³ (Michelet, 2020, s. 319)

¹¹⁴ (Michelet, 2020, s. 320)

makt i hvordan historien ble utarbeidet på, og er mye av grunnen til hvorfor historien om jødedeportasjonene i 1942 i stor grad har blitt fortalt i lys av Hjemmefrontens innsats.

Men hvorfor har dette såkalte Hjemmefront-narrativet fått så stor slagkraft? Michelet viser til den belgiske historikeren Pieter Lagrou, som forteller om hvordan konstruksjoner og krigsfortellinger som man «kan leve med som nasjon», er viktig i den nasjonale minnekulturen:

Den belgiske historikeren Pieter Lagrou har analysert hvordan «krigsfortellingen» ble konstruert i Belgia, Nederland og Frankrike de tjue første årene etter krigen, og hvordan jødeutryddelsen ble behandlet i denne fortellingen. Han viser at alle de tre landene hadde behov for å formidle en historie de kunne leve med som nasjon, (...). Lagrou viser hvordan dette behovet for et stort «nasjonalt epos» førte til den kraftfulle opphøyelsen av hvert lands motstandskamp. Hendelsene og aktørene som fikk en sentral plass i den «patriotiske minnekulturen» som oppsto, var motstandsaksjonene og motstandsheltene, mens alt det andre ble skjøvet i bakgrunnen.¹¹⁵

At den patriotiske minnekulturen ble fremhevet så sterkt i disse landene, som har hatt lengre nasjonal historie enn Norge har, er noe Michelet drar frem som en faktor i neste avsnitt:

For Norges del, som en ung nasjon, var kanskje behovet for et samlende, nasjonalt epos enda sterkere. Mye av den symbolikken som tidligere hadde vært bærende i den norske nasjonalismen, var blitt diskreditert fordi nazistene hadde boltret seg slik i den - de stolte vikingene, den norrøne mytologien og den blonde bonderomantikken, for å nevne noe.¹¹⁶

At nazistene «tok over» mye av den gamle, norske kulturarven, kan ha bidratt til at den heroiske innsatsen til Hjemmefronten ble dratt enda mer frem i lyset. Her nevner Michelet også historikeren Ingjerd Veiden Brakstad, som i en analyse fra 2006 kom frem til at det å ta avstand fra jødeforfølgelsene ble en nasjonal markør, og Michelet skriver videre at gjennom å «tviholde på forestillingen om nordmenn som jødernes heroiske beskyttere» får man historien om jødene til å passe godt inn i Hjemmefront-narrativet.¹¹⁷

---

¹¹⁵ (Michelet, 2020, s. 346)

¹¹⁶ (Michelet, 2020, s. 346)

¹¹⁷ (Michelet, 2020, s. 347)

Michelet tar opp hvordan hun oppfatter at historikernes arbeid har bidratt til å opprettholde Hjemmefront-narrativet, gjennom å videreføre fremstillingene av Hjemmefronten som oppsto i etterkrigstiden:

*Men også mange frivillige, idealistisk motiverte hjelpere bisto jøder. I ettertid insisterte en rekke sentrale motstandsaktører (...) at det var Hjemmefronten med stor H som hadde æren for disse hjelpernes innsats og for at så mange jøder klarte å ta seg over til Sverige. Denne tilsnikelsen lyktes, og fremstillingen er ukritisk blitt videreført av en rekke okkupasjonshistorikere.*¹¹⁸

Hun påpeker også tidligere i boken hvordan historieskrivingen på feltet etablerte seg rundt Hjemmefront-narrativet, og hvordan det var med på å dekke over sannheten om jødedeportasjonene:

*(...) en betent aura rundt jødedeportasjonene, som trolig bidro til at norske historikere i så mange tiår holdt seg helt unna å ettergå nærmere hva som var skjedd. Det skyldtes ikke bare at jødedeportasjonene ble ansett som et helt perifert aspekt ved okkupasjonshistorien. Jødernes opplevelser falt ikke bare utenfor Hjemmefront-narrativet, det sto i uløselig konflikt med Hjemmefront-narrativet.*¹¹⁹

Fortellingen om det norske Holocaust var altså lenge ekskludert fra historieskrivingen, noe Michelet i stor grad begrunner i Hjemmefront-narrativet som historiefaglig rettesnor. Fortellingen om jødene som ble deportert, uten at Hjemmefronten eller andre aktører la ned en storstilt, nevneverdig innsats, var en trussel mot den etablerte historieskrivingen, og ble derfor dysset ned, sminket over og oversett til fordel for en patriotisk historiefremstilling, slik Michelet fremstiller det.

Dette Hjemmefront-narrativet, og måten Michelet fremstiller historikernes virksomhet, er i tråd med Herman Pauls teser om historikeres intensjon med sitt arbeid. Michelet fremstiller det okkupasjonshistoriske feltets tilnærming til deportasjonen av jødene som at de har intensjon om å skape en historiefortelling man kan være stolt av, til tross for at det utelukker andre perspektiver ved fortellingen. Hun mener også at de gjør dette bevisst, og overser viktige punkter fordi de ikke passer inn i det etablerte narrative.

---

¹¹⁸ (Michelet, 2020, s. 343)

¹¹⁹ (Michelet, 2020, s. 313)

Historikere som dekker over sannheten?

I *Hva visste Hjemmefronten?* kommer Marte Michelet med sterk kritikk mot både historiefeltet generelt, og navngitte historikere. Hun anklager disse for å utelukke informasjon om jødeforfølgelsene i sitt arbeid,¹²⁰ sminke over sannheter og ukritisk videreføre etablerte fortellinger som angår Hjemmefronten og jødeforfølgelsene. I denne delen vil jeg gå gjennom noe av denne kritikken.

En av de punktene Michelet er sterkt kritisk til, er historien om at det var norsk politi som satte i gang varslingsaksjoner i Oslo. Hun er skeptisk til kildene som blir brukt til å begrunne dette, og kaller det hele for legenden om politivarslingen.¹²¹ Denne legenden har festet seg, og blitt videreført som sannhet av blant andre Mats Tangestuen og Bjarte Bruland, som Michelet anklager for å slå fast denne sannheten uten å henvise til kilder:

Til tross for den åpenbare mangelen på solide, troverdige kilder, som Ringdal selv påpekte, har Oslo-politiets varslingsaksjon festet seg som en sannhet, helt inn til samtidens historieskrivning. Historiker Mats Tangestuen, som betraktes som den fremste ekspertten på jødernes flukt, slår fast, uten kildehenvisning: «Fra kilder i politiet kom det også advarsler i timene før de to massearrestasjonene». Dette er strengt tatt ikke galt, siden noen i politiet tross alt må ha varslet på ett eller annet vis, men Tangestuens versjon forskjøner og befester bildet av en proaktiv politietat.¹²²

I dette sitatet kan vi se at Michelet ikke bare kritiserer Tangestuen for å være ukritisk i sin bruk av kilder, men at han heller ikke henviser til kilder for sitt utsagn. Hun anklager han også for å «forskjønne og befeste» dette synet på politiet, og på den måten promoterer en forståelse av varslingen som hun mener er feil. Dette mener hun at Bruland også gjør:

I sitt omfattende verk om Holocaust i Norge fra 2017 slår også Bjarte Bruland flere ganger fast at politiet var svært aktive i varslingen. Og han siterer de samme politikildene som Ulstein og Ringdal intervjuet: Myklebust, Haugland, Tørmoen og stasjonssjefen på Møllergata. Bruland skriver blant annet at: «Under den andre aksjonen i Oslo 26.november var bildet enda mer systematisk med hensyn til varsler fra politifolk.» Han utdyper ikke dette, men oppgir en kildehenvisning til en tekst der politivarsling i forbindelse med aksjonen 26.november ikke er omtalt.¹²³

---

¹²⁰ (Michelet, 2020, s. 149)

¹²¹ (Michelet, 2020, s. 325)

¹²² (Michelet, 2020, s. 325)

¹²³ (Michelet, 2020, s. 325)

Som vist, anklager Michelet Bruland for å videreføre denne påstanden uten tilfredsstillende kildehenvisning, men om det er en bevisst feilsitering eller en feil, sier hun ikke noe om. Videre stiller hun seg også kritisk til Brulands konklusjon i det samme kapitlet, hvor hun skriver at han ikke diskuterer hvordan han har kommet frem til konklusjoner eller hvilket belegg han har for å komme med sine påstander.¹²⁴

Hun kritiserer også historikere for å «sminke over» skyggesider, spesielt når det kommer til Carl Fredriksens Transport, hvor hun mener at historikere har fremstilt organisasjonen som et glansbilde, og bevisst utelukke det Michelet mener peker mot profittmotiv og svindel av jødene: «Dessverre viser det seg at Carl Fredriksens Transport hadde skyggesider. Disse skyggesidene har blitt systematisk sminket bort av en patriotisk historieskriving på jakt etter en redningsinnsats for jødene som nasjonen kunne være stolt av».¹²⁵ Igjen kommer teorien om Hjemmefront-narrativet frem, og sitatet viser hvordan Michelet stiller seg kritisk til tidligere historieskriving på feltet. Hun fremhever senere i samme kapittel at betaling for flukt og økonomisk utpressing av jødene er et veletablert tema i internasjonal Holocaust-forskning, men at det i norsk sammenheng har blitt dekket over.¹²⁶ Her nevner hun igjen spesifikt Mats Tangestuen og Bjarte Bruland, som begge skriver om Carl Fredriksens Transport henholdsvis i 2004 og 2017, uten å diskutere de kildene hun mener beviser at organisasjonen drev med utpressing. Hun stiller seg kritisk til hvordan de velger å fremstille organisasjonen, og skriver i kapitlets konklusjon: «Vi kan og bør anerkjenne innsatsen hjelperne gjorde. Men vi kan ikke fortsette å gjøre det på den samme fordreide måten, der de dypt problematiske sidene ved operasjonen blir sminket bort og dekket over».¹²⁷ I kapitlets siste avsnitt kommer hun med en påstand om historieskrivingen, som kan betegnes som oppsiktsvekkende: «Og det er all grunn til å tro at både rettsapparatet og historikerne ville behandlet saken ganske annerledes dersom ofrene for utpressingen hadde vært for eksempel flyktende lærere eller studenter».¹²⁸

Michelet avslutter boken sin med et etterord, hvor hun sammenfatter funnene hun presenterer i boken, og konkluderer med en historie som går i motsatt retning av den etablerte historieskrivingen på feltet. Hun skriver:

---

¹²⁴ (Michelet, 2020, ss. 327-328)

¹²⁵ (Michelet, 2020, s. 246)

¹²⁶ (Michelet, 2020, s. 256)

¹²⁷ (Michelet, 2020, s. 268)

¹²⁸ (Michelet, 2020, s. 268)

De fleste av temaene i denne boken har i liten grad vært faglig undersøkt tidligere. Gjennomgående har man tatt motstandsaktørenes egne beretninger for god fisk, og ikke gått disse beretningene nærmere etter i sømmene. Samtidig har dette vært et kontroversielt tema, der kritiske røster har utsatt seg for høylytt vrede fra tungvektene i det norske samfunnet. I tillegg har temaet aktivt blitt dysset ned.¹²⁹

Måten Michelet skriver på, viser at dersom man stiller kritiske spørsmål om det etablerte historiefeltet, får man kjenne på konsekvensene. Det viser at fortellingen omtrent er nedfelt i stein, og å skulle endre på den, er en vanskelig og kontroversiell oppgave. Dette kommenterer Michelet på:

Det er mulig å holde fast ved den respekten og samtidig akseptere at mange av de samme menneskene verken evnet eller ønsket å mobilisere for jødene. En okkupasjonshistorie som ikke stadig nyanseres og vurderes med nye øyne, størkner til en selvbedragersk jubileumskultur.¹³⁰

Historie er ikke en fasit. Historie skapes av dem som skriver om den, og det kreves nyanser og debatt for å få frem så mye av sannheten som mulig. Dette tenker Michelet på, og dette sitatet henter mot at hun selv bidrar til å skape en slik nyanse, og stiller seg som en motsetning til den etablerte, *selvbedragerske* kulturen.

I Herman Pauls teser, drar han frem at det finnes ulike ferdigheter og personlighetstrekk som kreves for å skrive om historiske temaer. Ved at Michelet her kritiserer historikerne for deres manglende ærlighet og nøyaktighet i arbeid med kilder, og påstår at de bevisst utelukker informasjon for å «sminke over» skyggesider ved historien, svekker hun deres troverdighet på dette området. Ærlighet, nøyaktighet og evne til å tenke nytt er derfor personlige egenskaper Michelet anser som viktige for å skrive om historiske temaer, og er noe hun mener historikerne mangler.

«Jeg har forsøkt å løsrive meg fra vedtatte sannheter»

I boken tar Marte Michelet som nevnt opp fortellinger som ellers har vært mindre kjente deler av historien. Hun setter seg selv også inn i historien som en aktør, på en måte hvor hun fremstår som en «avdekker» av denne ukjente historien. Dette kommer for eksempel frem i forordet i *Hva visste hjemmefronten?*, hvor hun forteller at hun får et dokument «med en

---

¹²⁹ (Michelet, 2020, s. 345)

¹³⁰ (Michelet, 2020, s. 348)

diskre bevegelse (...) skjøvet over bordet», hvor det står at Gunnar Sønsteby har fortalt historiker Ragnar Ulstein om varslene han skal ha fått tre måneder før jødeaksjonen. Hun avslutter denne fortellingen med «*da jeg omsider begynte å nøste i dette, raknet en hel fortelling*».¹³¹ Michelet fremstiller seg selv på en slik måte flere steder i boken, blant annet i etterordet, hvor hun sier:

*Jeg har forsøkt å løsrive meg fra vedtatte sannheter, og har prøvd å se hendelsesforløpet fra de forfulgtes ståsted. Følgende spørsmål har vært en rettesnor: Hvis du var jøde under den tyske okkupasjonen - hvem hadde du i ryggen? På punkt etter punkt rokker funnene ved den etablerte historieskrivingen.*¹³²

Dette sitatet danner et inntrykk av at Michelet gjør noe nytt, og skiller seg ut fra andre historieformidlere, ved å se bort fra de «sannhetene» som er etablert i den historieskrivingen som er blitt drevet med til nå.

Michelet kommer også med noe kritikk mot seg selv, deriblant hvordan hun var med på å fremstille Carl Fredriksens Transport i sin bok *Den største forbrytelsen* fra 2014:

*I 2014 var jeg selv med på å forsterke bildet av Carl Fredriksens Transports heltemodige innsats, gjennom min omtale av operasjonen i boken Den største forbrytelsen, og i presseintervjuer når jeg ble spurt om hvilke norske helter jeg ville trekke fram rundt jødeforfølgelsene.*¹³³

Ved å skrive dette, kan hun også fremstå som sympatisk og selvransakende, ved å åpenhjertig innrømme feil hun har gjort tidligere. Ved å vedgå at hun har gjort denne feilen, skaper hun også en avstand mellom seg selv og temaet, som gjør henne bedre i stand til å felle kritikk over andre aktører som hyller transportorganisasjonen.

Hun skaper også avstand mellom seg selv og historikermiljøet gjennom sin omtale av Ulstein-intervjuene, hvor hun i motsetning til andre, velger å bruke originalintervjuene og transkribere de selv heller enn å bruke de ferdig transkriberte versjonene. I boken skriver hun dette: «*I min transkripsjon av samtalen har jeg tatt med alt, inkludert alle typer småord som «eh» og «mm...» samt pauser og uferdige delsetninger.*»¹³⁴ Ved å gjøre det på denne måten, fremstiller hun det som at hun får frem nye nyanser i kildematerialet, og hun trekker frem dette for å igjen vise hvordan hun bidrar med noe nytt og ukjent til feltet.

¹³¹ (Michelet, 2020, ss. 12-13)

¹³² (Michelet, 2020, s. 335)

¹³³ (Michelet, 2020, s. 246)

¹³⁴ (Michelet, 2020, s. 161)

Her er det også nyttig å trekke inn forordet Espen Sjøbye skrev i det andre opplaget av boken, hvor han blant annet beskriver debatten som oppsto, seminaret i Oslo desember 2018, og hvordan temaet om jødedeportasjonene har stått i historikermiljøet. Han beskriver arbeidet til Michelet slik:

Det krever mot å gå inn i disse problemstillingene, det er også intellektuelt utfordrende. Kildesituasjonen byr dessuten på problemer. Illegalt arbeid etterlater seg få skriftlige samtidsdokumenter, okkupasjonsmyndighetene ødela de fleste arkiver.

Dette gjør at det ikke er enkelt å rekonstruere hva som skjedde. Å forklare hvorfor det kunne skje blir derfor en stor og krevende intellektuell, men nødvendig oppgave.¹³⁵

Han tillegger her Michelet flere kvaliteter, og beskriver henne som modig, intellektuell, og i stand til å ta på seg en krevende, men nødvendig oppgave. At dette står i forordet til boken, gjør at man får et enda bedre inntrykk av Michelets evner, allerede fra begynnelsen av. Dette er med på å sementere det inntrykket hun selv forsøker å skape i boken.

Oppsummering

I *Hva visste hjemmefronten?* går Michelet langt i å skape en avstand mellom seg selv og historiefeltet, og gjennom hennes omtale av «Hjemmefront-narrativet» og hvordan hun mener historikere «sminker over» skyggesider ved historien og aktivt motarbeider aktører som forsøker å utfordre de etablerte narrative, forsøker hun å svekke det okkupasjonshistoriske feltets troverdighet. På den andre siden fremstiller hun seg selv som en nytenkende, kritisk stemme som har som ønske å «avdekke» en ukjent del av historien. Ved å påpeke hvordan hun ser bort fra vedtatte sannheter og hvordan hun velger en annerledes tilnærming til kildematerialet enn det som er vanlig, er det med på å styrke hennes troverdighet. Samtidig innrømmer hun sine feil, som gjør at hun fremstår som selvransakende og sympatisk, og i måten Espen Sjøbye beskriver henne får vi et inntrykk av henne som en modig og intellektuell person.

Disse kontrastene er med på å danne et bilde av det scholarly personae Marte Michelet skaper for seg selv, og historikere. Michelet fremstiller ikke seg selv nødvendigvis som en historiker, men danner likevel et bilde av hva som trengs for å kunne skrive om historiske temaer.

---

¹³⁵ (Michelet, 2020, s. 9)

Ferdighetene hun understreker som viktig er spesielt kritisk tenkning, noe hennes fremstilling viser at hun har, men at historikerne i mange tilfeller ikke utviser det samme. Videre formidles det at personlighetstrekk som mot, sympati og evne til å tenke nytt er evner hun bruker for å formidle denne ukjente historien, mens historikerne generelt har holdt seg til den etablerte historieskrivningen. Det er også store ulikheter i de forpliktelser som blir formidlet i boken. På den ene siden fremstilles Michelet som drevet av ønsket om å avdekke denne skjulte historien av hensyn til jødernes ettermæle og rettferdighet, og et dypt ønske om å få frem sannheten om jødene og hjemmefronten. På den andre siden fremstilles historikerne som beskyttere av et etablert, falskt narrativ, drevet av et ønske om å skape og videreføre en historiefortelling vi som nasjon kan være stolt av.

4.2 Rapport fra en gjennomgang av Hva visste hjemmefronten? – Elise Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen

4.2.1 Berggren, Bruland og Tangestuen

Elise Barring Berggren (f.1997) er historiker og doktorgradsstipendiat ved NTNU, hvor hun studerer Holocaust, antisemittisme, og behandling av jødene i etterkrigstiden. I dag skriver hun doktorgradsavhandling om tilbakeføringen av jødisk eiendom i etterkant av Holocaust.¹³⁶ I 2020, når Rapport ble skrevet, var hun masterstudent i historie ved Universitetet i Oslo, og i 2021 leverte hun mastergradsavhandling hvor hun undersøkte hvordan de norsk-jødiske overlevende etter andre verdenskrig ble behandlet, og hvordan deres behov i etterkrigstiden ikke ble realisert i møte med et ekskluderende lovverk.¹³⁷

Bjarte Bruland (f.1969) er norsk historiker, med hovedområde innenfor norsk Holocaust-historie. Han har doktorgrad i historie fra Universitetet i Bergen, hvor han disputerte i 2018.¹³⁸ Bruland var i perioden 1996-1997 medlem av Skarpnes-utvalget, som ble utnevnt av Justisdepartementet til å «kartlegge hva som skjedde med jødernes eiendeler i Norge under 2.verdenskrig.» Utvalget kom i sin utredning frem til to ulike innstillinger, hvor Bruland var del av mindretallet hvis innstilling ble grunnlaget for de økonomiske kompensasjoner som senere ble tildelt.¹³⁹ I 2017 kom Bruland ut med boken *Holocaust i Norge: Registrering, deportasjon, tilintetgjørelse*, som beskrives som «den første bredt anlagte, forskningsbaserte boka om Holocaust i Norge». Han presenterer det norske Holocaust i sammenheng med hendelsene i Europa, og fikk strålende kritikk av både historikere og anmeldere for sitt arbeid.¹⁴⁰

Mats Tangestuen (f.1975) er en norsk historiker, og skrev i 2004 sin hovedoppgave i historie ved Universitetet i Bergen.¹⁴¹ Oppgaven hans omhandler de jødiske flyktingene som tok seg over til Sverige under andre verdenskrig, hvilke fluktorganisasjoner som hjalp dem, og hvilke holdninger de ble møtt av i Sverige og det norske eksilmiljøet. Tangestuen arbeider i dag for Jødisk Museum i Oslo, hvor han er faglig leder.¹⁴²

---

¹³⁶ (NTNU, u.å.)

¹³⁷ Berggren, 2021

¹³⁸ (Universitetet i Bergen, 2018)

¹³⁹ (St.prp. nr.82 (1997-98))

¹⁴⁰ (Dreyer Forlag, u.å)

¹⁴¹ (Tangestuen, 2004)

¹⁴² (Dreyer Forlag, u.d.)

4.2.2 Sammendrag av boken

Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten? (heretter forkortet til Rapport) kom ut i 2020, og er resultat av en systematisk gjennomgang av de mest sentrale påstandene i Michelets bok fra 2018. Innholdet i Rapport var egentlig tenkt som en artikkelserie i *Dag og Tid*, men arbeidet ble for omfattende for formatet, og derfor ble innholdet publisert som bok i stedet.¹⁴³ Målet med boken har vært å «gjera ein sakleg og fagleg fundert gjennomgang av *Hva visste hjemmefronten? og driva forskninga på det norske Holocaust framover*»,¹⁴⁴ og dette gjøres gjennom å la tre historikere med stor kunnskap om Holocaust i Norge gjennomføre arbeidet.

I Rapport har Elise B. Berggren, Bjarte Bruland og Mats Tangestuen plukket ut det de mener er blant de mest sentrale påstandene til Michelet, og hvilket grunnlag hun har for å danne disse påstandene. De har delt boken opp i fire kapitler: I *Varsla* går de gjennom varslene fra Helmuth James von Moltke, varslingen fra Wolfgang Geldmacher, hvorvidt Gunnar Sønsteby ble varslet om aksjonen mot jødene tre måneder i forkant, og hva et varsel egentlig er.¹⁴⁵ I *Motstandsørsla og fluktapparatet* undersøker de motstandsbevegelsen, fluktapparatet og Carl Fredriksens Transport.¹⁴⁶ I *Fotnotane* går de gjennom 259 av fotnotene og kildehenvisningene til Michelet, og hvilke feil de mener hun har gjort her.¹⁴⁷ I siste kapittel, *Aktørane*, går de nærmere inn på Michelets påstander om Arvid Brodersen og Theodor Steltzer.¹⁴⁸ Hvorfor de har valgt akkurat disse delene å undersøke nærmere, og ikke andre påstander hos Michelet, begrunner de med at de andre temaene «(...) har vi framheva og drøfta i tidlegare forskning»,¹⁴⁹ og viser til tidligere arbeider fra Tangestuen og Bruland.

Boken er satt opp i en systematisk struktur, hvor forfatterne går gjennom påstandene ved å stille hoved- og delspørsmål og svarer på disse ved hjelp av kildemateriale og tidligere forskning. De oppsummerer hvert hovedspørsmål i slutten av kapitlene, og hele boken fremstår som en ryddig og konkret avhandling. Språket i boken heller også mot en akademisk stil, hvor de holder seg til tema på en saklig måte, ikke på et personlig plan.

---

¹⁴³ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 8)

¹⁴⁴ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 9)

¹⁴⁵ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, ss. 22-23)

¹⁴⁶ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 91)

¹⁴⁷ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 235)

¹⁴⁸ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 253)

¹⁴⁹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 16)

På samtlige punkter i boken tilbakeviser historikerne Michelets påstander, og de mener å ha funnet grove feil i Michelets fremstilling som svekker bokens troverdighet. I Rapportets etterord oppsummerer Berggren, Bruland og Tangestuen sine funn slik: «*Det er ikkje få feil, det er svært mange. Og dei er ikkje bagatellmessige, men rokkar ved dei sentrale argumenta og konklusjonane i boka*». ¹⁵⁰ Av feilene de påstår å ha funnet, dreier det seg om Michelets håndtering av kilder, hvor de mener hun har brukt og tolket kildene selektivt, feiltolket kilder, feil sitering, og argumenter som ikke er grunnlagt i kilder i det hele tatt. På bakgrunn av disse funnene, mener de at Michelet har bygget opp under sin forutinntatte konklusjon på feil grunnlag:

Gjennomgangen vi har gjort av kjeldebruken og noteapparatet til Michelet, syner gjentekne feil og påstandar på sviktande empirisk grunnlag:(...). Feila peikar ofte i same retning: Dei er hypotesebekreftande og medverkar til å støtte opp under argumentasjonen og konklusjonane i Hva visste hjemmefronten?¹⁵¹

4.2.3 Bokens omtale av historiefeltet, Michelet og selvframstilling

«*Gjennomgangen vår avdekkjer eit mønster av feilaktig kjeldebruk*»

I Rapport kommer Berggren, Bruland og Tangestuen med meget sterk kritikk mot Marte Michelet, noe som er gjennomgående i hele boken. En av tingene de er kritisk til, er hvordan de mener hun bruker kildematerialet på en måte som bekrefter hennes hypoteser, noe hun gjør ved å bruke kildene selektivt:

Ein kan ikkje starte med ein påstand for så å leite etter kjelder som passar inn. Tvert om meiner vi at det i vitskapleg arbeid er viktig å leite etter det som motprovar våre eigne hypotesar. Eit gjennomgåande trekk ved Hva visste hjemmefronten? er at Michelet ikkje har vist kjelder som peikar i ei anna retning enn hennar eigne konklusjonar. I fleire tilfelle har ho dessutan sitert den delen av ei kjelde som støttar opp under hennar argument, men unngått å sitere frå andre stader i samme kjelde som gjev eit anna bilete av hendinga.¹⁵²

Her svarer de på en kommentar Michelet har kommet med, hvor hun sier at journalistikk og historieskriving er likt i at de begge leter etter informasjon som bekrefter ens påstander. ¹⁵³ At de er uenig i dette, og mener man må lete etter påstander som motbeviser egne hypoteser,

¹⁵⁰ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 285)

¹⁵¹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 290)

¹⁵² (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 286)

¹⁵³ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 285)

viser at historikerens arbeid handler om mer enn bare å finne sannheten. Det handler om å finne nyanser, belyse flere sider ved en historisk hendelse, og skrive en historie som nærmer seg fortiden på en mest mulig korrekt måte.

De fremhever også gjentatte ganger hvordan Michelets fortelling er i motsetning til det historiske narrativet som allerede er skrevet, da spesielt innenfor varslings temaet, og de fremhever dette på en måte som kan skape skepsis til hennes versjon av historien:

Til no har synet blant historikarar vore at den norske motstandsørsla ikkje fekk konkrete varsel (...). Michelet kjem derimot med påstandar om at motstandsørsla alt i april 1942 «trolig vart varsla av den tyske offiseren og motstandsmannen Helmuth James von Moltke om ein komande aksjon mot jødane».¹⁵⁴

Måten de har fremhevet dette på, vitner om at et historisk narrativ som allerede er skapt, ikke lett lar seg endre på, og at Michelets historie – som er motsatt av dette etablerte narrativet – derfor er mindre gjeldende. Dette gjenspeiles flere steder i Rapport, hvor de skriver “*Her står Michelets framstilling om at dette skjedde i byrjinga av september, heilt åleine.*”,¹⁵⁵ som igjen fremstiller Michelets versjon som mindre korrekt, nettopp fordi den skiller seg fra konsensusen i historiefeltet.

I kapitlet *Fotnotane* går forfatterne gjennom 259 av Michelets 1030 fotnoter med kildehenvisninger. De påstår å ha funnet 104 sitatfeil i disse fotnotene, som kan deles inn i fem kategorier: Misvisende sitatkutt, informasjon som er endret, feil i gjengivelse av sitater, informasjon som ikke står på sidene som er referert til, og kilder som mangler fullstendig henvisning. De retter forståelse mot noen av feilene, men er mistenksomme til hvor mange det er:

At det er referert til feil side eit par gonger, er ein forståeleg feil som finst i nær sagt alle verk - men når ein gjer det i 19% av fotnotane vi har undersøkt, (...) set det spørjeteikn ved truverdet til boka (...)¹⁵⁶

De oppsummerer kapitlet slik:

Gjennomgangen vår avdekkjer eit mønster av feilaktig kjeldebruk som fører til at fleire påstandar har eit sviktande empirisk grunnlag. Ved fleire høve peikar feila i same retning: Dei medverkar til å støtte opp under argumentasjonen og konklusjonane i

¹⁵⁴ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 36)

¹⁵⁵ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 48)

¹⁵⁶ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 236)

Hva visste hjemmefronten?. Såleis bryt Michelet det vi kan kalle ein uskriven samfunnskontrakt: at faglitteratur skal være etterretteleg. Eit av dei viktigaste kriteria i eit vitenskapleg arbeid er at påstandar skal kunne etterprøvast, og det er såleis svært alvorleg at dette er så vanskeleg her. Hva visste hjemmefronten? er ikkje så «åpent, transparent og etterrettelig», som Michelet sjølv hevdar.¹⁵⁷

I denne delen får man innblikk i hva historikerne ser på som viktig i et vitenskapelig arbeid, at man henviser til kilder på riktig måte. Dette danner også et inntrykk av at Michelet ikke holder seg innenfor kravene for å kunne skrive historie, og at hennes fortelling ikke er troverdig eller gjeldende på grunn av feilene hun har gjort.

I tillegg til å kritisere Michelet for feil og forfalskning, er de kritisk til typen språk og stil hun bruker for å fortelle historien. De mener hun på denne måten gir ett inntrykk av at historien er mer mystisk og hemmeligholdt enn den egentlig er. I utsagn som «*Michelet skriv med innleving og engasjement, (...)*»,¹⁵⁸ «*I tett og dramatisk språk skildrar Michelet (...)*»¹⁵⁹ og «*Gjennom heile Hva visste hjemmefronten? finst det ein konspiratorisk undertekst (...)*»,¹⁶⁰ skapes det en avstand mellom Michelet og historikerne, og hun fremstår som upresis og dramatisk i sin fremstilling. Dette drar de også frem, når de diskuterer Michelets fremstilling av Sønsteby-intervjuet med Ragnar Ulstein:

Michelets attgjeving av intervjuet er dramatisert og fremjar eit bilete av ei sanning som ein har prøvd å halde skjult. Til dømes skriv ho at det ser «ut til at Ulstein forsøker å få Sønsteby til å endre sin uttalelse» om at han fekk eit varsel tre månader før. Men om ein høyrer på lydbandet, er det ikkje noko i intervjuet - verken i det Ulstein seier, eller i den tonen han har - som gjev inntrykk av at Ulstein er pågåande og vil overtale Sønsteby til noko som helst. Ulstein er heilt roleg og snarare tilbakehalden i spørsmåla. Så hevdar Michelet at samtalen deira om flukt over svenskegrensa stansar slik: (...) Michelet skuldar Ulstein og Sønsteby for å ha slått av bandet.¹⁶¹

De mener altså at Michelets fremstilling av intervjuet, er med på å skape en aura av mystikk, og at historiefeltet med Ulstein som representant har vært med på å skjule viktige deler av historien om det norske Holocaust. De bruker det samme argumentet i kapittelet om Carl

¹⁵⁷ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 250)

¹⁵⁸ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 7)

¹⁵⁹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 23)

¹⁶⁰ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 232)

¹⁶¹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, ss. 74-75)

Fredriksens Transport, hvor de skriver: «*Her dramatiserer Michelet. Det gjer at framstillinga blir meir spennande, oppdaginga meir forteneestefull og kjensla av at nokon skjuler noko, meir påtakeleg.*»¹⁶² Det er tydelig at de er uenig med Michelets måte å ordlegge seg, som igjen kan gi indikasjon om hvilket språkbruk de heller mener en skal bruke for å fremstille historiske hendelser. De mener også at språket hun bruker bidrar til å fremstille de historiske aktørene på en feilaktig, urettferdig måte: «*Framstillinga (...) er persondriven med eit preg av ein dokumentarroman. Ofte vert personar framstilte svært eindimensjonalt: anten som hjelpsame og idealistiske eller som umoralske og profittdrivne.*»¹⁶³

De tre historikerne kommer her med mye kritikk mot Michelet, hvor de fremstiller det som at hennes intensjon i *Hva visste hjemmefronten?* har vært å bekrefte hennes egne forutbestemte hypoteser, og for å få dette til har hun jukset med og forfalsket kildemateriale – noe de mener bryter mot alle historiefaglige standarder. Her kan man dra inn flere av Herman Pauls teser, hvor de i denne delen påpeker at kunnskaper om kilder og kildebehandling, nøyaktighet og ærlighet som viktige ferdigheter og personlighetstrekk for å skrive om historiske temaer, hvor de på samtlige punkter mener Michelet viser mangler.

«*Mange har åtvare mot å sjå på historia med dagens briller*»

I måten historikerne kritiserer Michelets metoder og framstillinger av historien, finner man flere vink mot hvordan de mener historisk arbeid skal – eller ikke skal – foregå. Men hvordan omtaler de kildesituasjonen, historiske metoder og kunnskaper som er viktige å ha når man driver med historisk arbeid, på en mer generell måte? Det skal jeg se på her.

I delkapittelet *Varsla: Skilnaden på å få informasjon og å forstå*, går historikerne inn på viktigheten av å skille mellom hvilken informasjon aktørene i samtiden hadde tilgang på, og hvor mye de forsto av denne:

*Men det vesentlige er ikkje berre kva informasjon som nådde fram til ulike aktørar, men korleis dei forstod denne informasjonen. Vi meiner dette må liggje til grunn i all forskning som prøver å seie noko om kva krigens samtidige forstod av det vi i dag kallar Holocaust.*¹⁶⁴

---

¹⁶² (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 216)

¹⁶³ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 290)

¹⁶⁴ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, ss. 79-80)

De påpeker hvordan forståelseshorisonen for de aktuelle hendelsene var annerledes på tiden de skjedde, i motsetning til hvor mye kunnskaper vi har om de i dag. De advarer derfor videre mot å se på historiske hendelser med «dagens briller», og å dømme fortidens aktører basert på nåtidens kunnskap:

Mange har åtvare mot å sjå på historia med dagens briller. Dette er ikkje berre et varsku om farane ved å moralisere over handlingane til historiske aktørar, men òg ei påminning om at vi i dag sjølvsgat ser på historiske hendingar med eit anna perspektiv enn samtidige aktørar. For å forstå hendingane i krigsåra må vi erkjenne at vår eiga fatteevne er annleis, og vi må prøve å setje oss inn i forståingsrammene til personane som levde då. Dette manglar i stor grad i Hva visste hjemmefronten?.¹⁶⁵

De oppsummerer kapittelet med å sitere Walter Laqueur – en polsk-jødisk historiker som mistet begge sine foreldre under Holocaust, og har skrevet flere arbeider som omhandler Europas historie på 18- og 1900-tallet, med hovedvekt på blant annet sionisme, kommunisme og fascisme.¹⁶⁶ Han skrev:

Ingenting er lettere enn å dele ut lovord eller bebreidelser når man skriver mange år etter at begivenhetene fant sted. For enkelte historikere er fristelsen uimotståelig. (...) Men en slik holdning er ahistorisk.¹⁶⁷

Synspunktene Berggren, Bruland og Tangestuen presenterer i dette kapittelet, viser hvor viktig det er å kunne sette seg inn i situasjonen til de historiske aktørene, før man dømmer handlingene deres. Det er enkelt for oss i dag, med nåtidens kunnskaper, å si at noen *burde* forstått, *burde* handlet på andre måter, skriver de, men det er ikke bare historiefaglig problematisk, men viser også en manglende evne til å sette seg inn i situasjonene de historiske aktørene befant seg i.¹⁶⁸

For å kunne skrive om historiske hendelser, er kunnskaper om kilder og kildebehandling viktig for å kunne fremstille hendelsene på en korrekt måte. Innenfor det okkupasjonshistoriske feltet er kildesituasjonen avansert, da mye av det vi i dag hadde kunnet brukt til kildemateriale ble destruert av tyskerne mot slutten av andre verdenskrig. Dette er historikerne i Rapport åpne om, og viser til hvordan enkelte teorier om jødedeportasjonene i Norge er usikre og basert på et mangelfullt kildegrunnlag:

---

¹⁶⁵ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 83)

¹⁶⁶ (Laqueur, u.d.)

¹⁶⁷ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 87)

¹⁶⁸ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 87)

Eit av dei store spørsmåla i norsk Holocaustforskning som vi sannsynlegvis aldri får noko definitivt svar på, er kva tidspunkt avgjerda om korleis og når ein skulle deportere dei norske jødane, vart teken. Dette finst det ingen gode direkte kjelder på, (...). Mange forskarar trur at planane om å deportere dei norske jødane vart lagde tett opptil aksjonane. Dette er ingen sikker påstand, men ei kvalifisert vurdering som hovudsakeleg er basert på tre faktum: (...)¹⁶⁹

De tre faktumene de viser til i slutten av dette sitatet, handler om at avgjørelsesmønsteret viser til at avgjørelsen ble tatt i Norge, andre hendelser i Norge i tidsrommene før aksjonene, og hvordan lignende avgjørelser i andre land ble tilpasset lokale forhold. Så fordi det ikke foreligger konkrete kilder, har historikere - med grunnlag i disse forholdene – analysert seg frem til en «kvalifisert vurdering» om at avgjørelsen ble tatt kort tid før jødeaksjonene ble satt i gang.¹⁷⁰ Ut fra dette kan man derfor si at kildekunnskaper i seg selv er viktige for å kunne si noe om historiske hendelser, men like viktig er breddekunnskaper om feltet man arbeider på, for å kunne se hendelser og faktorer i sammenheng. På den måten kan man både danne et større bilde av situasjonene i samtiden, og i tillegg pusle sammen informasjon som skaper mening i hendelser man ikke har klare kildebelegg for, som i dette eksempelet.

Berggren, Bruland og Tangestuen er ved flere anledninger kritisk til hvordan Michelet kommer med påstander og konklusjoner, med bakgrunn i for få kilder, eller på et kildegrunnlag som ikke er pålitelig nok. Et eksempel på dette er:

Minneforskyving var eit problem for Arvid Brodersen, akkurat som for andre aktørar. Vi må difor ha fleire kjelder enn intervjuet med Brodersen for å sannsynleggjere at motstandsørsla vart varsla alt i april 1942.¹⁷¹

De forklarer ikke hva de mener med minneforskyvning, men det handler om at historiske aktører etter hvert husker hendelser feil, og forveksler dager og tidspunkter. Dette tar de også frem når de omtaler Theodor Steltzer senere i boken: «*Steltzers framstilling av hendingane er ikkje berre «upresis», slik Michelet meiner, dei er konsistent feil. Passasjen er prega av ei stor minneforskyving:(...)*».¹⁷² At minneforskyvning forekommer i så stor grad, stiller krav til de som skriver om historiske hendelser om å behandle kilder med et kritisk blikk.

Historikerne skriver at det er ulike grunner til at dette forekommer i Steltzers tilfelle:

¹⁶⁹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, ss. 75-76)

¹⁷⁰ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 76)

¹⁷¹ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 39)

¹⁷² (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 278)

Det er så mange faktiske feil i Steltzers framstilling av eiga rolle, at det ikkje står til truande. Kvifor er det slik? Var han «syk og skrøpelig», slik Michelet skriv? Vi trur ikkje det: Steltzers eigne ord vitnar om ein sjølvmedviten og oppegåande rapportør om liv og karriere, kanskje òg om eit menneske som hadde trong til å rettferdiggjere posisjonen sin: Han var, som mange andre i livsens haust, oppteken av ettermælet sitt.

173

Det kommer altså frem at minneforyskvning kan ha ulike grunner, og være mer eller mindre bevisst. Derfor skal man være forsiktig når man bruker enkelte kilder, som dagbøker, memoarer og intervjuer, da de som skriver og blir intervjuet kan fremstille hendelsene på en måte som gjør at de selv stilles i et bedre lys.¹⁷⁴ Som historikerne skriver her, kan Steltzer ha fremstilt sin egen rolle feilaktig for å skape et bedre bilde av seg selv, og for å beskytte sitt omdømme i ettertiden.

Det er tydelig at de tre forfatterne i denne boken har klart for seg den versjonen av historien de tror på, og velger å forsvare. Likevel er de åpen om at historie er dynamisk, og noe som endrer seg. Historie er ikke en fasit over hva som har skjedd, det finnes bare mer eller mindre troverdige teorier som kan gi mening til fortidens handlinger. I bokens forord står det:

*Det er ikkje dermed sagt at denne boka er utan feil, eller at vurderingane og konklusjonane til forfattarane er fasiten om dette temaet. Historieforskinga skal alltid utfordrast, og vedtekne sanningar skal stadig drøftast på nytt.*¹⁷⁵

De tre forfatterne viser tilbake til dette i bokens konklusjon, hvor de skriver:

*Som vi seier i innleiinga, sit vi ikkje med heile fasiten for historia om Holocaust i Noreg. Det er det ingen som gjer. Nye kjelder, perspektiv, problemstillingar og innfallsvinklar kastar stadig nytt lys over historia. Og vanskelege spørsmål skal vi halde fram med å stille. Historia om dette folkemordet må undersøkjast, diskuterast og kritisierast om og om igjen. Men argumenta og konklusjonane, dei må i alle høve ha grunnlag i kjelder og kunne etterprøvast.*¹⁷⁶

Michelets bok er et godt eksempel på hvordan slike vedtatte sannheter blir utfordret av nye teorier, og Rapport er et eksempel på at historien som vi forstår den blir vurdert på nytt. Det er derfor tydelig at de ser på debatten som har oppstått som positiv, til tross for at de stort sett er uenige med Michelets konklusjoner og argumenter. De fremstiller på den måten seg selv som

---

¹⁷³ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 280)

¹⁷⁴ (Andersen, Rosland, Ryymin, & Skålevåg, 2019, ss. 84-85)

¹⁷⁵ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 9)

¹⁷⁶ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 291)

reflekterende, og at de evner å se kritisk på hvordan historien skapes, noe som kan sees i sammenheng med Herman Pauls teser om personlige egenskaper i historisk virksomhet.

Selvframstilling?

Ettersom boken er skrevet i en klar, akademisk stil, kommer ikke historikernes personlige meninger og identitet frem på samme måte som hos Michelet. De tre forfatterne har i stor grad levert en bok som ett felles produkt, hvor de betegner seg selv som et akademisk «vi», som en representant for det okkupasjonshistoriske feltet i Norge. I de tilfeller hvor de skriver «vi mener», «vi veit at (...)» og lignende, så er det skrevet i en mer generell tone, som at det er noe allmennheten vet, eller at det er meninger de har dannet seg med grunnlag i forskning og kilder. «Vi» er i dette tilfellet en form for fortellerstemme. Men – det betyr likevel ikke at historikerne er helt «usynlige» i sin fortellermåte.

Herman Paul skiller mellom *literary personae*, som er jeg-personligheten i en tekst, i dette tilfellet er det «vi». Dette er ikke det samme som *Scholarly personae*, som jeg tidligere har nevnt at handler om de egenskapene man innehar som gjør at man kan regne seg som en «ekte historiker».¹⁷⁷ I Rapport er altså *literary personae* dominerende, men det faktum at de tre historikerne ikke setter seg personlig inn i historien, er også med på å danne et bilde av hvilket *scholarly personae* de har. At de holder seg til en akademisk stil, forholder seg objektivt til kildene, og argumenterer mot Michelets påstander med grunnlag i kilder og tidligere forskning, gjør at historikerne fremstår som profesjonelle akademikere som er bundet av de akademiske kravene som er standard på feltet. Det kan vise til at en akademisk skrivestil er en av de kompetansene som kreves for å kunne bli gjenkjent som en «ekte historiker».¹⁷⁸ Dette kommer frem blant annet i anmeldelsen Rapport fikk etter utgivelsen, hvor boken blir omtalt som «overbevisende» og «et imponerende stykke kildekritikk».¹⁷⁹

---

¹⁷⁷ (Paul, 2014, s. 353)

¹⁷⁸ I tråd med hvordan Søk og Skriv beskriver akademisk stil og skrivemåte (Høgskulen på Vestlandet; Universitetet i Bergen; Universitetet i Oslo; Nasjonalbiblioteket, 2022)

¹⁷⁹ (Wulfsberg, 2020)

Det kommer tydelig frem at historikerne ser på arbeidet de har utført som et ansvar:

Bjarte Bruland og Mats Tangestuen blir kritiserte i Michelets bok og deltok aktivt i debatten som fulgte i kjølvatnet av utgjevinga, men det kan ikke ta frå oss ansvaret for å gå kritisk gjennom boka.¹⁸⁰

Dette er interessant på flere områder. Kritikken Mats Tangestuen og Bjarte Bruland får i *Hva visste Hjemmefronten?*, blir ikke svart på i Rapport, og blir lite nevnt i arbeidet. De sier heller ikke noe om hvorfor de ikke svarer på denne kritikken, eller om de har gjort det i andre forum i forkant. Det at de også deltok og ble sentrale i debatten som oppsto etter utgivelsen av Michelets bok, viser også hvordan de anser det som sitt ansvar for å «forsvare» historiefeltet og det arbeidet de har gjort. De anser det også som sitt ansvar å gå kritisk gjennom *Hva visste hjemmefronten?*, noe som har sammenheng med historikernes bakgrunn i historiefaglige metoder og ekspertise på feltet. Det påpekes også av Dag Gjerdåker i Rapports forord, hvor han skriver:

Det er eit stort og tidkrevjande arbeid Berggren, Bruland og Tangestuen har gjort. Men takk (sic) vere kunnskapen deira om krigen og det norske Holocaust og innsikt i det store kjeldematerialet som omgjev temaet, har dei evna å løyse oppgåva.¹⁸¹

De tre historikerne anser altså seg selv, og blir ansett av andre, som de riktige personene til å ta på seg ansvaret for å kontrollere og motbevise det Michelet skriver, med bakgrunn i den kunnskapen og erfaringen de har. Dette sementeres videre i hvordan de avgrensar innholdet i boken sin, hvor de begrunner hvilke tema de velger å utelate fra sin drøfting med «*Dette har vi framheva og drøfta i tidlegare forskning.*»¹⁸² Her henviser de som nevnt tidligere til egen forskning, deriblant Tangestuens hovedoppgave i historie og Brulands *Holocaust i Norge*. Det kan vise til at de har stor tro på sitt eget arbeid, og at det krever en del selvtillit og mot for å bevege seg innenfor det historiske feltet.

Oppsummering

I *Rapport* fremstiller de tre historikerne Michelets bok som tendensiøs, og full av feil som peker i en retning: at feilene som er gjort er med på å bekrefte Michelets forutbestemte påstander. Gjennom å påpeke hvilke historiefaglige kunnskaper og evner som kreves, og som de hevder Michelet mangler, går de langt i å svekke hennes troverdighet som historieforteller og forfatter. Derimot forsøker de, gjennom å gjentatte ganger vise til kunnskaper om

---

¹⁸⁰ (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 13)

¹⁸¹ (Dag Gjerdåker, redaktør i *Dag og Tid*, i Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 8)

¹⁸² (Berggren, Bruland, & Tangestuen, 2020, s. 16)

vitenskapelige krav, å styrke sin egen troverdighet som egnede representanter for det historiske forskningsfeltet. Som personlige aktører er de tre historikerne stort sett usynlige i boken, da de legger vekt på en akademisk skrivestil, men dette i seg selv er med på å danne et bilde av det scholarly persona de ønsker å vise.

For å sammenfatte det hele med Herman Pauls begrepsapparat, kommer det frem klart hvilke ferdigheter historikerne ser på som nødvendige for å drive med historisk forskning. Disse innebærer blant andre brede kunnskaper om kildebruk og referanseskikk, brede kunnskaper om feltet man arbeider på, og evne til å skrive i en akademisk stil. De personlighetstrekkene som fremheves, handler blant annet om nøyaktighet, mot og selvtillit, samt evnen til å kunne sette seg inn i situasjonen til fortidens aktører, og på den måten vise sympati. Historikerne er i denne boken drevet av et ansvar for å forsvare det historiske feltet, og å sikre at historiske fremstillinger retter seg etter vitenskapelige standarder. På den andre side fremstiller de Michelet som å være drevet av et ønske om å bekrefte sine egne hypoteser, på en mer eller mindre bevisst måte.

4.3 Hva vet historikerne? – Espen Sjøbye

4.3.1 Espen Sjøbye

Espen Sjøbye (f.1954) er en norsk sakprosaforfatter, magister i filosofi, litteraturkritiker og statistiker ved Statistisk sentralbyrå. Han debuterte som forfatter i 1992, og har siden det gitt ut flere sakprosabøker og biografier.¹⁸³ I 2003 kom han ut med boken *Kathe, alltid vært i Norge*, som handler om den unge jødiske jenta Kathe Lasnik som ble deportert med Donau i november 1942 og drept i Auschwitz-Birkenau 1. desember 1942.¹⁸⁴ Boken ble kåret til en av de ti beste sakprosabøkene utgitt i Skandinavia på 2000-tallet. I tillegg til dette, har Sjøbye blitt tildelt to priser for hans kritikerarbeid, og fikk i 2022 Gyldendalprisen som første sakprosaforfatter, for hele hans forfatterskap. I juryens begrunnelse for prisutdelingen, ble han omtalt som «uredd og ofte kontant undersøkende».¹⁸⁵

4.3.2 Sammendrag av boken

Hva vet historikerne – Om hjemmefronten og deportasjonen av jødene er skrevet av Espen Sjøbye, og ble utgitt våren 2021. Boken blir av forfatteren selv i en av kapiteltitlene kalt for «*En bok om en bok om en bok*»¹⁸⁶ og han beskriver bakgrunnen hans for boken slik:

*Denne utgivelsen, min bok, handler hovedsakelig om Berggren, Bruland og Tangestuens bok. Da jeg etter en tids nøling leste Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?, bestemte jeg meg for å skrive om den. Jeg måtte skrive om den. Det er kanskje en yrkesskade fra mitt virke som bokanmelder, men ikke bare det. For å lese må jeg skrive, og for å skrive må jeg lese mer og lese om igjen.*¹⁸⁷

Hva vet historikerne tar altså for seg debatten rundt *Hva visste hjemmefronten?*, og mest sentralt *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?*, hvor Sjøbye undersøker hvordan historikerne argumenterer mot Michelets påstander, og hvilket kildegrunnlag de bruker. Han beskriver dette slik:

Denne boken handler også om historiefaglig metode, om hva slags kilder okkupasjonsforskningen må benytte seg av, og om kildekritikk. Jeg er ikke historiker,

---

¹⁸³ (Forlaget Oktober, u.å)

¹⁸⁴ (Forlaget Oktober, u.å)

¹⁸⁵ (Forlaget Oktober, u.å)

¹⁸⁶ (Sjøbye, 2021, s. 15)

¹⁸⁷ (Sjøbye, 2021, s. 15)

*men magister i filosofi, og har interessert meg for metodespørsmål og vitenskapsfilosofi.*¹⁸⁸

I boken går Søybye altså historikernes påstander og argumenter etter i sømmene, og ser på hvilket kildegrunnlag de har for å si noe om de hendelsene de omtaler. Han stiller blant annet spørsmål om historikernes definisjon av varsler, deres forståelse av antisemittisme, hvorvidt det fremdeles er mulig å forsvare *Hva visste hjemmefronten?* og historikernes bruk av kilder og kildekritikk i deres arbeid. Resultatet er en bok hvor historikernes arbeid, konklusjoner og troverdighet settes i tvil, og det gjøres klart hvor usikker historieskrivingen egentlig kan være.

I boken tar Søybye utgangspunkt i de temaene Rapport analyserer, og er gjennomgående undrende til hvordan historikerne tar for seg Michelets påstander og deretter presenterer kilder som undergraver hennes konklusjoner. Han omtaler dette som at historikerne bruker sin «hypotetisk-deduktive sannhetsmaskin»¹⁸⁹ for å teste Michelets påstander, og «Når det ikke er noen Marte Michelet-påstander å teste, står Berggren, Bruland og Tangestuens testemaskin stille, den leverer ikke noe.»¹⁹⁰ Han tar derfor for seg mange av disse påstandene og kildene, og undersøker de kritisk, og kommer med egne vurderinger og tolkninger av de kildene som brukes for å motbevise Michelet. I mange av tilfellene konkluderer han med at hans tolkning av kildene ikke er i likskap med historikernes tolkninger, deriblant hvordan historikerne tolker Arvid Brodersens utsagn som at han ikke var antisemitt, mens Søybye, i likhet med Michelet, kommer med motsatt tolkning.¹⁹¹

Søybyes bok er skrevet på en måte som er organisert i små kapitler om gangen, hvor han drøfter påstander og temaer ut fra både egne erfaringer, kilder som finnes på feltet, forskning og egne meninger. Han ser også temaene han tar for seg fra flere perspektiver, både gjennom journalistikk, filosofi og historie. Boken er i stor grad skrevet i et muntlig, lett språk, som skiller seg fra den akademiske stilen i at den presenterer Søybyes egne meninger og perspektiver på mange områder. Den er også noe uoversiktlig, og er disponert på en måte som iblant gjør det utfordrende for en leser å forstå hva de ulike kapitlene handler om. Det foreligger heller ikke en konkret konklusjon eller avslutning som sammenfatter boken, så man må se hele boken i sammenheng for å få med seg kritikken. Men Søybyes muntlige språk, sarkastiske og selvkritiske fremtoning, gjør at man får sympati for hans fremstillinger og

---

¹⁸⁸ (Søybye, 2021, s. 16)

¹⁸⁹ (Søybye, 2021, s. 61)

¹⁹⁰ (Søybye, 2021, s. 62)

¹⁹¹ (Søybye, 2021, s. 107)

perspektiver, og det skaper en leseopplevelse hvor hans meninger kommer tydelig frem gjennom hele boken.

4.3.3 Bokens omtale av historikerne, Michelet, historisk arbeid og selvframstilling

«Uavhengige og upartiske representanter for vitenskapen»?

Ettersom *Hva vet historikerne?* hovedsakelig tar for seg arbeidet til de tre historikerne som har skrevet Rapport, kommer Espen Søybye med mange synspunkter om deres virksomhet og rolle, og i mange tilfeller faller disse synspunktene innenfor en kritisk kategori. Blant poengene han gjentatte ganger fremhever, er hvor mye kildekunnskaper de tre historikerne har:

De tre forfatterne har uten tvil en kildekunnskap utenom det vanlige, eller mer presist: kjennskap til mange opplysninger av ulikt slag. Sammen med det metodiske preget de har satt på teksten ved for eksempel å stille spørsmål og gi klare svar, har de tre historikerne skapt en bok som gir inntrykk av å være saklig og analytisk uten å være styrt av forforståelser eller teser.¹⁹²

Denne kunnskapen og metodiske preg har gjort inntrykk på anmeldere, skriver Søybye, og nevner hvordan Rapport var med på å svekke tilliten til Michelets fremstilling av historien. Men, han skriver også senere at til tross for at de har så bred kildekunnskap og fokus på faglige standarder og etterrettelighet, så gjenspeiles ikke dette på en god måte i boken:

Siden Berggren, Bruland og Tangestuen legger så stor vekt på faglige standarder og etterrettelighet, på testing av hypoteser mot kilder, lette jeg etter noen avsnitt om historiefaglige metoder, men jeg kunne ikke finne noe sånt, bare ansatser spredt utover i boken. Det var heller ikke noen samlet oversikt over forskningen på feltet, (...) Jeg lette også etter noen avsnitt om kildesituasjonen mer allment, om hva som utgjør kildematerialet for denne delen av okkupasjonshistorien (...) og hvordan man kunne vekte mellom dem og bruke disse kildene, men jeg kunne ikke finne det heller. Det var for eksempel ingen betraktninger om det faktum at skriftlige samtidskilder så og si ikke finnes om motstandsbevegelsen, og den helt spesielle kildesituasjonen det skaper.¹⁹³

Det er tydelig at Søybye er kritisk til hvordan historikerne legger så stor vekt på akademiske standarder og historiefaglig metodikk, men uten å redegjøre for disse elementene i sitt eget

---

¹⁹² (Søybye, 2021, s. 48)

¹⁹³ (Søybye, 2021, s. 50)

arbeid. Han trekker frem at Rapport har blitt beskrevet som en bok med «akademisk tyngde», men stiller her spørsmål ved hvor «akademisk» dette arbeidet egentlig er, når det mangler refleksjoner og begrunnelser rundt de valg, avgrensninger og kildekritikk de velger å utføre.

Søbye er videre undrende til hvordan Berggren, Bruland og Tangestuen, med sin eksepsjonelle kildekunnskap, ikke reflekterer – eller viser hvordan de reflekterer – rundt hvilke kilder de bruker, og hva det innebærer å bruke visse kilder. I Rapport benyttes det et mangfold av kildetyper, og det tyder på at historikerne har «årevis med granskning av arkiver bak seg», og Søbye benytter ordet «kildefetisjisme» for å beskrive deres bruk av kilder. Til tross for dette, presenterer historikerne ingen vurdering av de ulike kildene, og Søbye stiller spørsmålet «*Hvorfor har ikke forfatterne ansett det for nødvendig å gå inn på slikt?*», og ønsker en tydeligere gjennomgang av historiefeltets avhengighet av sekundære kilder på akkurat dette området.¹⁹⁴ Han er også kritisk til hvordan historikerne ikke har «*noen generell metode for kildekritikk (...)*»,¹⁹⁵ og at de ikke danner seg en referanseramme for å håndtere og tolke opplysninger:

*De tre forfatterne makter dessverre ikke i sin bok å etablere en overordnet og reflektert ramme som de kan vurdere kilder og opplysninger innenfor. «Feil» og «minneforskyvning» er tilsynelatende de eneste redskapene de har til rådighet for å godta eller forkaste kilder og enkeltutsagn: (...).*¹⁹⁶

Minneforskyvning er noe Søbye ser at historikerne bruker gjentatte ganger, og måten han analyserer deres bruk av begreper, virker det som at han mener at de bruker begrepet for å kunne unnskyldte noen uttalelser, mens det er en «dom» for andres uttalelser. Et eksempel på dette er at de i tilfellet Sønsteby behandler det de mener er minneforskyvning med «silkehansker» og at han må ha tilbakedatert et varsel han har fått i oktober. Til sammenligning tar de for seg Steltzer og Moltke, men her bruker de påstanden om minneforskyvning for å svekke deres vitneutsagn og det kildematerialet de har etterlatt seg.¹⁹⁷

At historikerne bruker ordet «feil» når de omtaler kildenes fremstilling av historiske hendelser, og både Michelets og andre aktørers versjon av hendelsene, er noe Søbye også retter oppmerksomhet mot:

---

¹⁹⁴ (Søbye, 2021, s. 51)

¹⁹⁵ (Søbye, 2021, s. 61)

¹⁹⁶ (Søbye, 2021, s. 160)

¹⁹⁷ (Søbye, 2021, s. 161)

I dette eksempelet blir de tre historikernes uheldige hang til å bruke ordet feil tydelig. Vi «har teke feil», nei, de har ikke det. Historikerne har bare tolket kildematerialet annerledes denne gang enn de og andre har gjort tidligere.¹⁹⁸

Søbye påpeker her hvordan historikerne ikke nødvendigvis har «feil», men heller at de tolker kildene på andre måter enn tidligere. I dette tilfellet er det snakk om Geldmachers varsel til Lise Børsum, som omhandlet arrestasjonen av de jødiske mennene 26.oktober 1942, som Marte Michelet daterer til 24.oktober. Historikerne har tidligere tenkt at varselet skjedde 25.oktober, men kommer i den nye tolkningen frem til at varslingen skjedde 26.oktober, etter aksjonene var i gang. Søbye poengterer her hvordan han mener at historikerne «*presser (...) kildene hardt for å kunne flytte møtet (...) til mandag 26.oktober*», og «*leter etter opplysninger som kan støtte deres hypotese.*»¹⁹⁹ Søbye anklager altså historikerne for å gjøre det samme som de selv har anklaget Michelet for å gjøre, å ikke lete etter opplysninger som motsier deres hypotese.

Et av temaene Søbye retter spesielt mye oppmerksomhet mot, er hvordan historikerne i Rapport omtaler Arvid Brodersens fortid, hvor de bruker et helt kapittel på å forsøke å motbevise at Brodersen var antisemitt. I *Hva visste hjemmefronten?* påstår Marte Michelet at Brodersen ikke brydde seg om hva som skjedde med jødene, og at han derfor ikke viderefremmet varslene han fikk fra von Moltke.²⁰⁰ Denne påstanden er de sterkt uenig i, og bruker noen av Brodersens artikler i avisen Dagsposten fra 1933 for å bevise at han ikke var antisemitt. Søbye er videre undrende til hvordan denne analysen gjøres:

(...) analysen Berggren, Bruland og Tangestuen gir av artiklene sosiologen skrev på 1930-tallet, faktisk det eneste stedet de går nøye inn på antisemittisme og nazisme i sin bok. Analysen de gir, og konklusjonene de kommer frem til, er oppsiktsvekkende gitt de tre forfatternes årelange beskjeftigelse med holocaust.²⁰¹

Synspunktet om at historikernes konklusjoner er oppsiktsvekkende, er noe Søbye gjentatte ganger kommer tilbake til i de tre kapitlene han vier til temaet. Han stiller seg undrende til hvordan de – som eksperter på feltet – ikke klarer å kjenne igjen klare eksempler på antisemittisme:

Det er ingen ende på hvor mange sitater Berggren, Brodersen (sic) og Tangestuen må gjengi fra disse artiklene for å vise at de ikke målbærer antisemittiske tanker. Jo flere

¹⁹⁸ (Søbye, 2021, ss. 170-171)

¹⁹⁹ (Søbye, 2021, s. 172)

²⁰⁰ (Søbye, 2021, s. 82)

²⁰¹ (Søbye, 2021, s. 83)

*sitater som bringes frem for å frikjenne Arvid Brodersen, desto tydeligere knyttes han til antisemittismen.*²⁰²

Og:

*I den bufféen Berggren, Bruland og Tangestuen har anrettet fra Brodersens artikler om den virkelige løsningen av «jødespørsmålet», er det faktisk ikke lett å finne tanker som bryter med antisemittisme og nazisme.*²⁰³

Her handler det altså om at historikerne er uenige med fremstillingen Michelet gjør av Arvid Brodersen som antisemitt, og presenterer «bevis» for at dette ikke er sant. Søbye er uenig, og mener at jo flere eksempler og «beviser» de presenterer, jo nærmere knyttes Brodersen til antisemittismen. Søbye oppsummerer kapitlene og historikernes forsøk slik:

*Marte Michelet har helt rett i at Arvid Brodersen i sine artikler etter Hitlers maktovertakelse hevdet politiske standpunkter som lå innenfor en antisemittisk og nasjonalsosialistisk verdensanskuelse. Berggren, Bruland og Tangestuens forsøk på å motbevise det er oppsiktsvekkende. Bør ikke Holocaustforskere kjenne igjen antisemittisme og nasjonalsosialisme når den viser seg frem, også når den viser seg i Arvid Brodersens versjon, kledd i akademisk dannelse, skjorte og slips? De hadde ikke trengt å gjøre det så vanskelig for seg (...).*²⁰⁴

Igjen kommer det frem at Søbye er undrende til hvordan historikerne ikke klarer å kjenne igjen klare eksempler på antisemittisme, og hvordan det strider mot det han antar er et krav for å kunne kalle seg Holocaustforsker. Han legger også vekt på hvordan de nærmest har bestemt seg for å motbevise Michelet, men ender opp med å gjøre det vanskelig for dem selv og roter seg inn i argumentasjon som svekker deres egen troverdighet i forsøket. Søbye retter her også kritikk mot de som har gitt historikerne uforbeholden ros – alle «respekterte lærde» - og hvordan de ikke har uttalt seg om Berggren, Bruland og Tangestuens frikjennelse og bagatellisering av Arvid Brodersens antisemittiske bakgrunn og uttalelser.²⁰⁵

I kapitlene om Arvid Brodersen og antisemittisme, poengterer også Søbye hvordan historikerne gjør seg skyldig i en av de samme sitatfeilene som de selv kritiserer Michelet for:

Berggren, Bruland og Tangestuen tolker utsagnet som at Arvid Brodersen «så farane med nazismen med ein gong og trekte seg unna». Hos Wiesener står det vitterlig at Arvid Brodersen «så dem fort og trakk seg unna». I mine ører er det ikke så veldig stor

---

²⁰² (Søbye, 2021, s. 107)

²⁰³ (Søbye, 2021, s. 112)

²⁰⁴ (Søbye, 2021, s. 124)

²⁰⁵ (Søbye, 2021, ss. 123-124)

forskjell på «med ein gong» og «fort», jeg vil ikke rope om verken det ene eller det andre, men når konteksten er en diskusjon om hvorvidt og når en person tar tydelig avstand fra nazismen, og den foregår i en bok som skal vise at en annen bok er tendensiøs og upresis i gjengivelsen av kilder, ville jeg kanskje ha vært mer forsiktig og latt være å bytte ut «fort» med «med ein gong».²⁰⁶

Han nevner her hvordan det egentlig ikke er så stor forskjell mellom «med en gang» og «fort», men at det i dette eksemplet er en feil som nærmest kan omtales som hyklersk. Der hvor historikerne stempler Michelets håndtering av kilder og gjengivelsen av dem som juks og bevisste endringer for å få de til å passe inn i hennes narrativ, mens de selv gjør lignende endringer – riktignok ikke i like alvorlig grad som de anklager henne for, men likevel en feil som svekker deres kritikkgrunnlag.

Søbye stiller seg flere ganger undrende til hvorfor nettopp disse tre historikerne har blitt bedt om å skrive denne gjennomgangen. Han beskriver sent i boken hvordan han har oppfattet boken, og måten den har blitt frontet på:

Tittelen på Berggren, Bruland og Tangestuens bok, Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste Hjemmefronten, bringer tankene i retning av en uavhengig og upartisk ekspert- og granskningsrapport fra en offentlig nedsatt kommisjon. Jeg går ut fra at denne assosiasjonen er tilsiktet.²⁰⁷

Som nevnt tidligere, er de tre historikerne nærmest «eksperter» på feltet, da alle tre har forsket på og skrevet mye om Holocaust i Norge tidligere. Men de er ikke uavhengige, da både Bruland og Tangestuen er kritisert i Michelets bok. Han nevner dette, og beskriver hvordan historikerne også nevner det i sin innledning, hvor de mener dette likevel ikke kan «ta frå oss ansvaret for å gå kritisk gjennom boka». Han skriver derfor:

(...)hvorfor nevnes det ikke i denne innledningen at Bjarte Bruland også anmeldte Hva visste Hjemmefronten kritisk i Dag og Tid? Og at også Mats Tangestuen hadde en lang forhistorie som kritiker av Marte Michelets bøker om jødedeportasjonene?²⁰⁸

Det er interessant, mener Søbye, hvordan historikerne som langtidsværende kritikere av Michelets bøker, har blitt valgt ut til å gjøre en slik analyse av hennes arbeid. De var ikke bare aktive i debatten om *Hva visste hjemmefronten?*, men de var begge kritisk til hennes første

---

²⁰⁶ (Søbye, 2021, s. 89)

²⁰⁷ (Søbye, 2021, s. 300)

²⁰⁸ (Søbye, 2021, s. 301)

bok, *Den største forbrytelsen*. Søybye oppsummerer dette kapittelet med en betraktning av de to historikernes uavhengighet og troverdighet:

*Bjarte Bruland og Mads Tangestuens meritter som kritikere av Marte Michelet har en mye lengre forhistorie enn at de deltok aktivt i debatten om Hva visste hjemmefronten. Det er naturligvis fristende å spekulere i hvordan de tos langvarige engasjement som Michelet-kritikere er dempet ned i Rapport. Deres troverdighet som uavhengige og upartiske representanter for vitenskapen hadde vel ikke blitt mindre om de hadde gjort rede for at polemikken hadde pågått i lang tid, og at deres ærend også delvis var å forsvare seg mot den kritikken Marte Michelet har reist mot deres arbeider?*²⁰⁹

I denne sammenfattingen konstaterer Søybye at historikernes troverdighet som «uavhengige og upartiske representanter for vitenskapen» er svekket, men at dersom de hadde redegjort for denne lange, polariserte debatten, hadde deres troverdighet kunne vært noe bedre. Han mener at de derfor ikke tjener på å holde tilbake denne åpenheten, som kunne ha gjort deres redegjørelse mer gjennomiktig og rettferdig.

Søybye kommer som nevnt ikke med noen konkret konklusjon eller avslutning i sin bok, hvor han sammenfatter argumentasjonen han kommer med. Men han påpeker flere steder i sin bok hva han oppfatter som Berggren, Bruland og Tangestuens intensjon med Rapport: «Jeg har på følelsen at det som har vært viktig for forfatterne, er å tilbakevise bestemte påstander i *Hva visste hjemmefronten*.»²¹⁰. Dette kommer også frem i kapitlet om flukt, hvor Søybye også påpeker hvordan historikerne «gir (...) tilsynelatende Marte Michelet rett, men klarer ikke å si det rett ut.»²¹¹ og han senere i kapitlet skriver:

*Finnes det noen annen forklaring på at Berggren, Bruland og Tangestuen roter seg inn i så mange selvmotsigende resonnementer, enn at de er besatt av å markere mest mulig uenighet med Marte Michelet hva visste Hjemmefronten?*²¹²

Ser man dette utsagnet i sammenheng med Herman Pauls teser, er det tydelig at Søybye anser historikernes intensjon med å skrive sin bok, for å være mest mulig uenig med Michelets påstander, og å svekke hennes troverdighet som historieforteller. Dette bidrar derimot til å svekke historikernes troverdighet, da han fremstiller det som at deres intensjon ikke har vært å drive forskningen på Holocaust fremover, men å svekke Michelets fremstilling for alt det er verdt. Hele Søybyes fremstilling om at historikerne, som til tross for å være opptatt av

---

²⁰⁹ (Søybye, 2021, s. 304)

²¹⁰ (Søybye, 2021, s. 171)

²¹¹ (Søybye, 2021, s. 281)

²¹² (Søybye, 2021, s. 283)

historiefaglige standarder og krav, ikke oppfyller samme krav selv, er med på å svekke troverdigheten til historikerne, og man får inntrykk av at de i sitt arbeid er nærmest selvforherligende.

«Jeg tror ikke det er noen tapt sak å forsvare Hva visste hjemmefronten.»

I boken er Søbye åpen om hvilket forhold han har til Michelets bok, og hvordan han ønsker å forsvare hennes fremstilling. Han forteller hvordan han ser på seg selv som en part i debatten, og derfor var nølende til å anmelde og diskutere Rapport. Han beskriver sitt forhold til *Hva visste hjemmefronten?* og Michelet slik:

Jeg hadde bokbadet Marte Michelet om Hva visste hjemmefronten i Tronsmo bokhandel 17.januar 2019 og dessuten skrevet et forord til pocketutgaven av boken som Gyldendal skulle gi ut senere på høsten 2020. Jeg satt også i to juryer, Kritikerlagets jury for beste sakprosabok og Bokhandelens sakprosapris til en forfatter i etableringsfasen, som hadde gitt henne priser.²¹³

I sin beskrivelse av bokbadet i Tronsmo bokhandel, forteller han om hva han sa for å introdusere henne den gangen:

Marte Michelet, fortsatte jeg, er blitt hetset og hånet for å være moralistisk, etterpåklok, hun er beskyldt for sitatfusk og for å bryte med historisk metode. Jeg vil gjerne også beskyldes for dette, sa jeg, disse anklagene føles som utmerkelse når de rettes mot Hva visste hjemmefronten, og derfor er det da også en æresbevisning å sitte her med Marte Michelet. Hvis det er nødvendig for å frembringe ny kunnskap å bryte med alle normer for høflighet og historisk metode, og alle andre metoder for den sakens skyld, så gjør jeg også mer enn gjerne det.²¹⁴

Som nevnt i min omtale av *Hva visste hjemmefronten?*, så skriver Espen Søbye i forordet av pocketutgaven at Michelet er modig som tar på seg en slik intellektuell oppgave det er å gå inn i de problemstillingene hun undersøker. Den rosende omtalen han kommer med fortsetter altså i hans bok, hvor han snakker om hvordan kritikken mot henne «føles som utmerkelse», og at det arbeidet hun har gjort, til tross for eventuelle feil og mangler, er et beundringsverdig og nødvendig stykke arbeid. Han fremhever også i slutten av dette kapitlet at det ville vært «utålelig for offentligheten om *Hva visste hjemmefronten* ikke skulle være tilgjengelig for samtiden og ettertiden.» Han skriver ikke noe om hvorfor han mener dette, men det kan

---

²¹³ (Søbye, 2021, s. 21)

²¹⁴ (Søbye, 2021, ss. 22-23)

tenkes at det er fordi han anser *Hva visste hjemmefronten?* som et såpass viktig verk for det historiske miljøet i Norge, til tross for svakheter og feilaktige fremstillinger.²¹⁵

Likevel er ikke Sjøbye blindt opptatt av å forsvare alt Marte Michelet skriver. Han er stort sett kritisk til det historikerne skriver og måten de argumenterer mot Michelets påstander, men han er ikke utelukkende positiv til alle deler av hennes fremstilling og resonnementer:

*Jeg tror ikke det er noen tapt sak å forsvare Hva visste hjemmefronten. Også selv om den skulle vise seg å inneholde flere feil enn de tre historikerne har oppdaget. Jeg har faktisk funnet et par stykker.*²¹⁶

Sjøbye redegjør ikke for disse feilene som jeg kan se, men han mener likevel at det er en nødvendig oppgave å forsvare boken. Han påpeker også hvordan Michelet «skriver helt uten forbehold, (...) provoserende»,²¹⁷ «overtolker arkivfunn»,²¹⁸ og har gjengivelser som er «vage og omtrentlige».²¹⁹ Han snakker også om hva som er «feilen» med Michelets stil, som er at hun er for bastant i sitt ordvalg, som at «*Det var ene og alene Geldmacher som sørget for at varslingen kom i gang (...)*»,²²⁰ og hvordan hun gjør en «grov feil» i å si at studentene ble betraktet som «alminnelige nordmenn».²²¹ Spesielt legger han vekt på hennes fremstilling av Carl Fredriksens Transport, et tema som gjennom hele debatten har vært diskutert, hvor han mener at Michelet «overdriver», og «tar munnen for full» i drøftingen av dokumentet hun baserer sitt resonnement på.²²² Men likevel her hans ønske om å forsvare henne og hennes fortelling sterkt.

Sjøbye påpeker flere ganger hvordan historikernes kritikk av Michelet er for krass, og at deres hang etter å motbevise hennes argumenter og resonnementer nærmest er påtvunget. Blant annet forsvarer han hennes omtale av Arvid Brodersen:

*Det er ingen grunn til å kritisere Marte Michelet for å ha påpekt en helt selvfølgelig kjensgjerning i Arvid Brodersens biografi: At han i en årrekke var en formidler av rasehygieniske tanker. Brodersen distanserte seg heller aldri fra dette i sine tallrike selvbiografiske arbeider.*²²³

---

²¹⁵ (Sjøbye, 2021, ss. 24-25)

²¹⁶ (Sjøbye, 2021, s. 18)

²¹⁷ (Sjøbye, 2021, s. 126)

²¹⁸ (Sjøbye, 2021, s. 127)

²¹⁹ (Sjøbye, 2021, s. 138)

²²⁰ (Sjøbye, 2021, ss. 137-138)

²²¹ (Sjøbye, 2021, s. 267)

²²² (Sjøbye, 2021, s. 331)

²²³ (Sjøbye, 2021, s. 86)

Michelets fremstilling er, etter Søybes analyse og gjennomgang av kildene, korrekt og basert på valide tolkninger. Han påpeker også at ikke alle hennes påstander er så kontroversielle, men at noen «nye» poenger hun kommer med stiller seg i en konvensjonell retning: «*Når Marte Michelet fremhever Theodor Steltzers betydning for hjemmefronten, er ikke det kontroversielt, snarere konvensjonelt, spesielt etter utgivelsen av Jens Chr. Hauges bok.*»²²⁴ Han påpeker også at Michelets versjon av Geldmacher-varselet «*står i en lang tradisjon*»,²²⁵ og at det ikke er så ulikt det som er skrevet om dette varselet i tidligere forskning.

I måten Søybe fremstiller hans forhold til Michelet, og hvordan han ønsker å forsvare henne, får man også et inntrykk av Søybes ønske om å forsvare seg selv. Han fremstår i dette som oppriktig, og hans iscenesettelse gir også inntrykk av at nettopp dette er hans intensjon med boken – å forsvare Michelet og seg selv, og å forsvare andre fagfelts «rett» til å skrive om historie.

«*Når den skal passe i helheten endrer helheten seg også*» - Kilder og historisk arbeid

Et av de viktigste temaene i *Hva vet historikerne?* er hvilke kilder som finnes på feltet, og hva vi kan finne ut ved hjelp av disse kildene. Søybe nevner at de er det lite skriftlige kilder fra okkupasjonstiden som kan si oss noe om hva som skjedde med jødene, og at mange av kildene baserer seg på intervjuer og dagbøker fra personer som var involvert i hendelsene. En kilde Søybe gjentatte ganger kommer tilbake til er Ulstein-intervjuene, en samling av omtrent 700 intervjuer med hovedsakelig grenseløser og medlemmer av flyktningnettverkene. Intervjuene ble samlet inn fra 1967, i regi av Norsk Hjemmefrontmuseum, hvor det i dag finnes lydbånd og transkriberte utskrifter av intervjuene.²²⁶ Det Søybe er kritisk til er hvordan flere bruker disse intervjuene som en hovedkilde for sine påstander, men uten nødvendigvis å ta hensyn til og reflektere rundt hvilken type kilde dette er:

Ragnar Ulsteins intervjuer er viktig kildemateriale for både Marte Michelet og for Berggren, Bruland og Tangestuen. Flere stridsspørsmål søkes avgjort med henvisning til enkeltutsagn fra disse intervjuene. Det er ikke fritt for at jeg er blitt fristet til å begi meg inn på den samme sporten. Hva sentrale personer sier i disse intervjuene flere

---

²²⁴ (Søybe, 2021, s. 156)

²²⁵ (Søybe, 2021, s. 137)

²²⁶ (Søybe, 2021, s. 227)

tiår etter krigen, er interessant, men ikke fordi det de sier, nødvendigvis er gode virkelighetsbeskrivelser eller presise forklaringer på hendelsesforløp.²²⁷

Søbye snakker altså om at intervjuene absolutt er interessante beretninger om krigen, men at de ikke nødvendigvis er korrekte i sin fremstilling av virkeligheten på den tiden. Dette skriver han mer om videre i kapitlet, hvor han identifiserer tre problemer med å bruke disse intervjuene som kilder:

For det første er intervjuene gjort lenge etter begivenhetene. Det fører ikke bare til «minneforskyvninger», hva nå enn det måtte være for noe, når det gjelder datoer og tidspunkter. Det er heller ikke en «enkel, lineær sammenheng mellom avstand i tid og glemsel». (...) det glemmes «mest rett etter en hendelse, og deretter kan langtidshukommelsen være stabil». Endelig gjøres historiestudenter oppmerksom på at erindringen «mer eller mindre ubevisst konstruerer vår egen fortid». Det er altså nokså trivielt og opplagt at sekundære kilder som Ulstein-intervjuene må benyttes med stor varsomhet. Et annet problem er at det kan være vanskelig å skille mellom egne erfaringer og handlinger og hva man har hørt av andre. Intervjuene er synspunkter, holdninger, normer og ting som er lest eller hørt fra andre som blander seg inn, blir en del av eget erindringsstoff. (...) Et annet problem er at informantene har en klar tendens til å svare det de tror intervjueren forventer at de skal svare.²²⁸

Her identifiserer Søbye tre viktige utfordringer med Ulstein-intervjuene: At de er gjort lenge etter hendelsene fant sted, at det er vanskelig for informantene å skille mellom egne erfaringer og andres fortellinger, og at informantene svarer det de tror intervjueren vil høre. Derfor kan ikke intervjuer brukes som kilder på samme måte som for eksempel dokumenter, da informantene ikke nødvendigvis gjengir hendelsene på en helt nøyaktig måte. Derfor må man i arbeidet med slike kilder både være oppmerksom på slike utfordringer, samtidig som man må krysskontrollere dem med andre kilder for å bekrefte eller avkrefte informasjonen som forekommer. Dette ser han ikke at historikerne gjør, og avslutter kapitlet med en refleksjon:

Grunnen til at jeg gjentar dette, er at Berggren, Bruland og Tangestuen tar disse intervjuene som noe i retning av objektive virkelighetsbeskrivelser, tilsynelatende uten noen form for grunnlagsrefleksjon (...) men når denne typen overfladisk kildebehandling legges til grunn for så krasse anklager om feil, juks og mangel på redelighet, samtidig som kommentatorer og anmeldere fremstiller denne

---

²²⁷ (Søbye, 2021, s. 235)

²²⁸ (Søbye, 2021, ss. 236-237)

*fremgangsmåten som forbilledlig kildebehandling og eksemplarisk og ytterst reflektert historisk metode, er det annerledes. Det er faktisk ganske opprørende.*²²⁹

Søbye reflekterer her over hvordan måten historikernes kildebehandling i dette tilfellet blir sett på som forbilledlig og eksemplarisk, er opprørende når det blir lagt til grunn for sterke anklager om uredelighet og feil. Det viser at han mener at historikerne – med sin «eksepsjonelle» kildekunnskap – burde vurdert sin kildebruk bedre, og at den mangelfulle kildekritikken de utviser er oppsiktsvekkende med tanke på hva de selv kritiserer Michelet for.

Søbye tar også for seg kildene på feltet generelt, og ser på hvordan kildesituasjonen rundt hjemmefronten og illegalt arbeid under okkupasjonen er:

*Det er også nødvendig å legge til at hjemmefront og motstandsbevegelse ble drevet av privatpersoner, ikke av institusjoner som var arkivskapere. Illegalt arbeid skulle være usynlig og umulig å spore, og de aktive kunne derfor heller ikke dokumentere sin virksomhet. Kilder til motstandsarbeidet under okkupasjonen har derfor vært prisgitt private personers vilje til å gi fra seg materiale og dele sine erfaringer med offentligheten i ettertid. Kildesituasjonen er blant annet derfor komplisert, og den kompliseres ytterligere av at noen etterkommere av motstandsmenn i andre og tredje ledd får støtte for å agere som om de har fortolkningsmonopol.*²³⁰

Her ser vi hvordan privatpersoner og etterkommere av motstandsmenn har monopol på kildemateriale, og har kontroll på når og hvordan de ønsker å offentliggjøre denne informasjonen – om de velger å gjøre det. Å ha kunnskaper om slike kilder, og å være reflektert over hva situasjonen har å si for hvilken forskning man får til på temaet, kan ansees som nødvendige for å kunne skrive om Holocaust-historien. Men han mener derimot også at offentligheten også har et ansvar for disse kildene:

*Offentlige personer tilhører ikke bare familien, men også hele befolkningens historie. Okkupasjonshistorien skal ikke autoriseres av etterkommerne, like lite som seriøs biografiskrivning bestemmes av synspunktene til den biografertes familie eller venner.*²³¹

---

²²⁹ (Søbye, 2021, s. 242)

²³⁰ (Søbye, 2021, s. 133)

²³¹ (Søbye, 2021, s. 133)

Det er altså ikke bare privatpersoner og etterkommerne som har et ansvar her, og heller ikke all autorisasjonsretten. Offentlige personer tilhører også offentligheten, og offentligheten har rett på å få vite opplysninger som kan gi en bredere forståelse for hva som skjedde i fortiden.

Måten historikerne i sin bok kritiserer Michelet på, er ifølge Søybye ikke unikt. Han hevder at det er en lang tradisjon for historikere å kritisere journalister som våger seg inn på å skrive om historiske temaer:

*De tre historikernes kritikk av Marte Michelet står i en tradisjon som det er all grunn til å trekke frem, en tradisjon som har hatt for vane å sette vitenskapelighet opp mot journalistikk, reportasje eller dokumentarlitteratur.*²³²

Søybyes eksempel på denne tradisjonen er blant andre okkupasjonshistorikeren Ole Kristian Grimnes, som i 1985 anmeldte *Oss selv nærmest, Norge og jødene fra 1914 til 1943*, skrevet av kriminologen Per Ole Johansen.²³³ I denne anmeldelsen skrev han at han var usikker «på om boken først og fremst er å forstå som en form for populær eller journalistisk fremstilling, eller om den er å anse som et faglig arbeid med vitenskapelige pretensjoner.»²³⁴ Dette er ett av flere tilfeller han drar frem hvor historikere kritiserer andre fagfelt for å ta i historiske temaer. Søybye ser i kapittelet hvordan denne kritikken henger sammen med hvordan Holocaust som tema ikke ble tatt opp av historikerne tidligere:

*Det er ikke bare slik at historikere ved universitetet i Oslo ikke hadde tatt opp dette temaet. Okkupasjonshistorikeren Ole Kristian Grimnes ved det som den gang het Historisk institutt, motarbeidet i tillegg aktivt at andre gjorde det gjennom anmeldelsene sine, og han gjorde det ved å vise til vitenskapelige standarder og krav. Men det skal han ha: Ole Kristian Grimnes var ikke fullt så pompøs som Berggren, Bruland og Tangestuen, han unngikk å snakke om sannhetssøkende vitenskap.*²³⁵

Søybye ser her mangelen av fokus på Holocaust i tidligere forskning i direkte sammenheng med Ole Kristian Grimnes' anmeldelser, og at hans aktive motarbeiding har ført til at det har vært vanskeligere å ta tak i temaet. Han påpeker også den lange linjen til hvordan historieskrivere blir behandlet i dag, med Berggren, Bruland og Tangestuens kritikk mot Michelet som kan ha skapt en lignende aura rundt Michelets bok, som kan «skremme» andre ikke-historikere fra å se kritisk på Holocaust-historien.

---

²³² (Søybye, 2021, s. 293)

²³³ (Søybye, 2021, s. 293)

²³⁴ (Søybye, 2021, s. 294)

²³⁵ (Søybye, 2021, ss. 299-300)

I et av de siste kapitlene i boken tar Sjøbye for seg hvordan historieskrivingen om jødeforfølgelsene og hjemmefronten har utviklet seg, og hvordan de påvirker hverandre. Han ser også på hvordan den tidlige historieskrivingen på feltet er preget av at «kildene har skrevet historien», og at det har påvirket hvilke fortellinger som har kommet frem:

Det var i liten grad plass for krigens omkostninger og gråsoner, seierens skyggesider fikk liten plass. Denne historieskrivningen var dels preget av og dominert av aktørene, men også av at historikerne identifiserte seg med kildene. Historikerne er ikke alene om å prege bildet av fortiden. Forestillingene om krigen kan lignes med et bilde som alltid er et sluttet hele, derfor er det ikke plass til noe nytt.²³⁶

Historiefortellingen rundt jødedeportasjonene og hjemmefronten er altså preget av at noen fortellinger har fått mer plass, fordi det har vært de historiene man har kunnet identifisere seg med. Men hvordan kan dette endre seg? Sjøbye har noen tanker:

Jødedeportasjonen har imidlertid blitt en stadig viktigere del av okkupasjonshistorien, samtidig som det ennå ikke er gjort plass til den. Hvordan passer historien om jødeforfølgelsene sammen med alle de patriotiske fortellingene om heltedåder og motstandsbevegelse? Når den skal passes i helheten endrer helheten seg også.²³⁷

At de patriotiske heltefortellingene har fått mer fokus gjennom tiden, kan sammenfattes med det som kalles hjemmefront-narrativet,²³⁸ hvor det som ikke passer inn i den fortellingen blir ekskludert. For å få en mest mulig balansert og korrekt fremstilling av historien, må man endre helheten for å få frem de «glemte» fortellingene også. Sjøbye har også noen tanker om hvordan historieskrivingen på feltet foregår i dag, og hvordan den kan utvikle seg:

«Historieskrivingen om jødeforfølgelsene kan lett tendere til å bli en del av majoritetens minnekultur med hedersbevisninger, unnskyldninger og monumenter, rituelle anerkjennende nikk fra majoriteten til minoriteten.»²³⁹ Jødeforfølgelsene var ikke noe som rammet majoritetsbefolkningen, men minoriteten. Likevel er det en historie som også for majoriteten er viktig at kommer frem, uten at det blir et «rituelt nikk» til minoriteten.

«Det er ikke noe nytt for meg at jeg gjør feil» - Sjøbyes selvfremstillelse

Sjøbye, både som karakter i boken og som forfatter, er veldig til stede i teksten. Det kommer tydelig frem gjennom både hans konkrete måte å presentere seg selv, men også i måten han

²³⁶ (Sjøbye, 2021, s. 316)

²³⁷ (Sjøbye, 2021, s. 317)

²³⁸ Se kapitlet om hjemmefront-narrativet i min analyse av Hva visste hjemmefronten, kapittel 4.1.3

²³⁹ (Sjøbye, 2021, s. 323)

kritiserer og argumenterer mot andres handlinger. Allerede i første kapittel møter vi Søybe gjennom hans kommentarer om at han selv gjør feil:

Det er ikke noe nytt for meg at jeg gjør feil. Jeg gjør feil hele tiden. Antakelig er det en feil å skrive denne boken også. Når jeg tenker meg om, er alt jeg gjør å rette feil. Dagen begynner med at jeg misforstår noe, ikke skjønner en setning, feiltolker en påstand, skriver noe uriktig eller upresist.²⁴⁰

Ved at han starter hele boken slik får man sympati for fortellerstemmen, og ved at han tør å innrømme sine feil og mangler får man inntrykk av en person som er brutalt ærlig, selv om det går ut over ham selv. Utsagnet gjør han folkelig og gjenkjennbar, som noen man kan sympatisere med, samtidig som han gjennom sine utredelser om kilder også fremstår som en person med mye kunnskaper om det historiske feltet han omtaler, selv om han ikke er historiker:

Jeg er ikke historiker, men magister i filosofi, og har interessert meg for metodespørsmål og vitenskapsfilosofi. Jeg har til og med forsøkt å lage min egen retning, arkivstudiemetoden. (...) Arkivstudiemetoden består i å se bort fra de tradisjonsformidlende fortellingene og rense kildene for overlevert kontekst for å etablere nye sammenhenger.²⁴¹

Søybe presenterer her den metoden som han selv har vært med på å lage, noe han kommer tilbake til flere ganger i boken. Det er med på å danne et bilde av en kompetent, metodebevisst akademiker, som til tross for at han ikke har historiefaglig utdanning, er lidenskapelig opptatt av metodikk og kildebruk.

Videre er Søybe åpen om at han har vært en forsvare av Marte Michelet og Hva visste hjemmefronten?, men at han også har et behov for å forsvare seg selv og sin virksomhet gjennom denne boken:

Men med hvilken rett snakker jeg om hva andre burde gjøre? Jeg gjentar at jeg ikke er upartisk i denne saken, at jeg har behov for å forsvare meg. Jeg har ikke bare bokbadet Marte Michelet og delt ut rosende omtale, jeg har også siddet i to juryer som ga henne priser.²⁴²

Igjen er Søybe åpen om sin posisjon i debatten, som igjen gjør det enklere for leseren å ha et kritisk blikk på det han skriver og posisjonen han har når han argumenterer. Hans åpenhet

---

²⁴⁰ (Søybe, 2021, s. 7)

²⁴¹ (Søybe, 2021, s. 16)

²⁴² (Søybe, 2021, s. 125)

skaper også tillitt hos leseren, og hans karakter fremstår som en ærlig og redelig person. I det at han har behov for å forsvare seg, kan man blant annet trekke frem at Søybe i en artikkel hevdet at Gunnar Jahn i sin dagbok fra krigen bare nevnte jødene én gang, når han derimot nevnte dem i alle fall tre ganger. Denne teksten siterte Michelet i sin bok, og ble på seminaret i desember 2018 konfrontert med denne feilen:

Det var en liten feil, men den ødela et viktig poeng. Mens Olav Njølstad herjet med Marte Michelet, satt jeg og så i gulvet, for å unngå øyekontakt med de to på scenen. Jeg holdt på å be om ordet for å opplyse om at det var jeg som hadde skrevet artikkelen det ble vist til, og at det var jeg som hadde gjort denne feilen, men jeg ba ikke om ordet, i stedet gjorde jeg meg så liten og usynlig som mulig.²⁴³

Denne hendelsen føyer seg inn i rekken om at Søybe innrømmer sine feil i boken, og er åpen om at han ikke er perfekt i alt han gjør. Til tross for at han har drevet med journalistikk lenge, vært bokforfatter og laget sin egen forskningsmetode, kan også han gjøre feil, og tørre å være åpen om det. Dette bidrar til å styrke hans troverdighet

Oppsummering

I *Hva vet historikerne?* går Espen Søybe langt i å kritisere historikerne, som til tross for sitt fokus på vitenskapelige standarder, ikke selv oppfyller de kravene de setter til Michelet. Han kritiserer dem også for å ikke reflektere over kildene de bruker på en kritisk måte, noe han mener er viktig for å kunne drive med historisk arbeid. Gjennom denne kritikken forsøker Søybe å svekke historikernes troverdighet, og at selv om de har presentert sin intensjon med arbeidet for å være å drive Holocaust-forskningen videre, mener han de ønsker å markere uenighet med Michelet på flest mulige punkter.

I fremstillingen av seg selv er Søybe gjentatte ganger åpen om at han ofte gjør feil, og at han ikke er redd for å innrømme det. Han er også åpen om sin rolle i debatten, og at han har et behov for å forsvare både Marte Michelet, men også seg selv. Han forteller om sin store interesse for historiske temaer, og selv om han sier han ikke er historiker, får man gjennom boken inntrykk av at han har store kunnskaper om feltet han beveger seg på. Det skaper også et inntrykk av at han er en pålitelig og troverdig historieforteller, som gjennom å være selvreflektert og ærlig får frem en «korrekt» versjon av historien.

---

²⁴³ (Søybe, 2021, s. 13)

For å sammenfatte det med Herman Pauls teser, fremhever Søbye ferdigheter som kunnskaper om et bredt utvalg av kilder og hvilke utfordringer disse kommer med, referanseskikk, og kunnskaper om antisemittiske tanker som viktige. Alle disse argumenterer han for at historikerne ikke håndterer på en tilfredsstillende måte, i hvordan han kritiserer dem. De personlighetstrekkene som fremheves er nøyaktighet, ærlighet, åpenhet, kritisk tenkning, og evnen til å reflektere over flere sider ved en sak. Gjennom hans fremstilling får man inntrykk av at historikernes intensjon med å skrive boken, var å motbevise Michelet, og at de har hatt som mål å være uenig med flest mulig av hennes argumenter. I hans fremstilling av seg selv får man inntrykk av at hans intensjon er å beskytte både seg selv og Michelet, men også for å formidle for offentligheten hvor uoversiktlig og avansert kildematerialet er, og hvor utfordrende det er å skrive om det norske Holocaust med bakgrunn i dette.

4.4 Tilsvar – Marte Michelet

4.4.1 Sammendrag av boken

Tilsvar – svar på motboken til Hva visste hjemmefronten? kom ut i 2021, og er Marte Michelets systematiske svar på kritikken hun fikk i *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste Hjemmefronten?*:

Det du har foran deg, er et underlig stykke tekst. Det er et detaljert og langt svar på den «motboken» som høsten 2020 gikk til angrep på min sakprosabok Hva visste hjemmefronten? fra 2018, Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefronten?, for enkelthets skyld heretter omtalt som Rapport.²⁴⁴

I boken tar hun for seg kapitlene i Rapport i kronologisk rekkefølge, og svarer på alle påstandene om feil og mangler de tre historikerne har anklaget henne for. I sitt svar velger hun å legge opp boken i samme formatering som historikerne har gjort, noe hun selv beskriver som «(...) et minituøst svar, skrevet fullstendig på Rapport sine premisser. Jeg følger Rapport oppsett og ramme, punkt for punkt. Slik måtte det bli.»²⁴⁵ På denne måten går hun gjennom alle påstander om feil, og har siktet mot en «full klargjøring, ned til minste detalj», noe hun omtaler som å arbeide «(...) på nokså diabolske premisser. Det er ikke slik jeg – eller noen annen sakprosaforfatter – vanligvis skriver eller tenker under normale forhold.»²⁴⁶

For hver av påstandene om feil som blir rettet mot Michelet, presenterer hun både de kildene hun har brukt tidligere for å belegge disse påstandene i *Hva visste hjemmefronten?*, og hvordan hun vil argumentere for disse nå. Hun tar for seg kritikken som blir rettet mot henne, og ved hjelp av disse kildene, og kildene historikerne har funnet frem, diskuterer hun hvorvidt hennes fremstilling fremdeles er korrekt eller ikke. I de fleste kapitler kommer hun frem til at de feilene historikerne korrekt påpeker, dreier seg om faktafeil eller formuleringer som er enkle å endre på. Et eksempel på dette er kapittel en, hvor Michelet konkluderer med:

BBT har funnet tre faktafeil som skal rettes. Datoen for Geldmachers redningsaksjon bør nok justeres til 25.oktober. Ikke noe av dette får konsekvenser for resonnementene eller analysene i Hva visste Hjemmefronten? Hvorvidt Geldmacher satte i gang sin aksjon 24. eller 25. oktober påvirker ikke vektingen av hans unike innsats.²⁴⁷

²⁴⁴ (Michelet, 2021, s. 5)

²⁴⁵ (Michelet, 2021, ss. 7-8)

²⁴⁶ (Michelet, 2021, s. 8)

²⁴⁷ (Michelet, 2021, s. 23)

I dette kapitlet dreier de tre faktafeilene seg om et navn som er stavet feil, og to tidsbeskrivelser som er formulert ukorrekt. Derimot blir de sentrale punktene Rapport presenterer motbevist av Michelet, og de endrer ikke på hennes hovedanalyser. Det kommer hun også tilbake til i bokens etterord, hvor hun gjentar sin konklusjon fra *Hva visste hjemmefronten?*, og skriver:

*Alt dette står fast. Forfatterne av rapport har ikke lagt fram noe som motsier disse hovedkonklusjonene, slik jeg ser det. Mange steder er de uenige i mine tolkninger av underspørsmål, men de rokker ikke ved den sentrale argumentasjonen.*²⁴⁸

Ett unntak fra denne konklusjonen, er når Michelet går gjennom det som er skrevet om Carl Fredriksens Transport, det temaet hun fikk mest kritikk for i debatten som oppsto. I introduksjonen til kapitlet skriver hun:

*I Hva visste hjemmefronten? gikk jeg altfor langt i å antyde at Reidar Larsen og Alf Pettersen, to nøkkelfigurer i CFT, gikk inn i arbeidet med å hjelpe jøder på flukt fordi de kunne tjene penger på det. Det er min skyld at vi dermed fikk en betent debatt om hvorvidt disse navngitte personene personlig beriket seg, og at det overordnede spørsmål om flukt og betaling ble skjøvet til side.*²⁴⁹

I kapitlet beklager hun overfor etterkommerne av Alf Pettersen, Reidar Larsen og Sverre Lie, og erkjenner de feilaktige konklusjonene og fremstillingene hun har gjort. Hun nevner også at kapitlet vil bli helt skrevet om i den nye utgaven, som kom ut i november 2022.

4.4.2 Bokens omtale av historikere, historisk arbeid og selvfremstilling

«*En ensidig faktasjekk med oppramsing av angivelige feil.*»

I *Tilsvar* svarer som sagt Michelet på kritikken hun fikk i Rapport, hvor tre historikere med bakgrunn fra feltet går gjennom hennes hypoteser og argumenter. I bokens forord skriver hun om hvordan hun er kritisk til hvordan historikerne har valgt å gå gjennomgå *Hva visste hjemmefronten?*:

Når det oppstår uenighet om hypoteser og resonnementer i en bok, er den klassiske framgangsmåten at den som er uenig legger fram sine egne gjennomarbeidede

---

²⁴⁸ (Michelet, 2021, s. 220)

²⁴⁹ (Michelet, 2021, s. 144)

*hypoteser og resonnement. (...) Rapport leverer ingen egen, selvstendig analyse av hovedspørsmålene i min bok.*²⁵⁰

Historikerne har her, etter Michelets mening, brutt med den klassiske måten å «motbevise» påstander på, ved at de ikke presenterer egne analyser av de poengene hun stiller i sin bok.

Hun fortsetter med:

*Til tross for at BBT sier de er drevet av et ønske om å forsvare historiefagets akademiske standarder, gjør de ikke rede for sin metodologi, sitt teoretiske rammeverk, sin avsenderposisjon eller hvilke avgrensninger de har gjort. De følger med andre ord ikke de prinsippene som ligger til grunn for deres dom over min bok. Rapport har fått form av en ensidig faktasjekk med oppramsing av angivelige feil.*²⁵¹

Her poengterer Michelet hvordan historikerne, til tross for å være opptatt av historiefaglige krav og akademiske standarder, ikke selv oppfyller de prinsipper de setter for Michelet. De bryter altså med de krav de selv setter, og redegjør ikke for metodisk og teoretisk rammeverk for sin bok. Det virker som hun i denne delen har hengt seg på Søybes resonnement, da de er lik i sine påstander. Hun refererer riktignok ikke til Søybe her, men nevner til slutt i forordet at hun ser at han har mange «tankevekkende analyser», men at hun ikke har «rullet å kommentere eller ta høyde for hans funn i denne omgang.»²⁵²

I kapittelet om fotnotefeilene historikerne har funnet, går hun også inn på det hun mener er brudd på forskningsetiske standarder. Dette kommer frem i hvordan hun opplever at historikerne holder tilbake informasjon om hvilke feil de har funnet i hennes fotnoteapparat: «Rapport inneholder ingen liste over hvilke fotnoter BBT mener er feilaktige. Gyldendal har derfor henvendt seg til forfatteren og bedt dem om å legge fram sin dokumentasjon. Det vil de ikke.»²⁵³ Historikerne har her altså funnet feil i hennes fotnoter, men vil ikke videreformidle denne informasjonen til Michelet eller forlaget. Hun fortsetter:

*I innledningen til kapittelet om fotnotene siterer BBT De nasjonale forskningsetiske komiteenes retningslinjer for etterprøvbarhet: «Forskere skal følge god henvisningsskikk som sikrer krav til etterprøvbarhet.» Samtidig vil ikke gi meg og forlaget mulighet til å etterprøve anklagen om omfattende feil i noteapparatet. Det framstår som et underlig og lite forskningsetisk prinsipielt standpunkt.*²⁵⁴

²⁵⁰ (Michelet, 2021, s. 7)

²⁵¹ (Michelet, 2021, s. 7)

²⁵² (Michelet, 2021, s. 10)

²⁵³ (Michelet, 2021, s. 159)

²⁵⁴ (Michelet, 2021, ss. 159-160)

Hun mener at historikernes krasse kritikk mot henne og deres påstander om at hennes fotnotefeil bryter med forskningsetiske krav om etterprøvbarehet, er underlig sett i lys av at de ikke vil gi henne muligheten å rette opp i disse feilene. Etter å ha tilbakevist nærmest alle fotnotefeilene historikerne påstår å ha funnet, hvor de fleste handler om at hun har henvist til feil side, glemt årstall eller mangler utelatelsestegn i sitatet,²⁵⁵ avslutter hun kapitlet med en kritikk mot dem:

Det som virkelig er et alvorlig brudd mot vitenskapelige standarder, er at BBT beskylder meg for utstrakte feil som de ikke konkretiserer og som de ikke vil gi meg, eller leserne, muligheten til å etterprøve.²⁵⁶

Michelets påstand om at det derimot er historikerne, ikke hun selv, som bryter med vitenskapelige standarder, er slående. Her får hun igjen frem hvordan historikerne, med sitt fokus på historiske standarder og etterprøvbarehet, bryter med egne prinsipper og nekter å gi Michelet muligheten til å fikse opp de feil hun har gjort. På denne måten forsøker hun å svekke deres fremstillings troverdighet, ved å fremstille deres representasjon av historiefeltet som mangelfull.

Ett av poengene Michelet kritiserer historikerne for, er hvordan de etterrasjonaliserer og forklarer hendelser på en måte som setter hjemmefronten i et best mulig lys:

Kildematerialet må derfor behandles med en stor dose kritisk sans, og man må forsøke å filtrere vekk etterrasjonaliseringer og bortforklaringer. Etter min mening er det nettopp her det glipper for BBT: De har overtatt fortidens unnskyldninger. Helt konsekvent fører dette til at de repeterer eller konstruerer forklaringer som peker bort fra fordømmer, bort fra forskjellsbehandling, bort fra antisemittisme. Like konsekvent repeterer eller konstruerer de forklaringer som setter hjemmefronten i best mulig lys.²⁵⁷

Dette kan sees i retning av det Michelet tidligere har omtalt som «hjemmefront-narrativet», som omhandler historikere som fremhever hjemmefrontens innsats, mens andre historier som konkurrerer med dette narrative blir satt i bakgrunnen. Michelet fremhever at dette fremdeles skjer, at historikerne fremdeles ser det som nødvendig å beskytte hjemmefrontens glansbilde, og ved å gjøre det viderefører de etterrasjonaliseringene og bortforklaringene hun tidligere har kritisert dem for. Hun fremhever hvordan de tar på seg det hun kaller en apologetisk rolle:

---

²⁵⁵ (Michelet, 2021, ss. 180-184)

²⁵⁶ (Michelet, 2021, s. 184)

²⁵⁷ (Michelet, 2021, s. 9)

Det som løper som den mest synlige røde tråden gjennom innvendingene som reises i Rapport, er BBTs konsekvente avvisning av antisemittisme, antijødiske fordommer, eller vage antijødiske holdninger som en viktig del av forklaringen på hjemmefrontens svake respons. I hvert eneste konkrete tilfelle som er oppe til drøfting i Rapport, tar BBT på seg det jeg vil beskrive som en apologetisk rolle.²⁵⁸

Dette føyer seg inn i rekken av kritikk Michelet retter mot historikerne, og historikere generelt, at de ikke går inn i de tunge temaene, men bortforklarer hendelser for å stille «heltene» i et godt lys. Det er denne tradisjonen og dette narrative Michelet også har hatt intensjon om å utfordre, ved å fortelle denne historien, og det er tydelig at hun holder på denne kritikken også i Tilsvar.

At historikerne har inntatt en apologetisk posisjon, er noe Michelet fremhever også når det er snakk om varsler. Det er etter hennes oppfatning at historikerne mener at fortidens aktører ikke fikk «konkrete nok» varsler, og derfor er det forståelig at de ikke gjorde noe for å hjelpe jødene. Hun kaller dette en alt- eller ingenting-logikk, og skriver:

Dette vakuumet, hva som egentlig skjedd med varslene, er gjennomgående i kildematerialet. Som jeg skriver i Hva visste hjemmefronten?: «(...) Det ligger bare implisitt i deres framstillinger at de ikke kunne gjøre noe siden de ikke visste nøyaktig når aksjonen ville finne sted.» BBT aksepterer og repeterer dette premisset, og de setter opp et kategorisk skille mellom «konkrete varsler» og «generelle varsler». Kom det noensinne forhåndsvarsler fra Steltzer og von Moltke, spør BBT, som var «så konkrete» at motstandsbevegelsen «hadde eit godt grunnlag for å handle resolutt og medverke til å få ut jødane frå Noreg?» Eller var det alltid snakk om «eit meir generelt varsel om at jødane var i fare, men ikkje konkret nok til at ein kunne setje i gang ein omfattande og farefull bergingsaksjon?». Dette er en altfor enkel dikotomi. For det fantes selvsagt et stort handlingsrom mellom det å gjøre ingenting og det å sette inn alt (...).²⁵⁹

Historikerne ser her mellom fingrene for den manglende aktiviteten hjemmefronten utviste for jødene, og unnskylder det med at de varslene de fikk ikke var «konkret nok» til å sette i gang «en omfattende og farefull bergingsaksjon». Michelet ser på dette som en altfor lett analyse, og ser hvor mye som *kunne* gjøres med den informasjonen som var tilgjengelig, og mener det er spesielt at historikerne selv ikke ser de samme mulighetene.

²⁵⁸ (Michelet, 2021, s. 220)

²⁵⁹ (Michelet, 2021, ss. 42-43)

I *Hva visste hjemmefronten?* kom Michelet med en del kritikk mot historiefeltet, og da spesielt rettet mot blant andre Mats Tangestuen og Bjarte Bruland, som begge er sentrale på feltet. I Tilsvar påpeker hun hvordan all denne kritikken har forblitt ubesvart:

Det ville vært naturlig at BBT kommenterte og/eller besvarte denne utfordringen i Rapport. Det gjør de ikke. Ikke ett eneste sted i sin 300 siders utlegning svarer BBT på noen av de kritiske innvendingene mot Bruland eller Tangestuen som jeg reiste i Hva visste Hjemmefronten?. De har helt gjennomgående usynliggjort seg selv.²⁶⁰

At de har usynliggjort seg selv, kan ha noe med historikernes ønske om å skrive i en akademisk stil, og på den måten fremstå som mer «profesjonelle». Men at de ikke svarer på kritikken blir av Michelet tatt opp som noe negativt, uten at hun forklarer nærmere hvorfor. Hun kommer derimot senere frem til at Rapport fungerer som et forsvar av Tangestuens og Brulands tidligere arbeider:

I Hva visste hjemmefronten? var jeg i noen få passasjer åpent kritisk til hvordan Bruland i sin bok, og Tangestuen i sin hovedoppgave, skildret den jødiske flukten. Slik jeg leser Rapport leverer den først og fremst et forsvar for Bruland og Tangestuens tidligere arbeider. Noen ganger leder dette til konstruktive nye innfallsvinkler, som i dette kapittelet, der BBT har forsøkt å undersøke den samlede belastningen på fluktapparatet da den jødiske flukten startet.²⁶¹

Hun sier ikke noe her om de svarer konkret på kritikken hun har presentert, men her hvordan hennes og historikernes uenigheter på dette tema har bidratt til en ny, konstruktiv diskusjon om fluktapparatet. Men selv om boken får denne funksjonen, skal den likevel være en gjennomgang av *Hva visste hjemmefronten?*, så om de hadde svart direkte på kritikken hadde det kunne bidratt til en enda mer fruktbar historiediskusjon. Her ser vi hvordan Herman Pauls teori om literary personae kan påvirke troverdigheten i forskjellige retninger, hvor det i historikernes fremstilling sees som en positiv faktor, mens Michelet ser på deres «usynlighet» som en negativ påvirkning på deres troverdighet.

Et poeng Michelet kommer tilbake til gjentatte ganger, er hvordan hun mener at hun og historikernes ulikheter bunner i deres forskjellige syn på hvordan man tolker kildematerialet,²⁶² og at historikerne markerer hennes tolkninger som «feil», juks og

---

²⁶⁰ (Michelet, 2021, s. 20)

²⁶¹ (Michelet, 2021, s. 79)

²⁶² (Michelet, 2021, s. 9)

manipulasjon. Derimot er deres egne tolkninger ikke tydelig basert i kilder, eller argumentert for på en overbevisende måte: «*Dette er et tolkningsspørsmål, og jeg ser ikke at BBT leverer overbevisende argumentasjon for sin oppfatning.*»²⁶³ Hun påpeker også hvordan de «*er så uenige som vi kan få blitt*»²⁶⁴ ved flere anledninger, deriblant i deres ulike tolkning av Sønsteby-intervjuet:

*Man kan godt være uenig i min tolkning, men da må man argumentere saklig for en annen tolkning. BBT framstiller det i stedet som om deres gjennomlytting av opptaket avslører at jeg har manipulert materialet, noe som både er feil og uredelig. Like feilaktig er påstanden om at lydbåndet ikke stopper underveis. Her anklager BBT meg regelrett for løgn: (...)*²⁶⁵

Michelet fremhever her hvordan historikerne i sin uenighet med hennes tolkning av intervjuet, påstår at hun har manipulert materialet for å få det til å passe inn med hennes hypoteser, noe som er gjennomgående i deres kritikk. Hun mener derimot at hun bare har tolket det annerledes enn det de har gjort, men uten at de klarer å argumentere for den tolkningen på en saklig måte. At de er uenige i tolkningsspørsmål er gjennomgående i denne debatten, noe hun kommer tilbake til flere ganger. Et eksempel på dette er:

*De to første handler om kilder som slik jeg leser den uttaler seg selvmotsigende, men der BBT ikke kan se at det er noen selvmotsigelse. (...) Her tolker jeg og BBT kildematerialet ulikt, nok en gang.*²⁶⁶

Det kommer frem at Michelet og historikerne er, nok en gang, uenige i sin tolkning av kildematerialet. Den klare forskjellen i deres måte å forklare uenighetene på, er at Michelet kaller det uenigheter, mens historikerne omtaler det som feil og juks fra Michelets side. En konsekvens av at de tolker kildematerialet så ulikt, kommer tydelig frem i diskusjonen rundt Arvid Brodersen. Her påstår historikerne å kunne motbevise Michelets anklager om at Brodersen var antisemittisk ved å bruke hans artikler fra 1933, mens Michelet selv ser på de samme tekstene som enda et bevis på at han nettopp var antisemitt:

Han var like fullt en form for antisemitt. I Hva visste Hjemmefronten? gikk jeg ikke så langt. Men kilder BBT har funnet fram gjør at det må bli konklusjonen. Det er snakk om fire artikler, som jeg ikke kjente til, (...). Nok en gang leser jeg og BBT kildene helt ulikt. Jeg ser en stereotyp, men elegant formulert, antisemittisme. BBT ser en mann

---

²⁶³ (Michelet, 2021, s. 48)

²⁶⁴ (Michelet, 2021, s. 134)

²⁶⁵ (Michelet, 2021, s. 58)

²⁶⁶ (Michelet, 2021, s. 170)

som tar avstand fra nazismens jødeforfølgelser. (...) BBT gjengir store deler av artikkelserien som bevis for at Brodersen egentlig var «filosemitt», altså en som er overdrevent positiv til jøder.²⁶⁷

Deres uenighet er slående, og vanskelig å forstå dersom man ikke leser artiklene. Men her er de så uenige som de kan få blitt, og de tolker de samme tekstene i vidt forskjellige retninger. Michelet påpeker i kapitlets konklusjon at historikerne her har funnet frem til nytt kildemateriale som er med på å støtte opp under hennes konklusjoner, og hennes fremstilling av Brodersen som antisemitt.²⁶⁸

Michelet anklager også historikerne her for å «ignorere» antisemittiske holdninger og ideer. I tillegg til deres tolkning av Brodersens artikler, påpeker Michelet også at de bortforklarer eller overser klare tegn på antisemittisme i andre deler av sin fremstilling, deriblant i diskusjonen rundt antisemittiske tanker i fluktapparatet:

Det er vanskelig å forstå at noen - og særlig Holocaust-forskere - for alvor kan mene at tilsvarende generaliseringer ville ha gjort seg gjeldende, og satt en stopper for flukten, dersom «svensker», «dansker», eller andre helt hypotetisk hadde måttet rømme Norge i stor skala. Etablerte fordommer mot jøder var en forutsetning for denne responsen.²⁶⁹

Her påpeker Michelet hvordan hun opplever at historikerne bortforklarer de fordommene hun mener jødene opplevde i møte med fluktapparatet, noe de også forklarer at oppsto etter «personlige erfaringer med vanskelige, jødiske flyktninger».²⁷⁰ Hun ser også historikernes håndtering av dette tema som en spesiell historiefaglig tilnærming:

Det er en historiefaglig merkverdig tilnærming BBT her legger til grunn: Siden det var selvsagt for aktørene den gangen å kreve betaling av jødene, er det urimelig å se annerledes på det i dag. Med en slik tilnærming risikerer man at enhver analyse av historisk antisemittisme avvises som uinteressant etterpåkløskap.²⁷¹

Det er tydelig at Michelet er uenig med historikernes mening om at man ikke skal analysere fortidens hendelser med nåtidens øyne. Hun mener her at man skal kunne analysere og ta kunnskap fra hendelser på en kritisk måte, heller enn å fortsette den konstante avvisningen av antisemittiske holdninger som hun oppfatter at de gjør her.

---

²⁶⁷ (Michelet, 2021, s. 194)

²⁶⁸ (Michelet, 2021, s. 207)

²⁶⁹ (Michelet, 2021, s. 113)

²⁷⁰ (Michelet, 2021, s. 113)

²⁷¹ (Michelet, 2021, s. 139)

«Nye kilder vil dukke opp, hvis vi bare ikke gir opp» - Historisk praksis og kildehandtering

Det okkupasjonshistoriske feltet, og spesielt rundt historien om jødeforfølgelsene, er preget av at kildesituasjonen er avansert. Dette er Michelet også åpen om her, og hun beskriver hvor skjevt og uoversiktlig kildematerialet er:

(...) nødt til å være ekstra på vakt mot unnskyldningene fra fortidens aktører. Hvis ikke er det snikende lett å overta aktørenes perspektiv. Dette gjelder særlig fordi materialet vi har til rådighet i utgangspunktet er så skjevt. Innsatsen fra Norges Hjemmefrontmuseum (...) har etterlatt oss høye stabler med dokumenter, intervjuer og fortellinger fra aktørene i motstandsbevegelsen. Bunkene med etterlatt materiale fra jødisk hold er derimot spinkle.²⁷²

At kildematerialet er så skjevt, gjør det utfordrende å skrive om jødedeportasjonene. Michelet påpeker også at de kildene som finnes på feltet, består av få samtidige kilder, og det meste av kildematerialet er samlet inn i ettertid. Det gjør at de er preget av tiden de ble samlet inn i, og man må være på vakt for «*eterrasjonaliseringer og bortforklaringer.*»²⁷³ En annen utfordring er at mye av dokumentasjonen om jødedeportasjonene ble destruert mot slutten av krigen, noe Michelet reflekterer over:

Verken BBT, jeg eller noen annen som har forsøkt, har klart å trenge oss inn disse rommene. Vi vet fortsatt ikke hva som ble sagt der inne, verken våren, sommeren eller høsten 1942. De fleste spor av beslutningsprosessen rundt jødedeportasjonene fra Norge ser ut til å ha blitt brent i frigjøringsdagene. Samtlige av aktørene er gått i graven. Men vi kan ikke gi opp. Nye kilder vil dukke opp, hvis vi bare ikke gir opp. Med nye ideer, med nye innfallsvinkler om en åpen holdning til det vi tror vi vet, må vi fortsette å prøve å ta oss inn der.²⁷⁴

Michelet reflekterer rundt hvordan det potensielle kildematerialet som kan komme frem, kan bidra til å skape nye innfallsvinkler til dette tema, så lenge man har en åpen holdning til det etablerte narrativet. Som det har kommet frem i denne debatten, så er det fremdeles et uoppdaget og ubehandlet kildemateriale på feltet som bør gjøres tilgjengelig. Derfor kan kildesituasjonen – forhåpentligvis – etter hvert gi et mer klart bilde over hva som skjedde med

---

²⁷² (Michelet, 2021, s. 9)

²⁷³ (Michelet, 2021, s. 9)

²⁷⁴ (Michelet, 2021, ss. 222-223)

jødene. Men slik situasjonen er nå krever det at de som skriver om historiske temaer, er bevisst disse utfordringene, og leser kildematerialet med kritiske øyne.

Et av punktene historikerne har kritisert Michelet mest for, er hennes sitatpraksis, hvor de blant annet kritiserer henne for å kutte i sitater for at de skal passe inn i hennes hypoteser. Michelet mener derimot det er en normal praksis, som alle historikere driver med:

Alle som siterer utdrag fra en lengre tekst kutter i sitater. Det er i utgangspunktet ukontroversielt å klippe ut sitater, det er helt alminnelig praksis. Ethvert sitat er i seg selv et utvalg, og dermed en fortolkning av hva som er vesentlig å ta med i det man forsøker å skildre. Sitatfusk er derimot hvis man manipulerer et sitat, for eksempel ved å legge til noe eller ved å klippe det opp på en måte som fordreier innholdet i det man velger å sitere.²⁷⁵

Michelet påpeker her forskjellen mellom sitatkutt og sitatfusk. Historikerne har omtalt hennes sitatkutt som sitatfusk, og mener at kuttene i dette tilfellet får noen motstandsfolk til å fremstå feilaktig, noe som Michelet igjen anser som tolkningsulikheter.²⁷⁶ Hun påpeker også hvordan dette er alminnelig praksis, og at det handler om fortolkninger og hva man anser som viktig i det man velger å beskrive.

Historikerne har også kritisert Michelet i hennes bruk av Ulstein-intervjuene, hvor de mener hun har endret i et sitat, hvor en aktør skal ha sagt «slutte å kjøre», mens det ble skrevet «skulle ut å kjøre». Michelet beskriver dette slik:

BBT vedgår, vagt, at feilen ble begått i originaltranskriberingen. Men de mener det er uakseptabelt at jeg ikke selv lyttet på lydopptaket og oppdaget feilen. Dette poenget vil hatt større troverdighet dersom dette var en praksis de selv sto for. Men i alle år har forskere, inkludert Bruland og Tangestuen, brukt Ulsteins transkriberte intervjuer uten å nøle, i tillit til at de var korrekt transkribert. Denne praksisen bør nok endres, nå som flere transkriberingsfeil har kommet fram i lyset, og det viser hvor urimelig det er å holde meg ansvarlig for denne transkripsjonsfeilen.²⁷⁷

Michelet påpeker her igjen hvordan hun benytter seg av metoder hun anser som vanlig praksis innenfor feltet, men at hun blir kritisert for det. Hun påpeker også hvordan denne praksisen bør endres, da det har blitt avdekket flere feil i det transkriberte materialet. Dette viser at de

---

²⁷⁵ (Michelet, 2021, s. 108)

²⁷⁶ (Michelet, 2021, ss. 108-110)

²⁷⁷ (Michelet, 2021, s. 152)

metodene som blir brukt, uavhengig av hvem som bruker dem, i noen tilfeller kan være preget av slike feil, og at man i hvert fall må være oppmerksom på at slike feil kan forekomme. Det mener Michelet ikke er tilfelle, og påpeker hvordan forskere har brukt de transkriberte intervjuene med lite kritisk syn.

Michelets formål med å skrive *Hva visste hjemmefronten?* skriver hun i *Tilsvar* at var «først og fremst å avdekke et ukjent materiale og belyse noen problemstillinger som i liten grad har vært behandlet før.»²⁷⁸ Hun nevner også flere ganger hvordan forskningen på temaet på mange områder er mangelfullt, og at det ligger mange muligheter for nye problemstillinger åpne:

*Det at dette ikke er studert nærmere, er enda et tegn på at forskningen på Holocaust i Norge så langt har vært nokså begrenset. Her mener jeg det ligger et interessant forskningsoppdrag for den arkivinteresserte.*²⁷⁹

Hun påpeker også hvordan vi trenger mer forskning på temaene: «Vi trenger ikke mindre historiefaglighet i omgangen med jødeutryddelsen, men mer. Vi trenger ikke færre historikere som vier seg til Holocauststudier, men flere.»²⁸⁰ Michelet påpeker altså her at historiefeltet er mangelfullt, og at vi trenger mer forskning og mer kritisk vurdering av det vi tror vi vet. Dette skrev hun om i *Hva visste hjemmefronten?*, og holder på det samme perspektivet nå, til tross for all kritikken hun har fått.

Et forsøk på renvasking – Michelets selvframstilling

Etter den omfattende debatten som oppsto etter *Hva visste hjemmefronten?* ble utgitt, og spesielt etter kritikken i Rapport, mistet Marte Michelet troverdighet som forfatter. I sin utgivelse av *Tilsvar* forsøker hun å gjenopprette denne troverdigheten, gjennom å svare på all kritikken som ble rettet mot henne i Rapport. At hun i det hele tatt publiserer denne boken, danner et bilde av at Michelet både ønsker å imøtekomme kritikken og være åpen og ærlig om feilene hun har gjort, men også å kunne slå tilbake mot det hun anser som de feilaktige påstandene hun er gjenstand for. Hun oppnår begge deler, noe som blir påpekt av NRKs litteraturkritiker Leif Ekle, som omtaler boken som et «Tilsvar med punch», og skriver om hvordan hun beklager sine feil, men likevel slår hardt tilbake mot historikerne.²⁸¹

---

²⁷⁸ (Michelet, 2021, s. 216)

²⁷⁹ (Michelet, 2021, s. 53)

²⁸⁰ (Michelet, 2021, s. 216)

²⁸¹ (Ekle, 2021)

Michelet går i innledningen av boken inn på hvordan hun har oppfattet debatten:

Jeg forventet både uenighet og kritikk da Hva visste Hjemmefronten? utkom, men ikke at min redelighet og troverdighet skulle bli et hovedtema. Etter min mening har vi havnet i en skadelig og unødvendig skyttergravskrig.²⁸²

Det kommer tydelig frem at Michelet synes kritikken hun har fått er unødvendig streng, og at hennes troverdighet skulle bli et hovedtema overrasket henne. At hun er åpen om dette så tidlig viser hvordan hennes ønske om å bli renvasket står sentralt, men også hennes ønske om å forsvare den historien hun har valgt å fortelle. Som jeg har vist tidligere, svarer Michelet på kritikken, samtidig som hun slår hardt tilbake på påstander mot henne som hun anser som urimelige og usanne. Det bidrar til at man får et inntrykk av Michelet som en modig person, som tørr å stå imot både de narrative som har vært dannet før, og hele den historiske institusjonen hun både direkte og indirekte kritiserer i sine bøker.

I Tilsvar fremstår Michelet som ærlig, og er på mange områder villig til å gjennomgå arbeidet hun har gjort tidligere for å rette opp i feil og mangler ved sin fremstilling. Selv om de fleste påstandene om feil som blir rettet mot henne, etter hennes mening blir motbevist i denne boken, og dermed ikke gjør endringer ved hennes sentrale konklusjoner, er hun åpen om de feilene hun har gjort som har satt historiske aktører i et dårlig lys. Dette kommer spesielt frem i kapittelet om Carl Fredriksens transport, som jeg har nevnt tidligere. Etter en passasje hvor hun beskriver hvordan hun har avdekket noe hun anser som nødvendig, skriver hun:

Jeg angrer derfor ikke på at jeg brakte denne problemstillingen åpent opp i dagen. Det jeg angrer på, er at jeg gjorde det både hardhendt og med dårlig dømmekraft. Jeg burde ha behandlet dette eksplosive emnet langt mer forsiktig helt fra start.²⁸³

Hun mener her at hun gjorde rett i å behandle temaet, men at hun gjorde det på feil og en for kraftig måte. Hun påpeker senere hvordan både hun og Gyldendal forlag var for sent ute med å be om unnskyldning for de insinuasjonene hun har gjort, noe som videre forsterket det negative lyset hun er satt i. Ved flere anledninger diskuterer hun også hvordan ordlyden hennes gir en uheldig fremstilling av personer og hendelser:

Jeg ser i ettertid at jeg ble litt for forelsket i denne hypotesen, og at jeg går for langt med formuleringer som «etter alt å dømme» og «all grunn til å tro». Men jeg mener likevel koblingen mellom Stuckart og Schiedermaier er svært interessant (...)²⁸⁴

---

²⁸² (Michelet, 2021, s. 6)

²⁸³ (Michelet, 2021, s. 145)

I begge tilfeller ønsker Michelet å vise evne til å reflektere over eget arbeid, og måten hennes fremstillinger kan ha dannet et feilaktig bilde av historiske aktører og hendelser. Dette er gjennomgående i hennes bok, hvor hun flere ganger er åpen om dette og diskuterer hvilke konsekvenser disse formuleringene kan ha fått.

Gjennom hele Tilsvar er Michelet åpen om kritikken hun har fått, og hvilke endringer hun har gjort tidligere eller kommer til å gjøre. Blant annet skriver hun at hele kapitlet om Carl Fredriksens Transport kommer til å bli skrevet om, samt at mange av hennes fremstillinger kommer til å bli endret med bakgrunn i de nye kildene som er kommet frem og som hun i senere tid er blitt oppmerksom på. Disse endringene kom ut i en ny versjon av *Hva visste hjemmefronten?*, som ble utgitt på høsten 2022.²⁸⁵ At hun er villig til å gå gjennom sitt arbeid og å gjøre så omfattende endringer, viser at hun har et kritisk syn på eget arbeid og hennes påvirkningskraft, og viser hvor viktig det er for henne at denne historien blir fortalt. Hun kunne trukket tilbake boken, men velger heller å gå gjennom hele boken med forstørrelsesglass for å gjøre de nødvendige endringer for å få ut en korrekt fremstilling.

Oppsummering

I *Tilsvar* slår Michelet hardt tilbake på kritikken hun har fått i Rapport, samtidig som hun kritiserer historikerne for å ikke imøtekomme de krav de selv setter for henne, samt å ikke bidra med egne analyser i de punktene de er uenig med. Hun argumenterer fortsatt for hennes syn om at historikerne tviholder på de etablerte narrative, og på den måten nekter å fornye seg og se «sannheten» om jødedeportasjonene og hjemmefronten, og dermed svekke deres troverdighet som historikere.

I måten Michelet fremstiller seg selv og hennes reaksjon til kritikken hun har fått, får man inntrykk av at hun går inn i dette prosjektet for å gjenopprette den troverdigheten som ble svekket i debatten etter *Hva visste hjemmefronten?* kom ut. Hun møter kritikken med åpenhet, hvor hun innrømmer og beklager feilene hun har gjort, men samtidig slår hun hardt tilbake mot kritikken hun mener er urimelig. Gjennom sin åpenhet får man også inntrykk av at hun er reflektert og kritisk overfor egen virksomhet, og ved at hun går inn for å endre sine feilaktige fremstillinger heller enn å trekke tilbake boken, dannes et bilde av en modig person som tør å holde på sine meninger mot et historiefelt som har motarbeidet henne.

---

²⁸⁴ (Michelet, 2021, s. 53)

²⁸⁵ Jeg går gjennom noen av disse endringene senere, se kapittel 5.0 Avslutning

I denne analysen blir det klart at de ferdigheter Michelet anser som nødvendige for å kunne skrive om historiske temaer er blant annet kunnskaper om historievitenskapelige og forskningsetiske standarder, brede kildekunnskaper og bevissthet om hvordan kildematerialet er sammensatt. Som personlighetstrekk blir det lagt vekt på kritisk sans, åpenhet både om egen praksis og åpenhet i møte med nye kilder og teorier, mot til å stå imot sterke krefter, og selvtillit. Hun påstår i sin analyse at historikernes formål med Rapport har vært å forsvare den etablerte historieskrivingen på feltet og deres eget rykte, og at de er konsekvent uenig med hennes påstander for å oppnå dette. På den andre siden har hun selv som formål å revaske sitt navn og rykte, å forsvare den fremstillingen hun har argumentert for, og å dra forskningen på det norske Holocaust fremover i en kritisk retning.

4.5 En kamp om troverdighet

I løpet av min analyse har jeg forsøkt å belyse følgende problemstilling: «*Hvordan kommer meninger om historikernes scholarly personae til uttrykk i Michelet-debatten?*» For å svare på dette har jeg fokusert på spesielt tre ting: Hvilke kunnskaper, ferdigheter og personlighetstrekk fremheves som viktige for å skrive om historiske temaer? Hva har vært de ulike aktørenes intensjon med å ta del i og skrive bøker innenfor denne debatten? Og til slutt, hvordan styrker og svekker aktørene sin egen og andres troverdighet, gjennom selviscenesettelse og kritikk?

Gjennom separate analyser av de fire bøkene, har det kommet klart frem at de ulike aktørene i stor grad er enig om hvilke kunnskaper og ferdigheter som trengs for å skrive om historiske temaer, deriblant kritisk tenkning, brede kildekunnskaper, kunnskaper om antisemittisme og Holocaust-feltet generelt, og evne til å arbeide innenfor historiefaglige, vitenskapelige og etiske standarder. Ulikheten her ligger i hvordan aktørene mener de selv og andre oppfyller disse kravene, noe jeg kommer tilbake til. Blant de personlighetstrekkene aktørene fremhever som viktig, finner man elementer som mot, sympati, evne til å tenke nytt og kritisk over tidligere historiske analyser, selvtillit, åpenhet og ærlighet. Igjen er de ulike aktørene stort sett enig i disse trekkene, men er uenig i hva de legger i de ulike begrepene, og hvordan man utviser disse evnene. Der hvor for eksempel Michelet mener at hun utviser mot og kritisk sans, omtaler historikerne det som juks og unøyaktighet.

Når det kommer til hvilke intensjoner de ulike aktørene har hatt for å ta del i debatten, er det uenigheter. Det er én ting hvilken intensjon aktørene selv formidler, og en annen hvordan den blir oppfattet av andre aktører. Dette henger direkte sammen med hvordan de også ønsker å formidle sin troverdighet, og hvordan den blir økt eller svekket i møte med andre aktører. Herman Paul kaller sin første tese «*There is more at stake than styles of writing*». Dette ser vi også igjen i denne debatten. Det handler ikke bare om hvem som forteller den korrekte historien, eller den versjonen av historien og tolkningen av kildematerialet som er nærmest fasiten. Som man ser flere ganger i de overnevnte bøkene, er det de ulike aktørenes troverdighet som står på spill. I denne debatten har de alle gått langt i å forsøke å øke sin egen troverdighet, samtidig som man forsøker å svekke den «motsatte parten» sin troverdighet, og dette gjennom selvfremstilling og kritikk. Man kan derfor se debatten som en diskursiv

kamp, hvor forfatterne kjemper for å fremstå som den mest troverdige historiefortelleren, og dermed å ha monopol på den «korrekte versjonen av fortiden».

I *Hva visste hjemmefronten?* iscenesetter Michelet seg selv som en nytenkende, kritisk og sympatisk stemme, som ved å bidra med et helt nytt syn på det norske Holocaust, får frem en historie som har blitt skjult for allmenheten av historikere som ønsker å beskytte de vi har sett på som helter. Hun anklager dem for å gå langt i å videreføre «etablerte sannheter» og narrativer på en ukritisk, og mer eller mindre bevisst måte. På denne måten forsøker hun å øke sin troverdighet, samtidig som hun ønsker å svekke historikermiljøets troverdighet gjennom hennes nådeløse kritikk.

I Rapport mener derimot Berggren, Bruland og Tangestuen at Michelets fremstilling er full av feil, og at hun bevisst har brukt kildematerialet på en måte som bekrefter hennes egne hypoteser. De kritiserer også hennes dramatiske måte å skrive på, og hvordan hennes fremstilling bryter med historiske og etiske retningslinjer, og på den måten forsøker å bryte ned både Michelets redelighet som forfatter, men også hennes nye versjon av en etablert historie. På sin side forsøker de gjennom både å konstant fokusere på et literary personae – å være usynlig i teksten foruten å være en «fortellerstemme», og å fokusere på akademiske tilnærminger og krav til historiske fremstillinger, å fremheve sin egen troverdighet, ved at de holder seg objektiv til historien som fortelles uten å bli personlig investert i debatten.

Deretter kommer Espen Sjøbye i *Hva vet historikerne?* brasende inn med sin sterke kritikk mot historikerne, hvor han mener at de til tross for å være eksperter på det norske Holocaust, opptatt av vitenskapelige standarder, metode og kildekritikk, ikke viser noe av dette i sin fremstilling. Han kritiserer dem for å ha et naivt forhold til kildematerialet og nærmest ignorere klare tegn på antisemittiske tanker. Han omtaler deres intensjon med å skrive Rapport for å markere så mye uenighet med Michelet som mulig, og å motbevise hennes tolkninger for å beskytte sitt eget rykte. I sin selvscenesettelse er han helt fra starten åpen om at han gjør mye feil, er åpen om sitt standpunkt i debatten, og hvilken bakgrunn han har innenfor feltet. Dette gjør at han fremstår som ærlig og gjenkjennbar, og at man på den måten får troverdighet til hans karakter ettersom han er «som oss». Kontrasten han skaper mellom seg og historikerne er også med på å bidra til denne styrkingen.

Til slutt kommer Michelet tilbake med sin bok *Tilsvar*. Gjennom hele debatten er hennes troverdighet satt på spill og forsøkt svekket av både historikerne i *Rapport*, men også av andre historikere og private aktører utenom. *Tilsvar* er hennes forsøk på å gjenopprette denne troverdigheten. Hennes fremgangsmåte for å oppnå dette er å være åpen om sine feil, men å samtidig forsvare sine fremstillinger og grunnleggende synspunkter. I boken leverer hun også sterk kritikk mot historikernes måte å gjennomgå hennes arbeid på, og i likhet med Søybye fokuserer hun på historikernes manglende refleksjoner over forskningsetiske og vitenskapelige standarder i deres fremstilling, deres ignorering av antisemittisme, og at de fremdeles inntar en apologetisk rolle. På den måten forsøker hun å svekke deres troverdighet som «kompetente akademikere».

Det står altså mer på spill enn hvem som har den mest troverdige tolkningen. Det er her ulikhetene mellom min og Jan Heirets analyse kommer til uttrykk. Jeg er enig i det han skriver, men mener det foreligger en annen, like avgjørende faktor i materialet. Der hans undersøkelse dreier seg om hvem som har den mest troverdige tolkningen av kildematerialet, og hvem som formidler denne på best måte, mener jeg det handler like mye om hvilken troverdighet forfatterne selv utstråler i sitt forfatterskap. Det har ikke bare å si om deres tolkning ligger tett opp mot kildematerialet, om man holder seg til vitenskapelige standarder eller historiefaglige tradisjoner. De færreste i «allmenheten» har et konsept av hva dette vil si, da kildematerialet på feltet eller akademiske standarder er noe som ikke er like tilgjengelig eller interessant for alle. Det spiller da mindre rolle hvorvidt disse faktorene er belagt, dersom forfatteren selv fremstår som utroverdig og uredelig i sitt arbeid. Det er den som klarer å fremstå mest troverdig i måten en opptrer på, den med det mest pålitelige *scholarly personae*, som «eier» den riktige versjonen av historien.

5. Avslutning

På høsten 2022 lanserte Marte Michelet sin nye, reviderte utgave av *Hva visste hjemmefronten?*. I utgavens forord skriver hun:

Denne boka har en helt spesiell forhistorie. Da den ble utgitt høsten 2018, skapte Hva visste hjemmefronten? et oppstyr man knapt har sett maken til rundt en bok i moderne norsk historie. Avsløringene av antijødiske holdninger i hjemmefronten utløste sterke reaksjoner, som i sin tur førte til enorm medieinteresse. Samtidig inneholdt boka noen feil og anklager mot navngitte enkeltpersoner som det ikke var grunnlag for. Denne uheldige kombinasjonen har gjort Hva visste hjemmefronten? til en av de mest kontroversielle norske utgivelsene noensinne.²⁸⁶

Foruten å være et sammendrag av den foregående debatten, viser sitatet at Michelet har reflektert over de feilene hun har gjort, og hvilke følger de har fått. Det ser man også videre i boken, hvor mange av hennes fremstillinger er endret, spesielt med tanke på feil og småord som er tatt bort. Også kapittelet om Carl Fredriksens Transport er skrevet helt om, i tillegg til at hun beklager for at hennes fremstillinger ga et skjevt bilde av de historiske aktørene involvert.²⁸⁷ Likevel står hennes hovedkonklusjoner fra 2018-utgaven fremdeles fast, og foruten små endringer i ordlegging og noen setninger som er fjernet som følge av nye opplysninger, er det nye etterordet nærmest identisk med det gamle.²⁸⁸

I denne masteroppgaven har jeg forsøkt å undersøke Michelet-debatten gjennom nye øyne. Det har for meg ikke vært et mål å se hvem som har «rett» eller «feil» i sine tolkninger, hvem som behandler kildene på riktig måte, eller hvordan de ulike aktørene argumenterer for egne tolkninger. Det jeg har fokusert på, er hvordan forfatterne beskriver *hverandre*, og enda viktigere, *seg selv*. Ved hjelp av Herman Pauls teser om *scholarly personae*, og hans begrepsapparat, har jeg forsøkt å identifisere hvordan aktørene gjennom sine argumenter og kritikk mot andre aktører, forsøker å legitimere sitt eget arbeid og sin versjon av det norske Holocaust. Det jeg har sett, er at samtlige aktører har gått langt i å iscenesette seg selv, og å forsøke å svekke andre aktørers troverdighet, og på den måten forsøker å styrke sin egen troverdighet, og dermed sin tolkning av historien. Denne troverdighetskampen har også vist seg å være et sterkt virkemiddel, og de klarer alle i stor grad å overbevise leseren om at de selv har rett, mens andre aktører har feil.

---

²⁸⁶ (Michelet, 2022, s. 7)

²⁸⁷ (Michelet, 2022, ss. 373-376)

²⁸⁸ (Michelet, 2022, ss. 356-369)

Som samtlige forfattere og andre aktører i denne debatten har påpekt, så er det norske Holocaust-feltet langt fra ferdig utforsket. Kildesituasjonen på feltet er som nevnt avansert, og som Søybye har påpekt er mye av kildematerialet kontrollert av private aktører. I debatten har mye nytt kommet frem, men mange kilder er fremdeles utilgjengelig og upublisert. Dette er med på å skape utfordringer, men på sikt gir det muligheter for å få frem nye historier, og på den måten få en enda mer nyansert forskning på feltet. En ting man kan si med sikkerhet, er at denne debatten *har* ført til nye fortellinger om det norske Holocaust, om enn ikke som en direkte følge. Som Michelet nevner i sitt forord i den nye utgaven av *Hva visste hjemmefronten?*, er vi «inne i en periode av oppgjør og nytenking», og nevner flere bøker som tar et kritisk standpunkt for å fortelle historien om de norske jødene under andre verdenskrig.²⁸⁹

Basert på de temaene jeg har undersøkt i denne oppgaven, er det mulig å danne nye problemstillinger i samme retning. Om man tar utgangspunkt i Michelet-debatten, kan man for eksempel se på hvordan debatten har blitt omtalt i offentligheten, eller gjennom en kvalitativ undersøkelse se på hvordan lærere i skolen eventuelt bruker temaet i sin undervisning. Ettersom debatten handler mye om hvordan historie skapes og forstås, kan dette også tas inn i klasserommet ved å se på hvorvidt elever ser på historie som en fasit, eller noe som er ustabil. Å undersøke hvordan *scholarly personae* er representert på andre fagfelt og i andre tradisjoner hadde også vært interessant, og kan skape flere nyanser i forståelsen av hvordan man formidler historiske fortellinger.

---

²⁸⁹ (Michelet, *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varlene, unnvikelsene, hemmeligholdet* (Ny og revidert utgave), 2022, ss. 10-11)

6. Bibliografi

- Andersen, A., Rosland, S., Ryymin, T., & Skålevåg, S. A. (2019). *Å gripe fortida - Innføring i historisk forståing og metode* (2. utg.). Det Norske Samlaget.
- Banik, V. K. (2023, januar 24). *Holocaust*. Hentet april 21, 2023 fra Store Norske Leksikon: <https://snl.no/Holocaust>
- Berggren, Elise. Barring. (2021). *Exclusion by Ignorance: Lawmakers' Lack of Attention to Norwegian-Jewish Needs in Restitution Legislation 1945–1947* [Masteroppgave, Universitetet i Oslo]. DuO Vitenarkiv: HYPERLINK "https://www.duo.uio.no/handle/10852/87522" <https://www.duo.uio.no/handle/10852/87522>
- Berggren, E. B., Bruland, B., & Tangestuen, M. (2020). *Rapport frå ein gjennomgang av Hva visste hjemmefrotten?* Dreyers Forlag Oslo.
- Bratberg, Ø. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bruland, B. (2017). *Holocaust i Norge - Registrering, deportasjon, tilintetgjørelse*. Dreyers Forlag.
- Cowan, P., & Maitles, H. (2017). *Understanding and teaching Holocaust Education*. Sage Publications.
- Dreyer Forlag. (u.d.). *Tangestuen, Mats*. Hentet januar 17, 2022 fra <https://www.dreyersforlag.no/tangestuen-mats.6341913-518163.html>
- Dreyer Forlag. (u.å). *Bjarte Bruland - Holocaust i Norge*. Hentet januar 17, 2022 fra <https://www.dreyersforlag.no/holocaust-i-norge.5977862-332339.html>
- Ekle, L. (2021, juni 17). *Tilsvaret med punch*. Hentet fra nrk.no: https://www.nrk.no/anmeldelser/anmeldelse_-_tilsvaret_av-marte-michelet-1.15539365
- Eriksen, T. B., Harket, H., & Lorenz, E. (2005). *Jødehat - Antisemittismens historie fra antikken til i dag*. Damm Forlag.
- Fonn, B. K. (2023). Har vi hjemmefronten nå? En gjennomgang av den såkalte "Michelet-debatten". *Mediehistorisk Tidsskrift*, 20(39), ss. 255-269. Hentet fra <https://medietidsskrift.no/mediehistorisk-tidsskrift-nr-1-2023-39-holocaust/>
- Forlaget Oktober. (u.å). *Espen Sjøbye*. Hentet januar 23, 2023 fra https://oktober.no/Espen_Soby

- Forlaget Oktober. (u.å). *Kathe, alltid vært i Norge*. Hentet januar 23, 2023 fra <https://oktober.no/kathe-alltid-vaert-i-norge>
- Gleiss, M. S., & Sæther, E. (2021). *Forskningsmetode for lærerstudenter - Å utvikle ny kunnskap i forskning og praksis*. Cappelen Damm Akademisk.
- Heiret, J. (2023). Hva kan vi vite om det norske holocaust? En analyse av Michelet-debatten. *Historisk tidsskrift*, 2023(1), 7-26. doi:<https://doi.org/10.18261/ht.102.1.2>
- HL-senteret [hl-senteret8311]. (20. desember 2018). *Krigens fortellinger* [Video]. YouTube. HYPERLINK "https://www.youtube.com/watch?v=_2n36S3vUBQ"
https://www.youtube.com/watch?v=_2n36S3vUBQ
- Hovdenakk, S., & Sæveraas, T. E. (2022, Desember 13). *Marte Michelet*. Hentet januar 05, 2023 fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Marte_Michelet
- Høgskulen på Vestlandet; Universitetet i Bergen; Universitetet i Oslo; Nasjonalbiblioteket. (2022, Desember 05). *Akademisk språk og stil*. Hentet fra Søk og Skriv: <https://www.sokogskriv.no/skriving/akademisk-sprak-og-stil.html>
- IHRA. (2020). Anbefalinger for undervisning om Holocaust. Hentet fra <https://dembra.no/no/wp-content/uploads/sites/2/2017/06/Undervisning-om-Holocaust-2020.pdf>
- Jødisk Museum Oslo. (u.d.). Hentet November 23, 2022 fra Snublestein.no: <https://www.snublestein.no/>
- Jødisk Museum Oslo. (u.d.). *Om Snublesteiner*. Hentet November 23, 2022 fra Snublestein.no: <https://www.snublestein.no/om-snublesteiner/>
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2021, januar 27). *Handlingsplan mot antisemittisme 2021-2023 - en videreføring*.
- Kunnskapsdepartementet. (2020). *Læreplan i samfunnsfag (SAF01-04)*. Hentet fra Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020: <https://www.udir.no/lk20/saf01-04>
- Kvande, L., & Naastad, N. (2013). *Hva skal vi med historie? Historiedidaktikk i teori og praksis*. Universitetsforlaget.

- Kverndokk, K. (2011). "Eg veit eg burde grine, alle dei andre grin jo." På skoletur til Auschwitz. I C. Lenz, & T. R. Nilssen, *Fortiden i nåtiden - Nye veier i formidlingen av andre verdenskrigs historie* (ss. 145-162). Universitetsforlaget.
- Laqueur, W. (u.d.). *Sobre Nosotros (Om oss)*. Hentet mars 13, 2023
- Michelet, M. (2014). *Den Største Forbrytelsen - Ofre og gjerningsmenn i det norske holocaust*. Gyldendal .
- Michelet, M. (2020). *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet* (2. utg.). Gyldendal.
- Michelet, M. (2021). *Tilsvar - Svar på motboken til Hva visste hjemmefronten?* Gyldendal.
- Michelet, M. (2022). *Hva visste hjemmefronten? Holocaust i Norge: Varslene, unnvikelsene, hemmeligholdet (Ny og revidert utgave)*. Gyldendal .
- Nasjonalbiblioteket. (u.å.) *Søk: holocaust*. Hentet 04.mai 2023 fra HYPERLINK "https://www.nb.no/search?q=holocaust" <https://www.nb.no/search?q=holocaust>
- NTNU. (u.å.). *Elise Barring Berggren*. Hentet januar 17, 2022 fra <https://www.ntnu.no/ansatte/elise.b.berggren>
- Paul, H. (2014, Oktober). What is a scholarly persona? *History and Theory*, ss. 348-371.
- Paul, H. (2022). *Historians' Virtues: From Antiquity to the Twenty-First Century* (Elements in Historical Theory and Practice). Cambridge: Cambridge University Press.
doi:10.1017/9781108993067
- Postholm, M. B., & Jacobsen, D. I. (2021). *Forskningsmetode for masterstudenter i lærerutdanning*. Cappelen Damm Akademisk.
- Roska, G. (2022).. *Falske framstillinger og konkurrerende diskursar: Norsk okkupasjonshistorie i offentlig debatt* [Masteroppgave]. Høgskulen på Vestlandet.
HYPERLINK "https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/handle/11250/3019119" <https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen-xmlui/handle/11250/3019119>
- Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (2019, februar 14). *Krigens fortellinger*. Hentet mai 03, 2023 fra HL-senteret:
<https://www.hlsenteret.no/aktuelt/arrangementer/2018/streaming/krigens-fortellinger.html>

Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter. (2022, november 29). "*Vi må lære av historien*". Hentet mai 04, 2023 fra HL-senteret:

<https://www.hlsenteret.no/aktuelt/arrangementer/2022/80-ars-markeringen/vi-ma-ler-av-historien.html?fbclid=IwAR38kUje0a5hAZ-1ptxS9HSM-EyIQCeSP9AafsGm2orJfwxALaqWQUHzNwc>

Strømsnes, C. S. (2022). Prosjektskisse - MGBSA503.

Søbye, E. (2021). *Hva vet historikerne - om hjemmefronten og deportasjonen av jødene*. Forlaget Press.

Tangestuen, M. (2004). *Også jødene kom for øvrig over grensen høsten 1942: Jødiske flyktninger fra Norge i Sverige 1940-1945*. Hovedoppgave i historie, Universitetet i Bergen.

Universiteit Leiden. (u.d.). *Herman Paul*. Hentet fra Staff Members:

<https://www.universiteitleiden.nl/en/staffmembers/herman-paul#tab-2>

Universitetet i Bergen. (2018, oktober 18). *Holocaust i Norge: Registrering, deportasjon, tilintetgjørelse*. Hentet januar 17, 2023 fra Universitetet i Bergen:

<https://www.uib.no/nye-doktorgrader/121089/holocaust-i-norge-registrering-deportasjon-tilintetgj%C3%B8relse>

Wulfsberg, M. (2020, Desember 15). *Knusende kritikk*. Hentet fra Dagbladet.no:

<https://www.dagbladet.no/kultur/knusende-kritikk/73169442>

Aavitsland, V. L. (2022, januar 13). *Hannah Arendt*. Hentet april 21, 2023 fra Store Norske Leksikon: https://snl.no/Hannah_Arendt